

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Katedra mediálních a kulturních studií a žurnalistiky

**ČESKÝ MENŠINOVÝ TISK NA
TRUTNOVSKU A KRÁLOVÉDVORSKU
MEZI LETY 1863 A 1914**

Czech minority press in Trutnov and Dvůr Králové
nad Labem Regions between 1863 and 1914

Magisterská diplomová práce

Bc. Zuzana VACHKOVÁ

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Petr Orság, Ph.D.

Olomouc 2021

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou magisterskou práci vypracovala samostatně za použití
přiznané literatury a pramenů. Tato práce má 323 485 znaků.

Ve Vrchlabí dne 6. 12. 2021

Bc. Zuzana Vachková

PODĚKOVÁNÍ

V první řadě bych velmi ráda poděkovala svému vedoucímu práce doc. PhDr. Petru Orságovi, Ph.D. za jeho vedení a cenné rady. Vedle toho bych chtěla poděkovat všem pracovníkům Národní knihovny v Praze, studovny v Hostivaři, ve Státním okresním archivu v Trutnově a v Městské knihovně v Trutnově, kteří mi pomohli dát dohromady často téměř neexistující a hluboko v archivech zapadlé původní prameny i odbornou literaturu.

Největší dík ale patří mé rodině za to, že mě po celou dobu studia podporovala. Hlavně chci poděkovat svým rodičům, kteří nikdy nezapochybovali, že to zvládnou, a při studiu i v životě mě nikdy nenechali v těžkých chvílích samotnou. Největší dík ohledně této práce patří mému příteli, bez jehož opory a víry ve mě bych tuto práci pravděpodobně nikdy nedokončila.

Abstrakt

Tato magisterská diplomová práce se zabývá analýzou, popisem a následným porovnáním českého menšinového tisku v převážně německy osídlených regionech na Trutnovsku a Královédvorskú mezi lety 1863 a 1914. Práce je zaměřena na popis jednotlivých periodik, která vycházela v obou regionech, zjištění jejich odlišností a podobností v souvislosti s rozdílnými socioekonomickými a národnostními podmínkami obou území.

Klíčová slova

český menšinový tisk, média, regionální tisk, noviny, 19. a 20. století, česká menšina, Trutnov, Dvůr Králové nad Labem

Abstract

This thesis offers an analysis, description and comparison of the press of czech minority in Trutnov and Dvůr Králové nad Labem regions between 1863 and 1914. The aim of this thesis is to collect basic information and describe all czech written newspapers from both regions and compare them based on their origin conditions.

Key words

czech minority press, media, regional press, newspaper, 19th and 20th century, czech minority, Trutnov, Dvůr Králové nad Labem

OBSAH

ÚVOD	1
1 HOSPODÁŘSKÁ, SPOLEČENSKÁ, KULTURNÍ A ŠKOLNÍ SITUACE NA TRUTNOVSKU A KRÁLOVÉDVORSKU MEZI LETY 1863 A 1914 ...	5
1.1 REGION TRUTNOVSKO	5
1.1.1 GEOGRAFICKÉ VYMEZENÍ TRUTNOVSKA	5
1.1.2 KONTEXT DOBY NA TRUTNOVSKU Z POHLEDU HOSPODÁŘSTVÍ A SPOLEČNOSTI.....	7
1.1.2.1 HOSPODÁŘSKÁ SITUACE TRUTNOVSKA	7
1.1.2.2 OBYVATELSTVO NA TRUTNOVSKU.....	11
1.1.2.3 ČESKO-NĚMECKÉ VZTAHY NA TRUTNOVSKU	13
1.1.2.4 ČESKÉ SPOLKY A KULTURA NA TRUTNOVSKU	18
1.2 REGION KRÁLOVÉDVORSKO	20
1.2.1 GEOGRAFICKÉ VYMEZENÍ KRÁLOVÉDVORSKA	20
1.2.2 KONTEXT DOBY NA KRÁLOVÉDVORSKU Z POHLEDU HOSPODÁŘSTVÍ A SPOLEČNOSTI.....	22
1.2.2.1 HOSPODÁŘSKÁ SITUACE KRÁLOVÉDVORSKA	23
1.2.2.2 OBYVATELSTVO NA KRÁLOVÉDVORSKU	26
1.2.2.3 ČESKO-NĚMECKÉ VZTAHY NA KRÁLOVÉDVORSKU	30
1.2.2.4 ČESKÉ ŠKOLSTVÍ NA KRÁLOVÉDVORSKU	34
1.2.2.5 ČESKÉ SPOLKY A KULTURA NA KRÁLOVÉDVORSKU	36
2 MEDIÁLNÍ LEGISLATIVA PLATNÁ MEZI LETY 1863 A 1914	38
2.1 LEGISLATIVA UPRAVUJÍCÍ TISK DO TISKOVÉHO ZÁKONA Z ROKU 1862	38
2.2 TISKOVÝ ZÁKON Z ROKU 1862.....	40
2.2.1 NÁLEŽITOSTI VYDÁVÁNÍ NOVÉHO TISKU	41
2.2.2 KAUCE.....	43
2.2.3 TRESTNÉ ČINY SPOJENÉ S TISKEM	44
2.3 TISKOVÁ LEGISLATIVA PO TISKOVÉM ZÁKONU Z ROKU 1862.....	45
3 METODIKA	47
4 ČESKÝ MENŠINOVÝ TISK NA KRÁLOVÉDVORSKU	49
4.1 ČESKÝ VENKOV.....	50
4.1.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE	51
4.1.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ	53
4.1.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ.....	53
4.1.4 INZERCE	55
4.1.5 ZÁNİK LISTU	55
4.2 STRÁŽ NA LABI.....	56
4.2.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE	56
4.2.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ	57
4.2.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ.....	58
4.2.4 INZERCE	59
4.2.5 PŘÍLOHY	59
4.2.6 ZÁNİK LISTU	60
4.3 LABSKÉ PROUDY.....	60
4.3.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE	60
4.3.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ	62
4.3.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ.....	62
4.3.4 INZERCE	64

4.3.5 ZÁNIK LISTU	65
4.4 ZÁBOJ	65
4.4.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE	65
4.4.1.1 HLAVIČKA LISTU.....	67
4.4.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ	69
4.4.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ.....	70
4.4.4 INZERCE	72
4.4.5 ZÁNIK LISTU	73
4.5 KRÁLOVÉDVORSKÝ OBZOR.....	73
4.5.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE	74
4.5.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ.....	75
4.5.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ.....	75
4.5.4 INZERCE	77
4.5.5 ZÁNIK LISTU	77
4.6 ZVIČINA.....	77
4.6.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE	78
4.6.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ	81
4.6.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ.....	82
4.6.4 INZERCE	85
4.6.5 ZÁNIK LISTU	85
4.7 HLASY POKROKU.....	86
4.7.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE	86
4.7.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ	88
4.7.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ.....	89
4.7.4 KONFISKACE	90
4.7.5 INZERCE	93
4.7.6 ZÁNIK LISTU	93
4.8 POKROKOVÉ NOVINY ČESKÉHO SEVEROVÝCHODU	94
4.8.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE	94
4.8.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ	98
4.8.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ.....	98
4.8.4 INZERCE	100
4.8.5 ZÁNIK LISTU	100
4.9 KRÁLOVÉDVORSKÉ LISTY 1909.....	101
4.9.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE	101
4.9.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ	103
4.9.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ.....	103
4.9.4 INZERCE	104
4.9.5 ZÁNIK LISTU	105
4.10 KRÁLOVÉDVORSKÉ LISTY 1913.....	105
4.10.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE	105
4.10.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ	107
4.10.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ.....	107
4.10.4 INZERCE	108
4.10.5 ZÁNIK LISTU	108
4.11 ROZVOJ	108
4.11.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE	108
4.11.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ	109
4.11.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ.....	110
4.11.4 INZERCE	110
4.11.5 ZÁNIK LISTU	110
4.12 KRÁLOVÉDVORSKÉ NEJNOVĚJŠÍ ZPRÁVY	111

4.12.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE	111
4.12.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ	112
4.12.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ.....	112
4.12.4 INZERCE	113
4.12.5 ZÁNÍK LISTU	114
4.13 TĚSNOPISNÉ ZÁBAVY	114
5 TRUTNOVSKÁ MEDIÁLNÍ SCÉNA	115
5.1 TRUTNOVSKÉ NOVINY	116
5.1.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE	117
5.1.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ	119
5.1.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ.....	120
5.1.4 INZERCE	121
5.1.5 ZÁNÍK LISTU	122
5.2 STRÁŽ NA ÚPĚ.....	122
5.2.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE	122
5.2.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ	123
5.2.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ.....	124
5.2.4 INZERCE	125
5.2.5 ZÁNÍK LISTU	125
5.3 TRUTNOVSKÝ VĚSTNÍK.....	126
5.3.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE	126
5.3.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ.....	130
5.3.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ.....	131
5.3.4 INZERCE	134
5.3.5 PŘÍLOHY	135
5.3.6 POKRAČOVATELE TRUTNOVSKÉHO VĚSTNÍKU	135
5.3.6.1 VĚSTNÍK DŘÍVE TRUTNOVSKÝ.....	136
5.3.6.2 VĚSTNÍK KRKONOŠSKÝ	136
5.3.7 ZÁNÍK LISTU	137
5.4 PODKRKONOŠSKÝ KRAJ	138
5.4.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE	138
5.4.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ.....	140
5.4.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ.....	141
5.4.4 INZERCE	142
5.4.5 PŘÍLOHY	142
5.4.6 ZÁNÍK LISTU	143
6 KOMPARACE ČESKÉHO MENŠINOVÉHO TISKU NA KRÁLOVÉDVORSKU A TRUTNOVSKU	144
6.1 KOMPARACE ČESKÝCH MENŠINOVÝCH LISTŮ NA KRÁLOVÉDVORSKU	146
6.1.1 DÉLKA VYDÁVÁNÍ	146
6.1.2 REDAKCE A PŘISPĚVATELÉ.....	147
6.1.3 TISKÁRNY	148
6.1.4 FINANCOVÁNÍ LISTŮ	148
6.1.5 VZHLED, GRAFIKA A TECHNICKÉ NOVINKY	149
6.1.6 ZAMĚŘENÍ A OBSAH	150
6.1.7 LISTY A DOPADY LEGISLATIVY	151
6.1.8 INZERCE.....	152
6.1.9 ZÁNÍK LISTŮ	152
6.2 KOMPARACE ČESKÝCH MENŠINOVÝCH LISTŮ NA TRUTNOVSKU.....	153
6.2.1 DÉLKA VYDÁVÁNÍ	154
6.2.2 REDAKCE A PŘISPĚVATELÉ.....	155

6.2.3 TISKÁRNY	155
6.2.4 FINANCOVÁNÍ LISTŮ	156
6.2.5 VZHLED, GRAFIKA A TECHNICKÉ NOVINKY	156
6.2.6 ZAMĚŘENÍ A OBSAH	157
6.1.7 LISTY A DOPADY LEGISLATIVY	157
6.1.8 INZERCE	158
6.1.9 ZÁNİK LISTU	158
6.3 KOMPARACE KRÁLOVÉDVORSKÉ A TRUTNOVSKÉ ČESKÉ MENŠINOVÉ SCÉNY	159
6.4 VZÁJEMNÁ PROVÁZANOST ČESKÝCH MENŠINOVÝCH LISTŮ	163
ZÁVĚR	165
SEZNAM LITERATURY	169
INTERNETOVÉ ZDROJE	171
PRAMENY	172
SEZNAM GRAFŮ	175
SEZNAM OBRÁZKŮ	176

ÚVOD

Tato diplomová práce s názvem **Český menšinový tisk na Trutnovsku a Královédvorskú mezi lety 1863 a 1914** se zabývá tématem českého menšinového tisku.

Český menšinový tisk je poměrně nově objevený fenomén, který se prozatím příliš do záběru mediálních historiků ani jiných odborníků nedostal. Za český menšinový tisk v tomto případě považujeme veškerá česky psaná periodika, která sice vycházela na území českých zemí, ale v těch částech, které byly většinou osídleny německým obyvatelstvem a ve kterých byli tudíž Češi menšinou. V tomto kontextu se tedy nejedná o tisk českých menšin v zahraničí, ale je vázán na české menšiny v jejich vlastní zemi.

Pokud víme, neexistuje doposud žádná odborná literatura, která by se tomuto tématu věnovala či ho brala v potaz. Samozřejmě existují jistá díla (jedná se především o diplomové práce zaměřené na konkrétní regiony), která se určitými aspekty tisku českých menšin zabývají, ale obecně o tisku českých menšin na českém území mnoho prací nevzniká. Při tvorbě rešerše se ale přece jen vynořilo několik prací zaměřených na námi analyzované období a území, se kterými se v některých aspektech bude tato práce překrývat. Zmínit tedy musíme například diplomovou práci Marie Štěpánové, která se soustředila na menšinové periodikum *Naše menšiny* (později *Naše hranice*), které vycházelo v Malých Svatoňovicích na Trutnovsku mezi lety 1920 a 1938. Autorka zkoumala hlavně jeho vazby na obrannou organizaci zastřešující a pomáhající všem českým menšinám v severozápadních a severovýchodních Čechách, Národní jednotu severočeskou, dále jeho základní charakteristiky, zjišťovala informace o redakci a přispěvatelích, analyzovala jeho záběr témat, rubriky, grafiku, vývoj i zánik. Okrajově se českému menšinovému tisku v Trutnově věnovala i Zuzana Rennerová ve své diplomové práci z roku 2011 s názvem *Historie vydávání novin na Trutnovsku od poloviny 19. století do roku 1938*, která však nijak nerozlišovala mezi česky psaným a německy psaným tiskem, a navíc se omezovala pouze na město Trutnov. Jako poslední práci musíme zmínit i bakalářskou práci autorky této práce. V roce 2018 napsala práci *Charakteristika čtrnáctideníku Trutnovský věstník*, ve které se zabývala tímto česky psaným menšinovým periodikem ve městě, které bylo z více než 90 % osídleno německým obyvatelstvem a Češi v něm byli v době vydávání tohoto periodika (1902 až 1910) silně utlačováni. Právě tvorba této práce nám přinesla myšlenku, že se možná nejedná o zcela běžné periodikum, ale že je součástí určitého fenoménu, který není omezený jen na Podkrkonoší, ale vyskytuje se ve všech

národnostně smíšených částech našeho území, vyznačuje se podobnými rysy, hospodářskými a sociopolitickými podmínkami vzniku, které jej ovlivňují, a trpí stejnými problémy. Protože však zpracovávat tento jev v rámci celé země je časově pro potřeby této práce naprosto nemožné, rozhodli jsme se pokračovat v analýze území, se kterým jsme se zlehka seznámili již při tvorbě bakalářské práce, rozšířit ho, porovnat a zjistit, jestli jsou naše hypotézy oprávněné či nikoliv. Protože se tedy jedná o doposud neprobádaný fenomén, má tato práce potenciál doplnit do mozaiky naší mediální historie další její dosud opomíjený střípek, který ji rozvine a třeba i otevře toto téma pro další výzkumy.

V této práci se blíže zaměřujeme na český menšinový tisk severovýchodních Čech, ještě konkrétněji pak na česky psaná periodika, která vycházela na Trutnovsku a Královédvorskú. Tato dvě města byla vybrána kvůli své vzájemné blízkosti (leží asi 20 km od sebe) a kvůli jejich významnosti v rámci podkrkonošského území. Trutnov mohl být v námi zkoumaném období považován za centrum českého národnostního boje v Podkrkonoší, protože se jednalo o prakticky německé město s německým politickým i hospodářským vedením a v centru poněmčeného území, avšak s výraznou a aktivně se ozývající českou menšinou. Dvůr Králové nad Labem byl naproti tomu městem s českým vedením, kde počty Čechů a Němců byly vesměs vyrovnané, ale kde němečtí průmyslníci drželi ve svých rukou většinu hospodářství a továren ve městě. Zároveň bylo ale obklopeno územím, kde byli Češi povětšinou v početní nevýhodě proti Němcům, takže i ono bylo jakýmsi centrem českého menšinového boje.

Časově pak výzkumnou jednotku ohraničujeme roky 1863 a 1914. Rok 1863 byl zvolen kvůli tomu, že v něm nabyt účinnosti nový tiskový zákon, který v mnohém uvolnil přísné podmínky pro založení a vedení periodik, a umožnil tak rozvoj českého menšinového tisku i v oblastech s méně movitou českou menšinou. Rok 1914, tedy začátek první světové války, byl zvolen jako obecný milník českých dějin, který zároveň výrazně ovlivnil i podobu české mediální scény včetně českého menšinového tisku. První světová válka znamenala nejen určitou ztrátu tiskové svobody, ale i zchudnutí už tak chudé cílové skupiny a přinesla velký nedostatek materiálů, které byly pro tisk nezbytné (chemie, barvy, papír), což znamenalo přerušování činnosti, či dokonce i zánik mnohých nejen menšinových tisků. Po vzniku Československé republiky se pak samozřejmě situace Čechů v národnostně smíšených oblastech změnila, a tudíž se změnila i podoba a tematické zaměření menšinových periodik.

Hlavním cílem naší práce bude analyzovat mediální prostředí českých menšin na Trutnovsku a Královédvorskú jako dvou velmi specifických regionech, které si jsou

v mnohém blízké, avšak mají i své odlišnosti. V první řadě nám půjde o mikroanalýzu těchto dvou regionů, kde si upřesníme jejich hospodářské a zemědělské podmínky, sociopolitický a národnostní charakter včetně kulturních a menšinových aktivit. Dalším bodem bude vytvoření bibliografického seznamu periodik, která v těchto dvou vybraných regionech vycházela, byla psaná česky a lze je považovat za český menšinový tisk. U těchto periodik se zaměříme na jejich celkovou charakteristiku, informace o vydavateli, redakci, přispěvatelích, periodicitě, ceně a financování, grafice, používání technologických inovací, rozdělení rubrik, inzerci a o tematickém zaměření. Posledním bodem pak bude komparace trutnovských a královédvorských periodik. Zde se zaměříme na to, jestli byl vývoj obou mediálních prostředí podobný, či nikoliv, v čem konkrétně a proč tomu tak bylo. Pozornost budeme upírat k charakteristikám, jako jsou počet titulů, jejich zaměření, rubriky, styl psaní, počty stran, grafické zpracování a zavádění novinek, inzerce a v neposlední řadě na životnost titulů. Veškeré tyto zjištěné podobnosti a odlišnosti se pak pokusíme propojit s první částí práce, tedy s definovanými hospodářskými, sociálními, kulturními a národnostními charakteristikami obou regionů, a vysvětlit tím zjištěné podobnosti a odlišnosti obou mediálních scén.

Cílům práce bude odpovídat i náplň a řazení jednotlivých kapitol. První kapitola se bude zabývat právě analýzou veškerých charakteristik obou regionů. Zaměříme se na hospodářskou vyspělost obou regionů, jak bylo rozvinuté hospodářství, kdo držel v rukou důležité podniky a kdo byl politickou elitou v obou regionech a speciálně i v jejich hlavních městech. Zrak upřeme na národnostní složení obou regionů, jeho částí a jednotlivých měst a obcí. V návaznosti na to rozebereme společenské a sociální zázemí obyvatel a neopomeneme ani kulturní život, kde se samozřejmě s ohledem na téma práce zaměříme na menšinové aktivity.

Obsahem druhé kapitoly pak bude mediální legislativa platná mezi lety 1863 a 1914. Zde se zaměříme na nejdůležitější legislativu, která nějakým způsobem ovlivňovala vznik, vedení a financování periodik. Přiblížíme si, co zavedla a jaké dopady to mělo na menšinový tisk.

Teoretickou část práce zakončíme kapitolou o metodologii, kde si přiblížíme metody, které v rámci praktické části použijeme, a také si zde detailně stanovíme výzkumný vzorek, tedy všechna periodika, která budeme analyzovat. Neopomeneme ani zmínit zdroje, které jsme pro náš výzkum využili.

Praktickou část otevřeme ve čtvrté kapitole, která se zaměří na český menšinový tisk na Královédvorskú mezi lety 1863 a 1914, a v kapitole páté, která se bude věnovat českému menšinovému tisku na Trutnovsku ve stejném období. Náplň obou kapitol bude mít podobnou strukturu. Zaměříme se v nich na analýzu konkrétních dohledaných periodik v obou regionech, detailně popíšeme veškeré jejich aspekty od vzniku, personálního zabezpečení, grafiky až po tematickou náplň. Celkově se budeme snažit zjistit jeho specifika, problémy, čím bylo dané periodikum výjimečné a v čem se podobalo jiným, jaká byla propojenost s ostatními vycházejícími periodiky a jaký byl jeho vývoj.

V následné šesté kapitole pak provedeme komparaci královédvorských a trutnovských českých menšinových listů a jejich vývoje. Zaměříme se na podobnosti a odlišnosti listů v obou oblastech a budeme se je snažit propojit a vysvětlit na základě společensko-hospodářských podmínek, které jsme si definovali v první kapitole. K tomu nám dopomůže porovnávání charakteristik, jako jsou počty titulů, jejich životnost, financování, zaměření, grafické zpracování a inzerce.

V závěru pak budou shrnuty výsledky, ke kterým jsme během zkoumání výzkumného vzorku došli. Shrneme veškerá získaná data o českých menšinových periodikách na Trutnovsku a Královédvorskú, jejich komparaci a také komparaci obou zmíněných mediálních scén.

Tato diplomová práce bude čerpat především z primárních zdrojů, které jsou uloženy v Národní knihovně České republiky v Praze a v lokálních státních okresních archivech. Vedle toho využije také odbornou literaturu a články o obou regionech, a to především od lokálních výzkumníků.

1 HOSPODÁŘSKÁ, SPOLEČENSKÁ, KULTURNÍ A ŠKOLNÍ SITUACE NA TRUTNOVSKU A KRÁLOVÉDVORSKU MEZI LETY 1863 A 1914

Abychom mohli analyzovat mediální trh na nějakém území, hledat příčiny, které vedly k vydávání a zániku periodik v daných lokalitách, které způsobovaly to, že nějaký typ tištěného spisu, nějaká jeho periodicita, cena, životnost, vzhled a tak dále byly v daném regionu častější než jiné, abychom mohli prostě správně pospojovat u vydávaných periodik důvody a následky, musíme se v první řadě zaměřit na popis těchto území z hlediska hospodářského, sociálního, kulturního a, v našem případě obzvláště, z hlediska národnostního. Protože právě tyto oblasti udávaly v naší zkoumané době mezi lety 1863 a 1914 a v naší zkoumaném území Královédvorská a Trutnovská veškeré důležité aspekty, kterými se budeme následně zabývat v praktické části práce během analýzy jednotlivých českých menšinových periodik a během jejich komparace. Cílem naší práce je nejen je porovnat co do počtu titulů, rozsahu vzhledu a podobně, ale pokusit se výsledné hodnoty navázat na jejich příčiny a zjistit, zda pocházejí z rozdílností v obou regionech ve výše zmíněných kategoriích. Velmi důležité pro nás také je popsat si česko-německé vztahy v obou regionech, abychom dokázali dle toho vyhodnotit, jak se dané noviny v obou regionech vyjadřovaly, zda byly spíše umírněnější, nebo radikálnější a jaké podmínky pro své fungování měly.

1.1 REGION TRUTNOVSKO

První oblastí, jejímž českým menšinovým tiskem z let 1863 až 1914 jsme se zabývali, je oblast Trutnovska. Tato oblast byla dosti odlišná od Královédvorská, a to hlavně svým národnostním složením. Život Čechů v ní byl mnohem složitější, na druhou stranu byla česká menšina v Trutnově jednou z nejhlasilivějších.

1.1.1 GEOGRAFICKÉ VYMEZENÍ TRUTNOVSKA

Vymezit si v první řadě oblast Trutnovska pro naši práci je velmi důležité, protože trutnovský okres v dnešní době má dost odlišné geografické rozložení než trutnovský soudní okres v naší zkoumané době. Spadaly do něj jiné obce, také některé dnes již zaniklé. Zároveň je geografické vymezení Trutnovska důležité, abychom byli schopni správně pochopit

odlišné podmínky pro fungování českého menšinového tisku v oblasti. Počet obcí a z toho měst nebo počet obyvatel udával například potencionální čtenářskou obec, a tedy i potencionální finance plynoucí na provoz listů. Nebo umístění Trutnovska mezi ostatními okresy nám pomáhá zjistit, jestli se mohl spoléhat na finance od čtenářů a inzerentů z okolních soudních okresů, protože sousedil s hodně českými okresy, nebo jestli byl odkázaný převážně na české obyvatele ve svém okrese, protože sousedil s hodně německými okresy.

Geograficky jsme si oblast Trutnovska vymezili pro naše zkoumání na oblast okresního hejtmanství trutnovského a z něho pak na soudní okres trutnovský. U toho jsme vycházeli v první řadě z německo-české mapy, kterou sestavil Josef Erben nákladem Karla Janského v Táboře a která obsahovala statistické údaje o hejtmanství z 31. prosince roku 1880¹, a v druhé řadě jsme využili *Národnostní mapku království Českého dle politických a soudních okresů* z roku 1910, která vyšla jako příloha ke spisu *Národnostní menšiny v Kr. Českém 1910*². Naším třetím zdrojem pak byla mapa připojená ke knize Jeronýma Šubrt z roku 1910 *České menšiny v severovýchodních a východních Čechách s dodatkem: roztroušené něm. menšiny*³. Obě tyto národnostní mapky se více než na geografické detaily zaměřují na statistické údaje o národnostním složení jednotlivých území.

Okresní hejtmanství trutnovské mělo celkovou rozlohu 5 163 km² a celkově do něj spadalo ke konci roku 1880 67 místních obcí, 82 katastrálních obcí a 150 přidělených míst. Celé hejtmanství se pak skládalo ze 4 soudních okresů⁴. Největším z nich byl okres trutnovský (2 685 km²), o polovinu menší byl okres maršovský (1 370 km²), následoval co do velikosti úpický okres (606 km²) a okres žacléřský (302 km²)⁵. Šubrt (1910, s. 239) pak čistě v trutnovském okrese zmiňuje 32 místních a 43 katastrálních obcí.

Soudní okres trutnovský (dále budeme nazývat jako Trutnovsko) se nacházel v Podkrkonoší, přičemž se jednalo o okres vnitrozemský. Na severu sousedil se soudními okresy žacléřským a maršovským, na západě s hostinnským soudním okresem, na jihu s královédvorským soudním okresem a na východě hlavně s úpickým a teplickým soudním okresem (a malinkou částí i s českoskalickým, ale to je tak krátká hranice, že je pro náš výzkum zcela nepodstatná)⁶. Trutnovsko se tedy nacházelo v obležení německých enkláv, protože

¹ Karte der Bezirkshauptmannschaft Trautenau/Mapa okresního hejtmanství Trutnovského

² Národnostní mapka království Českého dle politických a soudních okresů 1910

³ Šubrt, 1910, přílohy.

⁴ Karte der Bezirkshauptmannschaft Trautenau/Mapa okresního hejtmanství Trutnovského

⁵ Tamtéž.

⁶ Šubrt, 1910, přílohy.

hostinnský, vrchlabský, maršovský, žacléřský i teplický soudní okresy byly většinou německé, královédvorský byl národnostně smíšeným a pouze úpický soudní okres byl většinou český⁷.

Největším městem Trutnovska byl logicky Trutnov a druhým městem v okrese byl Pilníkov. Vedle toho se zde nacházela dvě městečka, a to Mladé Buky a Horní Staré Město. Z dalších významných obcí můžeme zmínit Vlčice, Staré Buky, Německou Brusnici, Studenec, Hertvíkovice, Debrné, Bezděkov, Bohuslavice, Gabersdorf, Kyje, Chvaleč, Pilsdorf, Nesytou, Markoušovice, Lhotu, Starý Rokytník, Starý Sedloňov, Střítěž, Poříčí, Slavětín, Radčí, Radvanice, Zlatou Olešnici, Volanov, Trautenbach, Voletice a Zárov⁸.

Pro náš výzkum je určitě nejdůležitější konkrétně město Trutnov. Vznikl původně trochu výš na řece Úpě jako česká osada Stará Úpa, která byla pravděpodobně roku 1250 přenesena na skalnatý výběžek víc na skálu nad řekou. Přemysl Otakar II. pak započal kolonizaci Podkrkonoší a Krkonoš a do těchto oblastí, kam se Čechům z vnitrozemí příliš nechtělo, zval řemeslníky, horníky, obchodníky a zemědělce z Flander, severozápadního Německa a Slezska. Tak započala germanizace místního okolí včetně osady Nové Úpy, kterou noví německy mluvící osadníci začali nazývat Trautenau (počeštěně Trutnov)⁹.

1.1.2 KONTEXT DOBY NA TRUTNOVSKU Z POHLEDU HOSPODÁŘSTVÍ A SPOLEČNOSTI

Pro možnost budoucího srovnání českého menšinového tisku jednotlivých námi zvolených regionů se potřebujeme nejprve podívat na to, jak na tom byly obě oblasti hospodářsky, jak se lišily společensky, co se národnostních poměrů týče a jak se zdejší české obyvatelstvo projevovalo.

1.1.2.1 HOSPODÁŘSKÁ SITUACE TRUTNOVSKA

Poznat hospodářskou situaci Trutnovska je pro náš výzkum důležité, protože právě rozvinutost hospodářství a to, kdo měl v rukou hospodářskou moc v okrese, mělo vliv na to, jaké množství českých menšinových listů tam vycházelo, jakou měly životnost, jak se jim dařilo a jaké finanční možnosti měli jejich potencionální odběratelé a inzerenti, kteří jim přinášeli

⁷ Národnostní mapka království Českého dle politických a soudních okresů 1910

⁸ Šubrt, 1910, s. 239–240

⁹ Mühlstein, 1988, s. 42

důležité finanční prostředky pro jejich činnost. Hospodářská situace nám také ukáže sociální zázemí Čechů v dané oblasti, jestli byli spíše součástí dělnické třídy, popřípadě jestli byli spíše ve vyšších vrstvách obchodníků, továrníků, politiků a řemeslníků.

Severovýchod Čech se již ve 30. a 40. letech 19. století stal místem obrovského rozmachu textilního průmyslu. Již v roce 1836 postavil Jan¹⁰ Faltis v Mladých Bukách první mechanickou přádelnu lnu v Čechách a mezi lety 1858 a 1859 postavil v Trutnově další, která byla dokonce v roce 1864 největší přádelnou v kontinentální Evropě¹¹ a která zaměstnávala okolo 1 800 dělníků¹². Vedle toho vznikla v roce 1847 první Haasova parní přádelna lnu v Poříčí a v roce 1852 založil svou druhou přádelnu v Dolním Starém Městě¹³, která dávala práci asi 1 100 dělníkům¹⁴, mechanická přádelna firmy Kluge a Etrich v Horním Starém Městě¹⁵, Hankeova přádelna v Kalné Vodě¹⁶ a v roce 1888 je následovala tkalcovna bratří Walzelových v Poříčí¹⁷. Trutnovské okresní hejtmánství celkově se stalo v roce 1856 nejdůležitější oblastí pro císařství v předení lnu, protože tu bylo umístěno 9 z 10 přádelen v Rakousku¹⁸, v roce 1910 jich tam bylo dokonce 16 a zaměstnávalo na 9 000 dělníků¹⁹. Později se na Trutnovsku k mechanickým přádelnám přidaly i mechanické tkalcovny²⁰, kterých bylo v roce 1910 již 11 a zaměstnávaly na 2 000 dělníků²¹, a továrny na zpracování bavlny a juty²², jako byla třeba Etrichova továrna na jutu, která zaměstnávala na 1 000 dělníků²³. Vedle toho vznikaly od 60. let 19. století na Trutnovsku (a vlastně v celém Podkrkonoší) bělidla. V Horním Starém městě u Trutnova bylo Klugeho bělidlo lněné příze, které v roce 1880 odkoupil Angličan William Duncan, v Kalné Vodě se nacházelo Hankeho bělidlo a v Poříčí pak bělidlo bratří Walzelů²⁴. Z tohoto můžeme vidět, že hlavní hospodářskou moc v Trutnově držela německá většina a Češi byli ve městě spíše v nižších vrstvách společnosti – byli hlavně dělníci, popřípadě drobní obchodníci a řemeslníci.

¹⁰ V některých zdrojích uváděno i jméno Johann.

¹¹ Mühlstein, 1988, s. 75

¹² Šubrt, 1910, s. 241

¹³ Kutnar, 1966, s. 10.

¹⁴ Šubrt, 1910, s. 241

¹⁵ Smutný, 1980, s. 166

¹⁶ Kutnar, 1966, s. 11-12

¹⁷ Flousek, Hartmanová, Potocki, Štursa, 2007, s. 507

¹⁸ Mühlstein, 1988, s. 75

¹⁹ Šubrt, 1910, s. 241

²⁰ Mühlstein, 1988, s. 75

²¹ Šubrt, 1910, s. 241

²² Mühlstein, 1988, s. 75

²³ Šubrt, 1988, s. 241

²⁴ Flousek, Hartmanová, Potocki, Štursa, 2007, s. 507

Rozvoj průmyslu v Podkrkonoší byl krátce utlumen v roce 1866, kdy v této oblasti proti sobě válčili Rakušané a Prusové. Bitva u Trutnova se odehrála 27. června a skončila těsným vítězstvím Rakouska. Trutnovské obyvatelstvo ale velmi poznamenala táhnoucí vojska, lidé byli nuceni jim vydávat své jídlo a zásoby, řadoví vojáci rabovali a velení se ubytovávalo v měšťanských domech. Lidé se báli a po odtáhnutí vojsk zůstávala města a vesnice často na pokraji hladu a bídy²⁵. Zdejší lid byl ale houževnatý, takže i následky prusko-rakouské války ze sebe rychle setřásl a rozvoj místního průmyslu a prosperity se zase rychle rozběhl.

Dalším tradičním odvětvím průmyslu, který v 19. století zaznamenal na Trutnovsku velký rozmach, je papírenství. Jeden z prvních papírenských mlýnů v Čechách byl v Trutnově již v roce 1505, ale větší rozmach papírenství na Trutnovsku dosáhlo nejprve s vynálezem papírenského stroje a bělení papíru chlórem, později pak s novou technologií – vyrábění papíru z buničiny a dřevoviny²⁶. V roce 1869 byla v Trutnově založena Ulrichova papírna, ve které se vyráběl smirkový papír a obalové papíry. V roce 1884 její provoz pozastavil obrovský výbuch, který ohrozil statiku továrny, ale produkce byla brzy obnovena²⁷.

S rozvojem průmyslu na Trutnovsku a také v dalších částech Krkonoš a Podkrkonoší bylo potřeba vyřešit i lepší spojení zdejších lokalit s velkými městy. V roce 1870 zde byla postavena železnice směrem na Poříčí, kde se napojila na trať Jaroměř – Lubawka, a také přes Pilníkov a Hostinné do Kunčic nad Labem, o rok později byl Trutnov propojen přes Mladé Buky se Svobodou nad Úpou. V roce 1908 vznikla železnice i směrem na Teplice nad Metují²⁸.

Rozmach průmyslu na Trutnovsku způsoboval ale i útlum pro Krkonoše a Podkrkonoší dříve typického domácího soukenictví, přádelnictví a plátenictví. Domácí výrobky vinou mechanizace výroby přicházely o svou hodnotu, a to vedlo ke stěhování lidí z vesnic a samot do měst. Města se rozrůstala co do velikosti, tak i do počtu obyvatel²⁹. V těchto letech trpěl Trutnov silnou bytovou krizí, kterou se začalo dařit řešit až s výstavbou dělnických kolonií³⁰. V Trutnově tak vznikla třeba Faltisova kolonie nebo kolonie Šestidomí blízko Haasovy továrny v Dolním Starém Městě³¹.

²⁵ Mühlstein, 1988, s. 75

²⁶ Mühlstein, 1988, s. 76

²⁷ Just, Procházka, Šabacký, 1959, s. 24

²⁸ Kuča, 2008, s. 636

²⁹ Mühlstein, 1988, s. 75

³⁰ Šubrt, 1910, s. 242.

³¹ Kuča, 2008, s. 642

Na druhou stranu velký příliv dělníků znamenal i zvýšený počet Čechů ve městě, protože většina příchozích dělníků, kteří sem mířili za vidinou lepších výdělků v továrnách, byla české národnosti. Ačkoliv byl příliv Čechů do Trutnova značný, neznamenal to výraznou změnu pro jejich situaci v německém městě. V Trutnově se výborně ukazovalo, jak německé vlastnictví důležitých hospodářských podniků ovlivňovalo české vlastenectví a napomáhalo (často ze strachu) poněmčování původně českého dělnického obyvatelstva³². Šubrt (1910, s. 242) zmiňuje, že až 70 % českých dělníků, kteří se v těchto letech průmyslového rozmachu Trutnova do města přistěhovali, postupně svou národnost zapřeli. Toto téma často zpracovávaly i české menšinové listy.

Výdělky českých dělníků také nebyly nijak vysoké, denně nepřesáhly 2,80 korun. Naopak nájmý a ceny potravin se pohybovaly dost vysoko, jedna místnost stála měsíčně 14 korun. Dělnickým rodinám často nezbylo nic jiného než se přesunout do nuzných podmínek továrních kolonií, kde je to vyšlo asi o 6 korun levněji. To ovlivňovalo i možnosti českých listů – čím méně jejich odběratelé vydělávali, tím více museli přemýšlet, jestli mohou část ze svých financí dát na předplatné.

Z uvedených údajů je jasné, že hlavní slovo v rámci hospodářství měli na Trutnovsku Němci. Němečtí majitelé v první fázi do svých továren lákali nejprve německé obyvatelstvo, a až když bylo jasné, že jejich počty nebudou pro výrobu dostatečné, začali nabírat i Čechy, kteří se za vidinou zisků stěhovali k továrnám i z velkých dálek. Nicméně kromě nových českých dělníků se na Trutnovsko stěhovali i čeští řemeslníci, obchodníci a sedláci, kteří přebírali uvolněná místa po Němcích, kteří v první fázi odešli do továren³³. Z českých úspěšných podniků v Trutnově můžeme zmínit třeba továrnu na hrací strojky Františka Jebavého a jeho nástupců, Petráškovu strojírnou a továrnu motocyklů a automobilů nebo Fiedlerův mlýn. Čeští obchodníci a řemeslníci nemohli spoléhat jen na české zákazníky, museli se naučit vycházet s oběma částmi obyvatelstva. Němci zase často raději využívali českých obchodů a řemeslníků než židovských³⁴. Tito čeští obchodníci a řemeslníci se pak stali často inzerenty českých listů.

³² Kuča, 2008, s. 642

³³ Šubrt, 1910, s. 242

³⁴ Šubrt, 1910, s. 252

1.1.2.2 OBYVATELSTVO NA TRUTNOVSKU

Údaje o obyvatelstvu na Trutnovsku jsou pro nás důležité, protože díky nim pochopíme, v jakých podmínkách místní česká periodika vycházela. Čím více Čechů v oblasti žilo, tím lepší měly podmínky a zázemí pro své fungování.

Trutnovsko nebylo velké ani územně, ani z hlediska počtu obyvatel, ale pořád mělo větší hustotu zalidnění než horské krkonošské okresy.

	1890	1900	1910
Počet obyvatel³⁵	42 411	43 636	-

Tabulka 1 – Počet obyvatelstva na Trutnovsku 1890, 1900 a 1910

Trutnovský soudní okres byl ale jednoznačně nejzabydlenějším okresem trutnovského politického hejtmanství. Za ním se pak postupně srovnaly, co do počtu obyvatel, soudní okresy úpický, maršovský a nejméně obydlený byl soudní okres žacléřský³⁶.

	1880 <i>počet obyv.</i>	1890 <i>počet obyv.</i>	1900 <i>počet obyv.</i>
Trutnovsko	-	42 411	43 636
Úpicko	-	12 906	14 592
Maršovsko	-	-	10 514
Žacléřsko	9 476	9 312	10 334

Tabulka 2 - Srovnání počtu obyvatel v soudních okresech trutnovského politického hejtmanství v letech 1880, 1890 a 1900

Trutnovsko bylo sice historicky českou oblastí, již od dob Přemysla Otakara II. bylo ale postupně kolonizováno německými osadníky³⁷. Národnostní složení bylo v námi zkoumaném

³⁵ Šubrt, 1910, s. 240

³⁶ Šubrt, 1910, s. 237–261

³⁷ Mühlstein, 1988, s. 42

období dosti nevyvážené. Bohužel v dostupných materiálech byly nalezeny pouze údaje porovnávající počty Čechů a Němců na Trutnovsku z let 1890 a 1900³⁸.

	NĚMCI <i>počet obyv.</i>	ČEŠI <i>počet obyv.</i>	ČEŠI <i>počet obyv. dle soukromého sčítání</i>
1890	42 411	1 114	-
1900	43 636	1 636	5 009

Tabulka 3 - Vývoj obyvatelstva dle národnosti na Trutnovsku v letech 1890 a 1900

V roce 1880 deklarovalo dle Šubrtů (1910, s. 240) oficiální sčítání lidu na Trutnovsku 42 411 Němců a 1 114 Čechů, což odpovídalo 97,8 % Němců ku 2,2 % Čechů. V roce 1900 se čísla u obou národností zvedla, u Němců o 1 225 obyvatel a u Čechů o 522 nových obyvatel. Dle soukromého sčítání, které prováděli příznivci Ústřední matice školské po Čechách, ale bylo Čechů na Trutnovsku o dost více – konkrétně dokonce o 3 373 Čechů, což už by byl vysoký rozdíl.

Bližší informace o poměrech jednotlivých národností máme přímo ve městě Trutnově³⁹.

	ČEŠI <i>počet obyv.</i>	ČEŠI <i>% ze všech obyv.</i>
1880	1 661	16,4 %
1890	860	6,54 %
1900	1 523	10,43 %
1910	1 497	9,29 %

Tabulka 4 - Vývoj českého obyvatelstva v Trutnově v letech 1880, 1890, 1900 a 1910

Na těchto údajích je vidět extrémní pokles obyvatel, kteří se hlásili při úředním sčítání k české národnosti v roce 1890 oproti roku 1900, přičemž následuje opět mírný vzestup o 10 let později. Majer (1918, nečíslováno) tuto anomálii vysvětluje tím, že Němci (především pak

³⁸ Majer, 1918, nečíslováno

³⁹ Majer, 1918, nečíslováno

němečtí zaměstnavatelé) tlačili na české občany, například pod pohrůžkou ztráty práce, aby se k české národnosti nehlásili.

Jak již bylo zmiňováno v podkapitole věnované hospodářství, počet obyvatel na Trutnovsku dynamicky rostl s rozvíjejícím se průmyslem. Velký nárůst obyvatel zažíval i samotný Trutnov. Počet obyvatel se mírně liší v závislosti na zdrojích, protože každý zdroj bere Trutnov jako složeninu různých částí. Nejdetailněji má porovnání zpracované Kuča, proto budeme vycházet z něj⁴⁰.

	1869 <i>počet obyv.</i>	1880 <i>počet obyv.</i>	1890 <i>počet obyv.</i>	1900 <i>počet obyv.</i>	1910 <i>počet obyv.</i>
Trutnov⁴¹	7 058	9 536	11 235	12 695	13 932
aglomerace⁴²	13 010	17 218	20 382	22 527	24 455

Tabulka 5 - Vývoj počtu obyvatel v Trutnově a přilehlé aglomeraci mezi lety 1869 a 1910

Na těchto číslech je výborně vidět, jak rozvoj průmyslu ovlivňoval urbanistický růst města a přilehlých průmyslových obcí, které spadaly do jeho aglomerace. Především v 70. a 0. letech 19. století byl nárůst obyvatelstva opravdu skokový, s čímž se pojí i rozvoj města, co se území a výstavby nových domů týče. Jestli ještě v roce 1880 měl Trutnov 528 domů a v aglomeraci 1 098, o 20 let později jich měl již 741 v Trutnově a v aglomeraci dokonce 1 459⁴³.

Z těchto údajů o obyvatelstvu na Trutnovsku a v Trutnově můžeme vidět, že trutnovské české menšinové listy neměly kdovíjaké podmínky pro své fungování. Čechů na Trutnovsku nebylo mnoho, a proto listy musely již od začátku počítat s menším počtem potencionálních odběratelů.

1.1.2.3 ČESKO-NĚMECKÉ VZTAHY NA TRUTNOVSKU

Trutnovsko bylo poněmčenou oblastí v severovýchodních Čechách s „nejlépe zorganizovanou menšinou v Podkrkonoší“⁴⁴. Česko-německé vztahy určovaly jednak

⁴⁰ Kuča, 2008, s. 627

⁴¹ Do tohoto údaje započítává centrum Trutnova, Dolní, Prostřední a Horní Předměstí a Kryblíci.

⁴² Do tohoto údaje započítává k předchozímu „celému Trutnovu“ i Dolní Staré Město, Horní Staré Město, Poříčí a Voletiny.

⁴³ Kuča, 2008, s. 625–627

⁴⁴ Šubrt, 1910, s. 240

tematickou skladbu jednotlivých českých menšinových listů, ale také styl jejich vyjadřování. To, že bylo Trutnovsko a Trutnov národnostně smíšené, neznamenalo automaticky, že by se okamžitě vyvinula nějaká nevraživost mezi oběma národy. Naopak, Just (2002, s. 12) uvádí, že Němci i Češi spolu dlouhou dobu dokázali žít v poklidu. Dokonce měl sám Trutnov i několik českých starostů, posledním z nich byl v letech 1861 až 1864 MUDr. Antonín Porák, pozdější člen České Besedy a předseda místního odboru Ústřední matice školské, který se ujal obnovy požárem zničeného města⁴⁵ a který se zasloužil o založení městské spořitelny⁴⁶. V roce 1886 zase zasedali dva Češi – Josef Čepelka a Karel Voráček – v městské radě. Ještě v 70. letech 19. století německá radnice a německé spolky spolupracovaly na akcích s českým spolkem Veleslavínem. V roce 1876 tyto spolky společně připravily přivítání pro korunního prince Rudolfa⁴⁷, v roce 1879 pořádali společně program pro Sokoly z Nymburka, Kolína, Dvora Králové a dalších měst, na kterém i česko-německy promluvil tehdejší starosta města Kopper⁴⁸ a v roce 1881 český spolek Veleslavín distribuoval na svůj koncert Ozvěny česko-německé pozvánky⁴⁹. Dalším důležitým důvodem, proč byly dlouhou dobu vztahy obou národů klidné, byl fakt, že Němci byli nuceni obchodovat vedle německých měst i s regiony, které byly vesměs české, jako bylo blízké Královédvorsk, Jaroměřsko, Novopacko, Úpicko, Jilemnicko a další⁵⁰.

Nebyly to ani revoluční roky 1848 a 1849, nebylo to ani uvolnění poměrů s novou Ústavou 1867, co zapříčinilo ochlazení vztahů mezi dosud dobře vycházejícími národnostmi na Trutnovsku. Samozřejmě, národní obrození v tom jistou vinu mělo, protože právě jeho myšlenky ponoukly trutnovské Čechy, aby se začali domáhat určitých svých práv. Ale tou hlavní událostí, která vyhrotila česko-německé vztahy, byla první „hlasitá“ akce trutnovské české menšiny – snaha založit v Trutnově veřejnou českou menšinovou školu. V říjnu 1882 se v Trutnově otevřela obecná dvoutrídni škola pod záštitou Ústřední matice české. Již tento akt byl provázen výpady proti Čechům, kteří se rozhodli své děti zapsat do české školy. Šubrt (1910, s. 242–243) zmiňuje, že do školy první den nepřišlo 25 českých dětí, které tam byly přihlášeny. Dále zmiňuje, že to byly „*děti těch rodičů, kteří násilím přinucenu byli posílati dítky své do školy německé*“ a že „*pronásledování českých rodičů před zápisem do české školy (...) vyvrcholilo tenkrát, když obec musila převzít školu do vlastní správy (...), dvakrát*

⁴⁵ Just, 2002, s. 13

⁴⁶ Bílek, 1949, s. 18

⁴⁷ Just, 2002, s. 13

⁴⁸ Bílek, 1949, s. 18–19

⁴⁹ Just, 2002, s. 13

⁵⁰ Šubrt, 1910, s. 254

*zakročila zemská školní rada, jednou sám purkmistr odsouzen k pokutě 30 K.*⁵¹ “ Situace nadále eskalovala, když se zástupci české menšiny pokusili v roce 1884 získat povolení pro zřízení veřejné české školy. Výrazný odpor německého zastupitelstva města se promítal do neustálého zdržování, zatajování údajů či odmítání vykonávat příkazy dané zemskou radou. Po zřízení veřejné jednotřídky v roce 1891, do které bylo přijato 173 dětí, dělala německá menšina problémy při žádostech o rozšíření školy⁵². Německá většina nemohla nechat českou školu vzniknout, protože právě školské instituce byly jedním ze silných nástrojů Čechů v poněmčených územích, které jim pomáhaly zachovat si svou národnost, kulturu a hlavně jazyk. Uvědomovali si to i sami občané, jak třeba dokládá článek *Čechové! Rodáci!* z roku 1897, kde se autor mimo jiné zmiňuje, že „*národ, skládá se z pořadí nepřetržitě po sobě jdoucích pokolení jen tehdy může vzkvétat, když po odcházejícím pokolení starším nastupuje tělesně i duševně zdravé pokolení nové, jediná záruka skvělé budoucnosti národa.*“⁵³ Výrazně si také uvědomovali, že kdyby si nechali českou školu v Trutnově a dalších vesnicích vzít, umožnili by Němcům pokračovat v germanizaci českých dětí v německých školách. Rozhodnutí o rozšíření, poskytnutí prostor pro učebny a zřizování dalších tříd se vlekla přibližně až do let 1895-6, kdy byla přesídlena do budovy reálné školy⁵⁴.

Vyhrocená situace okolo české menšinové školy v Trutnově vytáhla na povrch další způsob útlaku, kterého se běžně dostávalo českému obyvatelstvu nejen na Trutnovsku, ale v celém Podkrkonoší a v Krkonoších. Čeští zaměstnanci, kteří pracovali v továrnách a podnicích vlastněných Němci, byli na svých chleboďárcích velmi závislí. Ti pak měli v rukou mocný nástroj, jak mohli korigovat jejich chování. Jak jsme již výše zmiňovali, jednalo se například o hrozby ztrátou práce, pokud zapíší své děti do české školy⁵⁵, nebo když při úředním sčítání obyvatelstva v roce 1890 (tedy v době vyhroceného sporu o stavbu české školy) vyvíjelo německé obyvatelstvo nátlak na české občany, aby se nehlásili k české národnosti pod pohrůzkou ztráty práce, nájmu a dalších nepříjemností⁵⁶. Němci také silně usilovali o zřízení krajského soudu v Trutnově – údajně na ochranu jejich národních práv. Němečtí úředníci, dříve samozřejmě znalí češtiny, začali odmítat komunikovat na úřadech v češtině. To dokládá i příklad, kdy v roce 1903 zaslala obec Podolí na trutnovskou radnici

⁵¹ Šubrt, 1910, s. 242–243

⁵² Šubrt, 1910, s. 243–245

⁵³ Trutnovské noviny, 28. 8. 1987, s. 5

⁵⁴ Šubrt, 1910, s. 243–245

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ Majer, 1918, nečíslováno

česky psaný přípis, který se jí vrátil s tím, že se jím radnice bude zabývat, až bude napsán ve srozumitelné řeči⁵⁷.

Naděje na nějaké uklidnění situace v Trutnově a jeho okolí mezi oběma národnostmi zcela ukončil spor, který vypukl okolo výstavby českého Národního domu. V Trutnově stejně tak jako v jeho okolí se čile rozvíjel spolkový život českých menšin. Bohužel však většina z nich byla odkázána provozovat svou činnost a scházet se v nevyhovujících podmínkách a místnostech, často v dobrovolně uvolněných sklepech či v místnostech jiných spolků. Proto se Česká Beseda, Řemeslnicko-živnostenská jednota a Sokol domluvili a společně se rozhodli z peněz dárců, dalších českých spolků a českých měst z celé země postavit v Trutnově Národní dům, který by sloužil všem českým spolkům a také všem Čechům v Trutnově. Ani stavba Národního domu se neobešla bez průtahů, které vytvářela zneprátelená německá radnice. I tak byla nakonec stavba dokončena a dne 28. října 1900 slavnostně otevřena⁵⁸. Otevření Národního domu nebylo událostí jenom pro Trutnovany, ale i pro Čechy z širokého okolí. O akci se psalo třeba i v královédvorském Záboji: „*Národní dům v Trutnově otevřen byl v neděli dne 28. října slavností, která zanechala zajisté hluboký dojem jak na velice četné účastníky z dalekého kraje, tak zvláště na Čechy Trutnovské.*“⁵⁹

Ale právě otevření a fungování českého Národního domu přineslo do Trutnova první veřejné konflikty a fyzické potyčky mezi oběma národy. Stále více sílící hlas českých menšin, které se domáhaly svých zákonných i národnostních (hlavně jazykových) práv, vyvolával mezi německou většinou větší a větší nevoli. V letech následujících po otevření Národního domu v Trutnově se začaly proti české menšině silně vyhrazovat německé noviny vycházející v Trutnově, trutnovští Němci byli nabádáni, aby nakupovali jen u Němců, aby nepodporovali české řemeslníky. Německá radnice silně potírala veškeré známky češství na veřejných prostranstvích: zakázala vyvěšovat prapory v českých zemských barvách, zakázala používat český znak (bílého lva na červeném poli) na sokolském praporu, na hrobech nesměly být české nápisy a stejně tak české nápisy na veřejných sochách apod. byly odstraňovány. Zaměřila se také na dostupnost služeb pro Čechy, zbavovala se českých úředníků a na úřadech a poště odmítala uznávat češtinu jako jednacím jazyk. Tyto protičeské akce se ovšem nesoustředily jen proti české menšině na Trutnovsku, v té době se děly ve většině regionů s německou většinou. Vše pak vyvrcholilo několika protičeskými demonstracemi, u kterých docházelo k demolování

⁵⁷ Just, 2002, s. 13–14

⁵⁸ Just, 2002, s. 20–24

⁵⁹ Záboj, 3. 11. 1900, s. 2

a ničení českého majetku⁶⁰. První velká demonstrace v Trutnově se odehrála v březnu 1904 a trvala více než týden. V té době zrovna vrcholily protesty proti české menšině a Národní jednotě Severočeské v severních Čechách⁶¹ a neklid se postupně přenesl i na Trutnovsko, kde od slavnostního otevření českého Národního domu byly vztahy mezi Čechy a Němci velmi vypjaté. Zpočátku impulzivní akce proti Národnímu domu se vyvinula až ve velké sročení 600 německých občanů na trutnovském náměstí a zatčení 15 z nich⁶². Místo toho, aby zásah proti demonstraci situaci uklidnil, ještě více ji eskaloval. Německá radnice dokonce podala protest na okresní hejtmanství proti zesílené stráž v Trutnově, která měla na „*německo-nacionální výtržníky*“⁶³ dohlížet⁶⁴. Druhá velká protičeská demonstrace vypukla v říjnu 1908, opět v reakci na vyhrocenou celostátní kauzu mezi Čechy a Němci – opoziční němečtí menšinoví poslanci dělali obstrukce na českém zemském sněmu a neustále mu zabraňovali v jednání⁶⁵. K tomu se přidal strach Němců z nedávno zavedeného všeobecného volebního práva^{66,67} a tato situace vyvolala celozemskou reakci v podobě konfliktů ve smíšených oblastech. Prvotní nepokoje započaly u německé menšiny v Praze a v reakci na to postupně vypukly konflikty mezi českými menšinami a Němci ve smíšených regionech. Velmi násilná demonstrace proběhla 28. října v Trutnově a četnictvo na ni nebylo vůbec připraveno. Dav až několika stovek německých radikálů začal ničit český majetek, vymlátil okna českého Národního domu, ve kterém se zrovna konala divadelní zkouška, které se účastnilo na 50 českých občanů, poničil dům českého výrobce motocyklů Petráška, zaútočil i na dům české mecenášky Anny Jebavé, cestou rozbíjel české tabule a útočil i na další objekty, o kterých věděl, že v nich žijí Češi nebo patří Čechům: „*Do soukromého bytu hostinského házeny kameny a jeden dopadl na kolébku spícího děčka.*“⁶⁸ Násilnostem německých demonstrantů neunikla ani česká kaple, která byla velmi poškozena. Demonstrace doprovázené násilnostmi vůči českému majetku pokračovaly i další dny. Na rozdíl od prvních půtek v roce 1904, tentokrát se německé četnictvo chovalo vůči aktérům velmi laxně, první den dokonce ani nikoho nezatklo. Až druhý den, kdy násilnosti eskalovaly kvůli událostem ze Dvora Králové, „*byli nuceni četníci konečně odložit svou Gemütlichkeit (...) a napřaženým bajonetem vyklidili ulice*

⁶⁰ Majer, 1918, nečíslováno

⁶¹ Trutnovský věstník, 17. 3. 1904, s. 1

⁶² Trutnovský věstník, 31. 3. 1904, s. 2

⁶³ Záboj, 2. 4. 1904, s. 2

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Jiříčková a Tomková, 2005, s. 23

⁶⁶ Všeobecné volební právo pro muže od 24 let bylo přijato v roce 1907.

⁶⁷ Trutnovský věstník, 5. 11. 1908, s. 1

⁶⁸ Trutnovský věstník, 5. 11. 1908, s. 2

k čtvrti Widmut vedoucí, i náměstí.“⁶⁹ Až po tomto kousku došlo k prvnímu zatýkání, které situaci uklidnilo⁷⁰.

Ani okolí samotného města Trutnov nebylo ve vztazích úplně klidné, i když lidé tam spolu museli vycházet mnohem lépe, protože na sobě byli vzájemně závislí. Také spoustu manželství tam bylo smíšených⁷¹. V průmyslovém Poříčí, kde bylo dle úředního sčítání v roce 1900 okolo 3 156 Němců a 41 Čechů, ale dle soukromého sčítání dobrovolníků z českých menšin jich tam bylo 420 a všichni byli zaměstnáni jako dělníci v místních textilních fabrikách, byly vztahy Čechů a Němců poněkud klidnější, protože němečtí továrníci potřebovali české dělníky k doplnění stavů v továrnách. Když tu ale v roce 1910 Češi založili organizaci strany sociálně demokratické, museli bojovat s velkou nevolí místních Němců. Ti proti sdružení vyrukovali s různými taktikami, od výhrůžek násilí, přes vypovídání z bytů a ztrátu práce, až po promluvu poslance Wolfa. Ve většinově německých obcích měli strach z organizování Čechů, protože to často vedlo k požadavkům na založení českých škol, přičemž právě školství bylo pro Němce výborným nástrojem pro poněmčování nových českých generací. Podobné situace jsme mohli v tehdejší době najít i třeba v Mladých Bukách, kde se v místní papírně, bělidle a slévárně sdružoval velký počet českých dělníků s rodinami⁷².

1.1.2.4 ČESKÉ SPOLKY A KULTURA NA TRUTNOVSKU

Spolková činnost českých menšin na Trutnovsku se začala rozvíjet hlavně díky zákonu č. 134 z roku 1867, který liberalizoval právo spolčovací a uvolnil podmínky pro vznik spolků. Nově nemusel být vznik spolku schvalován úřady, stačilo jim jeho vznik nahlásit. Úřady mohly spolek zakázat jen v případě, že by nějak odporoval platným zákonům⁷³.

Do té doby se Češi scházeli po různých hostincích, ale o nějakém spolkovém životě se mluvit nedalo. V 70. letech se jedním z oblíbených míst Čechů pro scházení stal hostinec Antonína Smělého, kde se rozvinul nápad založit čtenářský spolek, který by zaštiťoval oficiální schůzky, debaty, divadelní zkoušky, měl svou knihovnu a pořádal národní události, jako byly třeba plesy nebo oslavy. 30. října 1871 byly přijaty stanovy a vznikl první český trutnovský spolek Veleslavín, v roce 1881 pak přejmenovaný na Českou Besedu. Na první schůzi do něj

⁶⁹ Trutnovský věstník, 5. 11. 1908, s. 2

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Šubrt, 1910, s. 254

⁷² Šubrt, 1910, s. 254–255

⁷³ Právo spolčovací a shromažďovací podle zákonů ze dne 26. listopadu 1852 a 15. listopadu 1867 s připojením příslušných nařízení, výnosů, ustanovení zákonných a zásadních rozsudků nejvyšších stolic, 1892, s. 1–6

podalo přihlášku 35 Čechů⁷⁴ včetně poslance českého zemského sněmu a bývalého starosty Antonína Poráka nebo tiskárníka Františka Morávka, který se později stal vlastníkem protičeského časopisu *Trautenuer Zeitung*⁷⁵. Česká beseda si vzala za úkol udržovat českého ducha a tradice, povzbuzovat národní uvědomění a upevňování českého života v Trutnově. Veleslavín spolupracoval i s trutnovskými Němci, jejich společné akce jsme již zmiňovali v předchozí kapitole. Klín do jejich spolupráce zasadila až snaha o založení české menšinové školy v Trutnově a touha po stavbě českého Národního domu⁷⁶.

V roce 1882 se od České Besedy odtrhla část členů, především řemeslníků a živnostníků, a založili Řemeslnicko-živnostenskou Jednotu. Její cíle byly dost podobné cílům České Besedy, hlavně povzbuzování života českých menšin a českých živnostníků. Po překonání vzájemných rozporů se Jednota dost často podílela na organizování různých akcí spolu s Besedou. Společně se také zasloužily o myšlenku vzniku Národního domu, který by vyřešil problém s místnostmi, kde by se mohly české spolky scházet⁷⁷.

Mezi další velký spolek patřil místní odbor Ústřední Matice Školské, který vedl již zmiňovaný poslanec Parák. Zavedl v Trutnově každoroční vánoční nadílky pro děti a platil školné za děti z chudých poměrů. Fungoval tu pouze mezi lety 1883 a 1885, vzkříšen byl zas až po roce 1910⁷⁸.

Spoustu jeho činnosti přebíral místní Spolek paní a dívek český, který pokračoval v placení školného a organizování vánočních nadílek, vedle toho finančně podporoval vdovy a sirotky, stravování chudých dětí ve školách a při národních slavnostech zajišťoval občerstvení⁷⁹.

Celkově bylo v Trutnově postupně až na 25 českých spolků. Z nich si kromě výše zmíněných uveďme již jen ty nejvýznamnější. Byla to jednak tělocvičná jednota Sokol, se kterou měli Němci problém kvůli jejich stejnokrojům (červené košile), a její ženská odnož, poté místní odbor Národní Jednoty Severočeské, která pomohla v Trutnově zavést mše v češtině, přivést českého advokáta do města, založit záložnu, český časopis a další, Dělnická

⁷⁴ Šubrt, 1910, s. 246

⁷⁵ Majer, 1918, nečíslováno

⁷⁶ Šubrt, 1910, s. 246

⁷⁷ Šubrt, 1910, s. 246-247

⁷⁸ Šubrt, 1910, s. 247

⁷⁹ Šubrt, 1910, s. 249

beseda Havlíček, která podporovala finančně své členy v nemoci a při pohřbech, a Divadelní ochotnický spolek Klicpera, který hrál až desetkrát ročně nejen pro trutnovské obecnstvo⁸⁰.

Vedle toho v Trutnově vznikly dva důležité ekonomické spolky. V roce 1902 vznikl s podporou místního odboru Národní Jednoty Severočeské Spořitelni a záložní spolek, jehož účelem bylo, aby se místní Češi vymanili z finanční závislosti na Němcích a jejich půjčkách. Se stejným záměrem zahájila svou činnost v roce 1909 i Občanská záložna⁸¹.

Zvláštním spolkem, který v Trutnově vznikl, bylo Družstvo Národního domu, které se skládalo z výborů různých českých spolků. Mělo na starost provoz Národního domu a byl zároveň Národní radou menšiny⁸².

V menších obcích na Trutnovsku byla spolková činnost nízká. V Poříčí vznikla v roce 1910 již zmiňovaná organizace sociálních demokratů. Na Trutnovsku se také dost angažoval úpický okrsek Národní Jednoty Severočeské, který založil knihovnu třeba v Poříčí, Starém Horním Městě, Mladých Bukách nebo Gabersdorfu⁸³.

1.2 REGION KRÁLOVÉDVORSKO

Druhá oblast, jejímž českým menšinovým tiskem se budeme zabírat, je Královédvorsko. Jeho národnostní složení bylo odlišné od Trutnovska, protože počty Němců a Čechů v celém regionu byly přibližně stejné. Odlišné bylo jejich rozložení, přičemž ale město Dvůr Králové mohlo být považováno za české. Problémy Královédvorská nespočívaly v národnostním složení obyvatelstva, ale v tom, že místní průmysl (a z něj plynoucí bohatství a moc) měli v rukou hlavně němečtí továrníci.

1.2.1 GEOGRAFICKÉ VYMEZENÍ KRÁLOVÉDVORSKA

Pro naši práci je důležité si Královédvorsko vymezit nejprve geograficky, abychom si ujasnili, o jaké oblasti mluvíme a jakých obcí se náš výzkum týká, protože tehdejší královedvorský soudní okres nebyl územně stejný jako dnešní Královédvorsko, které je dnes součástí trutnovského okresu. To, jaké území se do námi zkoumaného Královédvorská v letech 1863 až 1914 počítalo, nám taktéž ukáže, v jakých podmínkách tehdy královedvorský český

⁸⁰ Šubrt, 1910, s. 248–250

⁸¹ Šubrt, 1910, s. 250

⁸² Šubrt, 1910, s. 248

⁸³ Šubrt, 1910, s.255

menšinový list vycházel, jestli měl oporu v českých městech a vsích nebo jestli se musel potýkat s nedostatkem cílových odběratelů.

Královedvorský region jsme si geograficky vymezili jako soudní okres královedvorský⁸⁴, který spolu se soudním okresem jaroměřským tvořil královedvorské politické hejtmanství. Při definici našeho území jsme vycházeli z česko-německé *Mapy okresního hejtmanství Královedvorského*, kterou sestavil Josef Erben nákladem Karla Janského v Táboře, která obsahovala základní statistická data o rozloze, počtu obyvatel a měst z roku 1880⁸⁵, dále pak z přílohy spisu *Národnostní menšiny v Kr. Českém 1910 z Národnostní mapky království Českého dle politických a soudních okresů*⁸⁶ a v neposlední řadě pak, jako u Trutnovska, z národnostní mapy, kterou ke svému spisu *České menšiny v severovýchodních a východních Čechách s dodatkem: roztroušené něm. menšiny*⁸⁷ připojil v roce 1910 Jeroným Šubrt.

Okresní hejtmanství Královedvorské mělo celkovou rozlohu 375,8 km² a žilo v něm celkem 62 224 obyvatel, přičemž soudní okres královedvorský byl menší než soudní okres jaroměřský co do rozlohy (168,5 km² ku 207,3 km²), tak i do počtu obyvatel (26 851 ku 35 373). Dokonce bylo i v jaroměřském soudním okrese více měst (Jaroměř a Josefov) než v královedvorském, kde to byl jen samotný Dvůr Králové. Městysů bylo zase více v královedvorském (Choustníkovo Hradiště a Žireč) než v jaroměřském (Smiřice). Důvod, proč se nakonec hlavním městem tohoto politického hejtmanství stal Dvůr Králové, byl asi jediný – co do počtu obyvatel byl Dvůr Králové největším městem ze všech tří zmiňovaných, k roku 1880 v něm žilo 6 813 lidí⁸⁸.

Celkově dle Erbenovy česko-německé mapy spadalo do královedvorského okresu ke konci roku 1880 37 místních obcí, 38 katastrálních obcí, 80 míst přidělených a v tom 19 samot. Jediným městem byl Dvůr Králové, dva městysy byly Choustníkovo Hradiště a Žireč⁸⁹.

⁸⁴ Pokud tedy budeme používat v diplomové práci pojem *Královedvorsko*, budeme tím myslet *soudní okres královedvorský*.

⁸⁵ Mapa okresního hejtmanství Královedvorského

⁸⁶ Národnostní mapka království Českého dle politických a soudních okresů 1910

⁸⁷ Šubrt, 1910, přílohy

⁸⁸ Mapa okresního hejtmanství Královedvorského

⁸⁹ Tamtéž.

Královédvorský soudní okres ležel na pomezí Podkrkonoší a začátku rovinaté části Královéhradecka. Samotný Dvůr Králové byl ale od Trutnova vzdálený pouhých 20 km. Kromě trutnovského okresu sousedil na severozápadě až západě se soudními okresy hostinnským a hořickým, na jihu se soudním okresem jaroměřským, na východě pak s českoskalickým a úpickým. Většina jeho sousedů byly české okresy, až na Trutnovsko a Hostinnsko, které byly výrazně německé⁹⁰. Toto umístění bylo pro královédvorský český menšinový tisk velmi pozitivním, protože se mohl při svém šíření spoléhat i na sousední české odběratele a inzerenty.

Co se obcí a měst týče, nejdůležitějším pro naše zkoumání byl samozřejmě Dvůr Králové. Vedle toho byly ale důležité i obce Žireč, Dubenec, Nemojov, Starobucké Debrné a Proruby⁹¹. Dvůr Králové (nad Labem) nemá úplně jasný vznik, pravděpodobně však vznikl ve druhé polovině 12. století jako česká strážní osada⁹². Přibližně kolem poloviny 13. století sem přivedl král Přemysl Otakar II. větší množství německých kolonizátorů (pravděpodobně ze Slezska), kterým přenechal původní české osady, včetně Dvora, a dal jim vyměřit nové vesnice v lese Království⁹³. Václav IV. jej pak na konci 14. století daroval své ženě, královně Žofii Bavorské, a od té doby se Dvůr stal věnným městem královen a získal přídomek Králové⁹⁴.

Další obce, které spadají do námi zkoumaného regionu, jsou pak Velká Bukovina, Harcov, Kladruby, Hradiště, Komárov, Hříbojedy, Kocléřov, Huntířov, Kocbeř (dnes Kocbeře), Kohoutov, Hvězda, Kašov, Království I., II. a III., Libotov, Kuks, Horní a Dolní Nemojov (též psaný jako Nemašov nebo Nemaňov), Sylvarov (též Žirecká Podstráň nebo Sylvárov), Stanovice, Horní a Dolní Vlčkovice, Střeziměřice, Žírec (též psaný Žíreč nebo Žirec), Záboří, Vyhnanov, Zboží, Doubravice, Lipnice, Novolesy, Bílá Třemešná a Verdek⁹⁵.

1.2.2 KONTEXT DOBY NA KRÁLOVÉDVORSKU Z POHLEDU HOSPODÁŘSTVÍ A SPOLEČNOSTI

Abychom mohli královédvorský český menšinový tisk v analytické části práce úspěšně porovnat s tím trutnovským, museli jsme si nejprve tuto oblast přiblížit a zjistit, jak její

⁹⁰ Národnostní mapka království Českého dle politických a soudních okresů 1910

⁹¹ Šubrt, 1910, s. 215–232

⁹² Jiříčková a Tomková, 2005, s. 9

⁹³ Kuča, 1996, s. 803

⁹⁴ Jiříčková a Tomková, 2005, s. 10

⁹⁵ Šubrt, 1910, s. 215, 218–219

hospodářské, společenské a národnostní podmínky ovlivňovali její českou mediální scénu a jak se odlišovala v těchto věcech od trutnovského regionu. Všechny tyto aspekty ovlivňovaly jak počet českých menšinových listů, které v oblasti vycházely, ale i jejich životnost, financování a důvody zániku.

1.2.2.1 HOSPODÁŘSKÁ SITUACE KRÁLOVÉDVORSKA

Stejně jako u Trutnovska, i u Královédvorská musíme nejprve poznat, v jakých hospodářských poměrech místní česká menšinová periodika vycházela, jaké měla podmínky pro svoje fungování, jestli se mohla spoléhat na místní Čechy, protože byli finančně zajištěni či jestli se musela poohlížet i do sousedních okresů, protože spadali spíše do méně movitých vrstev společnosti. Důležité je také zjistit, kdo vlastnil místní obchody, živnosti a továrny, jestli měla česká periodika možnost hledat na Královédvorskú potencionální inzerenty, kteří by ji přinesli důležité finance pro provoz, či nikoliv.

Jestli se o Trutnově mluvilo jako o městě s velmi rozvinutým textilním průmyslem, Dvůr Králové byl jeho centrem v Podkrkonoší. Ne nadarmo byl označován za „český Manchester“⁹⁶. Textilní průmysl měl na Královédvorskú dobré podmínky pro rozvoj, historicky se tu spousta rodin živila zpracováním lnu. V první polovině 19. století pak len začala postupně vytlačovat bavlna. Jinak populární manufaktury, typický mezistupeň mezi tradiční a tovární výrobou, se tu příliš neujaly. Vznikly tu pouze dvě, v roce 1790 Schubertova přádelna lnu, první svého druhu v zemi, a v roce 1791 Thimova barvírna, tiskárna a sušárna plátna. Obě dvě zanikly ve 40. letech 19. století. Více než manufaktury fungoval na Královédvorskú (stejně jako ve zbytku Podkrkonoší a Krkonoš) faktorský systém – faktoři přidělovali pláteníkům a soukeníkům přízi, vykupovali od nich hotové výrobky a se ziskem je prodávali dál. Tomuto systému se také říkalo rozptýlená manufaktura⁹⁷.

V průběhu druhé poloviny 19. století se na Královédvorskú začala rozvíjet tovární výroba a město se pomalu stávalo textilním centrem celé země. Rozvoji průmyslu velmi napomohla stavba první železnice v 50. letech 19. století na Pardubice a na Liberec, v roce 1859 byla zprovozněna i pobočná trať na Josefov a na Svatoňovice. Železnice pomáhala zásobovat město uhlím a rovněž odvážela hotové výrobky. Zároveň perspektivní město přitahovalo židovské obyvatelstvo, které se do Dvora stěhovalo z okolních ghett (třeba z Velké Bukoviny).

⁹⁶ Jiříčková a Tomková, 2005, s. 24

⁹⁷ Jiříčková a Tomková, 2005, s. 14

Mezi ním bylo i množství zámožných rodin, které se pak výrazně podílely na zakládání továren ve městě. Na druhou stranu pak přispívaly i k národnostnímu (a náboženskému) pnutí⁹⁸. Sklony k antisemitismu jsme ostatně objevili i v obsahu místních českých listů⁹⁹.

V roce 1861 byly severně od města v České Podharti postaveny první dvě mechanické tkalcovny ve městě¹⁰⁰. První byla v rukou židovských majitelů Winternitze a Friedmanna (později ji odkoupili Karel a Willy Hellmannovi), druhá Bratří Hawlových. V roce 1864 vznikla modernizací původní ruční tkalcovny nová mechanická tkalcovna Bauera a Schleina. V 60. letech pak začaly továrny vznikat i ve městě, jednalo se o mechanické tkalcovny, barvírny i přebudované mlýny¹⁰¹, přičemž první z nich v roce 1862 vybudoval tehdejší starosta města Josef Röhrich¹⁰².

Stejně jako v Trutnově i ve Dvoře Králové na krátkou dobu ochromila dobře se rozvíjející průmysl rakousko-pruská válka. V červnu 1866 proběhla u Trutnova velká bitva a blízký Dvůr se stal útočištěm pro raněné vojáky rakouské armády a uprchlíky z Trutnova a okolních vesnic. Téměř všichni obyvatelé Dvora před blížící se ustupující rakouskou a postupující pruskou armádou utekli. Dne 29. června se strhly boje mezi oběma armádami přímo ve městě. Rakousko prohrálo a Dvůr byl obsazen, drancován a pustošen pruskými vojáky. Město nakonec opustili až po třech měsících okupace a zanechali obyvatelstvo zchudlé, pole a úrodu zničenou a domy vyrabované. Naštěstí se Dvůr i díky rozvíjejícímu se průmyslu dokázal z obsazení rychle vzpamatovat¹⁰³.

V následujících letech bavlna definitivně vytlačila len z místního průmyslu. Ve městě vznikaly jak české, tak německé továrny. V roce 1868 vznikla v Dukelské ulici první česká továrna Aloise Zlatníka vyrábějící bavlnu ke tkaní, o 20 let později postavil další továrnu na bavlněnou přízi k pletení, háčkování a vyšívání spolu s kolegou Tlapákem. Oba se pak stali významnými inzerenty českých královédvorských listů. Přádělnu, tkalcovnu a konfekci juty vybudoval ze zkrachovalé firmy i další český podnikatel Antonín Klazar. Později k ní přidal ještě přádělnu konopí a nit'árnu a vybudoval z ní jeden z nejvýznamnějších jutařských podniků

⁹⁸ Jiříčková a Tomková, 2005, s. 15

⁹⁹ Viz Stráž na Labi nebo Hlasy pokroku.

¹⁰⁰ Kuča, 1996, s. 802

¹⁰¹ Jiříčková a Tomková, 2005, s. 16

¹⁰² Kuhnová, 2015, s. 2–5

¹⁰³ Jiříčková a Tomková, 2005, s. 16–18

v Čechách¹⁰⁴. V roce 1904 postavil v Zálabí Josef Sochor mechanickou tkalcovnu, později rozšířenou o tiskárnu a úpravnu. Firma se stala nesmírně úspěšnou¹⁰⁵.

Vedle toho vznikaly ve městě i německé továrny. V roce 1872 začala fungovat tkalcovna firmy Bratří Popperové a Sommernitz. Dlouho se tu tkaly na ručních stavech vlněné látky a plachty, v roce 1904 změnila firma Popper a Pevny její zaměření na bavlněné kalhotové látky. U Dolního mostu vznikla v roce 1874 první tiskárna Viléma Schleina, Mayerova vznikla hned o dva roky později a třetí Neumannova o další dva roky později. V roce 1894 začal Bauer přebudovávat Schleinovu tkalcovnu na strojní tiskárnu, barvírnu, úpravnu bavlněných látek a bělidlo. Z dalších významných dvorských továren zmíníme Feldscharekovo faktorství a tkalcovnu, Buschovu barvírnu ve Vorlech, kterou na počátku 20. století převzal a v obří podnik s dalšími spojil Gustav Deutsch, Wiernitzovu a Friedmannovu tkalcovnu a Mandlovu mechanickou tkalcovnu bavlny a umělého hedvábí¹⁰⁶, Kühnelovu šlichtovnu, Brenerovu tkalcovnu, Hellmanovu a Mautnerovu mechanickou tkalcovnu, Subakovu tkalcovnu, Weisovu výrobu vaty či Pacákovu tkalcovnu¹⁰⁷.

Ve městě se ale nerozvíjel jen textilní průmysl, ale i další odvětví. Z dalších zmíníme Bäumeltovu továrnu na tkalcovské člunky, cívky a dřevěné zboží z roku 1880, královédvorskou plynárnu z roku 1885, Rückerovu slévárnu a továrnu na textilní stroje¹⁰⁸, Klazarův parostrojní pivovar, cementárnu firmy Haase a Macháčka, Štanderovu parní pilu, Elišákovu cihelnu, Novákovo kotlářství a kartonáž, Netlovu koželužnu, Řehořovu knihtiskárnu, Cinekerovo mědikovectví nebo Kaiserovu cihelnu a pilu¹⁰⁹. Významná pro naše zkoumání byla také postava dvorského tiskaře Karla Trohoře, který zde chvíli vedl pobočku trutnovské tiskárny Franz Morawek, kterou v roce 1891 odkoupil a vedl sám. Karel Trohoř (a později i jeho synové) se stal významným podporovatelem českého dění ve městě, v jeho tiskárně se tiskl například první český list Český venkov, později sám vydával periodikum Labské proudy¹¹⁰.

Textilní průmysl ve Dvoře Králové byl značně rozšířený a v roce 1907 bylo ve městě už 19 textilních továren, které zaměstnávaly okolo 4 380 dělníků. Další stovky až tisíce dělníků

¹⁰⁴ Jiříčková a Tomková, 2005, s. 20

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ Jiříčková a Tomková, 2005, s. 20–23

¹⁰⁷ Šubrt, 1910, s. 217

¹⁰⁸ Jiříčková a Tomková, 2005, s. 20–23

¹⁰⁹ Šubrt, 1910, s. 216–217

¹¹⁰ Slovník českých nakladatelství 1849–1949, 3. 5. 2017, nečíslováno

byly pak zaměstnány v ostatních továrnách, které často dodávaly právě těm textilním¹¹¹. Ránu průmyslu zasadila až první světová válka.

Rozvoj průmyslu a otevírání nových a nových továren znamenal pro Dvůr i výrazný příliv nových obyvatel. Tehdejší především ubytovací kapacity města k tomu nebyly vůbec uzpůsobeny, proto bylo potřeba začít rychle stavět nové. Továrník Klazar nechal vystavět pro své dělníky zděné domky, firma Mandl a synové postavila svým dělníkům 6 činžovních domů, ale vznikalo i velké množství tzv. továrních vil – tedy domů majitelů, ale i bohatých zaměstnanců. Vedle ubytovacích kapacit si urbanistický rozvoj města vyžádal úpravy i v občanské vybavenosti ve Dvoře. Bylo nutné zvýšit počet obecních i městských škol, byla sem přesunuta tkalcovská škola z Poličky, nově tu bylo založeno obecné gymnázium a veřejná obchodní škola¹¹².

Právě průmysl způsoboval ve většinově českém městě rozbroje. Němci (a hlavně Židé) vlastnili většinu velkých továren ve městě, a právě to jim dávalo velký prostor k prosazování svých myšlenek v jinak většinově českém městě¹¹³. Naopak čeští továrníci a obchodníci se stali výraznými inzerenty v královédvorských listech, které se kromě nich mohli opřít i o Čechy z movitějších vrstev společnosti. Vedle toho ale ve Dvoře žilo i velké množství českých dělníků, takže královédvorské české listy mysleli i na ně a často je zahrnovali i do svých obsahových cílů¹¹⁴.

1.2.2.2 OBYVATELSTVO NA KRÁLOVÉDVORSKU

Složení obyvatelstva na Královédvorskú je pro nás důležité, protože právě poměr českých a německých obyvatel určoval, jestli měly české menšinové listy v místě svého vycházení podporu, nebo ne.

Královédvorskú bylo co do rozlohy mnohem menší než třeba Trutnovsko a stejně tak bylo menší i co do počtu obyvatel. Společně s rozvíjejícím se průmyslem rostl ve městě i počet obyvatel. Do města se stěhovali lidé za prací, stejně tak Židé z okolních ghett za obchodem¹¹⁵. Zajímavostí je, že hlavním městem politického hejtmanství se stal Dvůr Králové, ačkoliv

¹¹¹ Jiříčková a Tomková, 2005, s. 23

¹¹² Jiříčková a Tomková, 2005, s. 21

¹¹³ Šubrt, 2010, s. 217

¹¹⁴ Viz např. Zvičina.

¹¹⁵ Jiříčková a Tomková, 2005, s. 16

samotný soudní okres královédvorský byl menší rozlohou i počtem obyvatel oproti jaroměřskému soudnímu okresu.

	1880¹¹⁶ <i>počet obyv.</i>	1890¹¹⁷ <i>počet obyv.</i>	1900¹¹⁸ <i>počet obyv.</i>
Královédvorsko	26 851	28 084	29 421
Jaroměřsko	35 373	-	-

Tabulka 6 - Vývoj počtu obyvatelstva na Královédvorsku v letech 1890 a 1900

I v samotném Dvoře Králové byl vidět významný růst obyvatelstva. Co do počtu obyvatel město rostlo podobným tempem jako srovnávaný Trutnov. Ani počtem obyvatel nebylo o tolik menší než Trutnov ve srovnání s tím, jak byl menší rozlohou celý soudní okres.

	1843¹¹⁹ <i>počet obyv.</i>	1880¹²⁰ <i>počet obyv.</i>	1890¹²¹ <i>počet obyv.</i>	1900¹²² <i>počet obyv.</i>
Dvůr Králové	5 148	6 787	8 583	10 889

Tabulka 7 - Počet obyvatel ve Dvoře Králové v letech 1843, 1880, 1890 a 1900

Královédvorsko jako soudní okres bylo považováno za národnostně smíšený okres. To v praxi znamenalo, že na celém území žilo přibližně stejně Čechů i Němců. Naopak jaroměřský soudní okres byl většinou český, proto celé královédvorské politické hejtmanství bylo považováno za spíše české. Navíc Královédvorsko vykazovalo trend postupného obratu poměru jednotlivých národností. Zatímco Čechů v okrese postupně přibývalo, Němci se postupně odstěhovali pryč¹²³.

¹¹⁶ Mapa okresního hejtmanství Královédvorského

¹¹⁷ Šubrt, 1910, s. 215

¹¹⁸ Šubrt, 1910, s. 215

¹¹⁹ Kuča, 1996, s. 800

¹²⁰ Šubrt, 1910, s. 216

¹²¹ Šubrt, 1910, s. 216

¹²² Šubrt, 1910, s. 216

¹²³ Národnostní mapka království Českého dle politických a soudních okresů 1910

	1890 <i>počet obyv.</i>	1900 <i>počet obyv.</i>
Němci	16 049	15 288
Češi	12 035	14 133
Češi <i>soukromé sčítání</i>	-	14 813

Tabulka 8 - Počet Čechů a Němců na Královédvorskú v letech 1890 a 1900

Celkově byl královédvorský okres rozdělen na dvě části – část s českou většinou a část s německou většinou. V roce 1900 do české části spadalo pouze 6 obcí, ale zase téměř polovina obyvatel celého okresu. Nejvýraznějším městem s českou většinou byl samozřejmě Dvůr Králové, kde žilo v tu dobu 9 408 Čechů a 1 486 Němců, což byla největší menšina v této části okresu. Vedle toho to byly Doubravice, kam spadaly čistě české katastrální obce a osady Doubravice I, II, Velehrádek a Zálesí, kde žilo celkem 930 Čechů. Poté to byla Lipnice s katastrálními obcemi Lipnice a Rovinka, tam v roce 1900 žilo 424 Čechů a 7 Němců. Další byly Novolesy s katastrálními obcemi Filířovice a Novolesy, kde žilo 315 Čechů a 2 Němci. Druhou největší obcí v české části byla Bílá Třemešná, kde žilo 1 442 Čechů a 7 Němců. Poslední čistě českou obcí byl Verdek s 375 českými obyvateli¹²⁴. Co se však rozlohy týče, česká část zaujímala pouze 40,29 km², kdežto německá část zabírala 128,27 km², tedy skoro tři čtvrtiny rozlohy celého soudního okresu¹²⁵.

V české části okresu neustále rostl počet obyvatel, a to jak Čechů, tak i Němců¹²⁶.

	1880 <i>počet obyv.</i>	1890 <i>počet obyv.</i>	1900 <i>počet obyv.</i>
Češi	9 251	10 805	12 889
Němci	945	1 232	1 502

Tabulka 9 - Počet Němců a Čechů v české části Královédvorská v letech 1880, 1890, 1900

¹²⁴ Šubrt, 1910, s. 213, 218

¹²⁵ Šubrt, 1910, s. 213, 218

¹²⁶ Šubrt, 1910, s. 215

Oproti tomu v německé části okresu se nacházelo 32 obcí, ve kterých žila přibližně druhá polovina obyvatelstva soudního okresu. Mezi největší obce s německou většinou patřily jednoznačně Dubenec, kde žilo 1 009 Němců a 227 Čechů, Velká Bukovina, pod kterou spadaly katastrální obce Velká Bukovina, Bokouš a Kopaniny a kde žilo 442 Němců a 13 Čechů, dále pak Hradiště s katastrálními obcemi Hradiště a Ferdinandov a s 881 Němci a 69 Čechy, německý Huntířov s katastrálními obcemi Huntířovem a Bukovinou, kde žilo 1 488 Němců, Kocléřov s 1 493 Němci a 11 Čechy, německé Záboří s katastrálními obcemi Záboří a Vyhnanov a s 606 Němci, německé Horní Vlčkovice s 558 Němci nebo německý Kohoutov s katastrálními obcemi Kohoutov a Rabiš s 654 obyvateli. Mezi další obce, které byly většinově německé, řadíme Starobucké Debrné (s Hegerbuschem), Harcov (a H. Grund), Hříbojedy, Hvězdu, Kašov, Kladruby (se Sedlem), Kocbeř (a Chaloupky), Komárov, Království I (s katastrálními obcemi Ženská Bída, Nová Kocbeř, Nový Kohoutov a Nové Záboří), Království II (s Horním Debrným a Hegersbuschem), Království III (Nemojov a Nový Nemojov), Kuks, Libotov, Dolní Nemojov, Královédvorská Podstráň a Žirecká Podstráň, Proruby, Stanovice, Střeziměřice (s katastrálními obcemi Hasentanz, Havelgraben a Střeziměřice), Dolní Vlčkovice (s Kašparbergem), Vyhnanov (s Bělouní a Studánkou), Zboží a městys a ves Ždírec¹²⁷.

V českých obcích se jen vzácně nacházelo více německých obyvatel, s výjimkou samotného Dvora Králové, kde byla silná německá menšina. Oproti tomu v německých obcích Češi žili a také se aktivně projevovali. Významné české menšiny jsme mohli najít v Žírci, Prorubech, Žirecké Podstráni, Libotově, Hradišti, Starobuckém Debrném nebo v Dubenci¹²⁸.

Oproti české části okresu, kam se neustále stěhovalo nové obyvatelstvo obou národností, v německé části okresu počty obyvatel u Čechů i Němců klesaly¹²⁹.

	1880 <i>počet obyv.</i>	1890 <i>počet obyv.</i>	1900 <i>počet obyv.</i>
Němci	15 107	14 847	13 787
Češi	1 510	1 230	1 244

Tabulka 10 - Počet Čechů a Němců v německé části okresu v letech 1880, 1890 a 1900

¹²⁷ Šubrt, 1910, s. 218–219

¹²⁸ Šubrt, 1910, s. 218–219

¹²⁹ Šubrt, 1910, s. 218

Samotný Dvůr Králové bylo většinou české město s výraznou německou menšinou. A nebyli to jenom němečtí dělníci, nýbrž i bohatí Němci a Židé. Konkrétně těch druhých jmenovaných žilo ve Dvoře v roce 1910 na 300 a tvořili téměř 2 % obyvatelstva¹³⁰. Jinak Dvůr vykazoval stejné trendy ve vývoji počtu obyvatelstva jako celá česká část okresu. Počty Němců i Čechů ve městě s každým úředním sčítání rostly¹³¹.

	1880 <i>počet obyv.</i>	1890 <i>počet obyv.</i>	1900 <i>počet obyv.</i>
Češi	5 878	7 353	9 403
Němci	909	1 230	1 486

Tabulka 11 - Počet Čechů a Němců ve Dvoře Králové v letech 1880, 1890 a 1900

Vývoj počtu obyvatel ve městě souvisel samozřejmě s postupně se rozvíjejícím textilním průmyslem, vznikem nových továren a rozšiřováním těch stávajících. S tím souviselo i zvětšování se města v rámci plochy a budov. Jestli ještě před první průmyslovou vlnou bylo ve Dvoře¹³² v roce 1843 celkem 634 domů¹³³, v roce 1909 jich bylo už 1 077¹³⁴ a v roce 1921 jich tam bylo dokonce 1 184¹³⁵.

Je tedy zřejmé, že Královédvorskou nemělo až tak obtížné podmínky pro fungování českých menšinových listů jako Trutnovsko, obzvláště pak přímo v českém Dvoře. Důvodem bylo hlavně to, že tu žilo větší množství Čechů, kteří byli spíše koncentrováni v konkrétních územích.

1.2.2.3 ČESKO-NĚMECKÉ VZTAHY NA KRÁLOVÉDVORSKU

Královédvorské politické hejtmanství bylo oblastí s převážně českým obyvatelstvem, přičemž jaroměřský soudní okres byl prakticky jen český, kdežto královédvorský soudní okres byl považován za národnostně smíšený. Žilo zde přibližně stejně Čechů jako Němců, avšak Češi byli koncentrováni hlavně v hlavním okresním městě Dvoře Králové, kdežto německé

¹³⁰ Jiříčková a Tomková, 2005, s. 21

¹³¹ Šubrt, 1910, s. 216

¹³² Do Dvora počítáme vnitřní město, Johannesbad a předměstí Hradišťské, Podhradské, Šindelářské Dolejší a Hořejší předměstí.

¹³³ Kuča, 1996, s. 798–799

¹³⁴ Šubrt, 1910, s. 216

¹³⁵ Kuča, 1996, s. 799

obyvatelstvo žilo hlavně v menších obcích na třech čtvrtinách okresu¹³⁶. Znalost vztahů těchto dvou národností žijících vedle sebe na jednom území je pro nás důležitá, protože je odrážen v obsazích jednotlivých českých listů a udává také tón jejich vyjadřování. Navíc na Královédvorskú se do toho přidal ještě vztah česko-židovský.

Dvůr Králové bylo české město s výraznou německou menšinou, ke které se hlásila i celá místní židovská komunita. Přibližně 85 % obyvatel byli Češi, asi 13 % byli Němci a přibližně okolo 2 % se hlásilo k židovství. Celkově bylo město považováno za centrum českého života v okrese, avšak s velmi hlasitou německou menšinou, která měla oporu i ve výrazně německém okolí¹³⁷.

Češi ve Dvoře se tedy nacházeli v přesně opačné situaci než Češi v Trutnově, ale to jejich situaci nijak neulehčovalo. V námi zkoumaném období se ve Dvoře, podobně jako v jiných národnostně smíšených oblastech, kde se střetávaly české a německé zájmy, projevovala zvýšená aktivita v rámci národnostního uvědomování, aktivismu a vlastenectví¹³⁸.

Ačkoliv byl Dvůr český, byl počítán mezi území, kde byla česká pozice silně ohrožena. Důvodem bylo to, že ačkoliv byli Němci ve městě v menšině, jejich síla spočívala v hospodářství. Většina továren, která ve Dvoře a okolí vznikla, byla v německých a židovských rukou¹³⁹. Židé v 80. letech 19. století vlastnili již 9 textilních továren¹⁴⁰. Právě hospodářská síla německé menšiny byla tím důvodem, proč byly vztahy mezi Němci a Čechy ve městě (a okolí) napjaté. České obyvatelstvo bylo ve stovkách zaměstnáváno v německých továrnách a stávalo se tak na Němcích závislé. Zároveň spousta obcí v okrese byla smíšených, popřípadě německých s výraznými českými menšinami¹⁴¹. Dvoru byla tak přisuzována jakási role ochránce češství v okrese¹⁴². To bylo ale ohroženo právě hospodářskou silou Němců v okrese a městě, stejně tak jejich vzrůstající národní hrdostí a jejich oporou v německé části okresu. Cíl Němců ve Dvoře byl jasný – dát městu německé zastupitelstvo¹⁴³. Všechny tyto faktory se podílely na neustálých výpadech obou skupin obyvatel vůči sobě, na ustavičných sporech a drobných potyčkách¹⁴⁴.

¹³⁶ Šubrt, 1910, s. 215–219

¹³⁷ Šubrt, 1910, s. 215–216

¹³⁸ Hulíková a Staníková, 2011, s. 9

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Rejchrt, 2002, s. 557

¹⁴¹ Šubrt, 1910, s. 216–217

¹⁴² Kubizňáková, 2017, s. 6

¹⁴³ Šubrt, 1910, s. 216

¹⁴⁴ Jiříčková a Tomková, 2005, s. 22

V 80. letech 19. století se ve městě stupňovalo národnostní napětí. Už Stremayrova jazyková nařízení, která zrovnoprávňovala češtinu s němčinou při oficiálních událostech (při jednání na úřadech, na poště atd.) vyvolala silnou nevoli u českých Němců. Situace postupně eskalovala i ve Dvoře Králové, kde došlo hned k několika větším výtržnostem. Například v září 1883 přepadlo několik Čechů Němce a rozbilo okna Mandlovy továrny. V reakci na to byl ve městě vydán zákaz nočního vycházení. Do popředí německé menšiny se dostal syn židovského továrníka Leopold Mandl, jehož činnost, jako například založení německé schulvereinské školy na předměstí města, a nenávistná a agresivní rétorika, mu vynesla pověst hlavního štváče v celé oblasti. V roce 1885 pak postupně sílící česká pozice za tzv. Taafovy éry vyvolala rozpad německé levice a vznik radikálního křídla, které volalo po posílení německé pozice ve smíšených a poněmčených oblastech. Právě radikalismus německé levice vedl i k radikalizaci rétoriky německých obyvatel Dvora a k události, které se díky Národním listům začalo říkat *Královédvorská bartolomějská noc*¹⁴⁵.

V neděli 23. srpna 1885 se ve Dvoře chystalo slavnostní otevření nové turnerské tělocvičny, na které se do města sjížděli v průběhu celého dne němečtí návštěvníci z okolí. Ačkoliv na žádost starosty Šípa zakázalo hejtmanství z důvodu udržení veřejného pořádku pořádat jakékoliv venkovní průvody, k drobným potyčkám mezi českými obyvateli a německými hosty docházelo celý den: *“(…) čeští výrostci se slovanskou trikolórou na příchozí posměšně pokřikovali, nadávali jim a někdy též házeli ovoce a bláto. Z německé strany naopak zaznělo spílání „českým psům“ a sedmičlenná skupina s německými trikolórami postávala a dokonce plivala před domem starosty místního Sokola*¹⁴⁶. K takovýmto vzájemným provokacím docházelo ve městě, obzvláště při oficiálních událostech ať už české, nebo německé strany, poměrně běžně. Vzájemná nevraživost mezi národy byla navíc umocňována místním tiskem. Bohužel právě otevření německé tělocvičny ve Dvoře porušilo tuto řadu drobných potyček a vyeskalovalo ve vážný konflikt. Situace nabrala nevídaný spád, když kdosi udeřil turnera Arthura Frankeho zamoučenou čepicí a ten následně zbil dvanáctiletého českého chlapce. Následovala velká potyčka mezi českou skupinou a několika turnery, která skončila stáhnutím se turnerů do Koppova hotelu, jehož součástí byla nová tělocvična, ve které zrovna probíhala vlastní slavnost. Před hotelem se začal srocovat velký dav českých obyvatel a turnerům bylo z důvodu bezpečnosti zakázáno opustit hotel. Bohužel jeden z německých hostů to nedodržel a v místní cukrárně vyvolal potyčku, která situaci ještě

¹⁴⁵ Rejchrt, 2002, s. 555–558, 575

¹⁴⁶ Rejchrt, 2002, s. 559

zhoršila. Český dav se odmítal rozejít, dokud daný Němec nebude zatčen. To se nakonec stalo, ale v tu dobu byla situace již za hranou a dav požadoval odchod cizích turnerů. „*Byla dokonce rozbita tři okna v sále (...) a naléhavé výzvy státních a obecních hospodářů i J. Moravce nepomáhaly, a tak nakonec prosadil lid za zpěvu písní Kde domov můj a Hej Slované svou.*“¹⁴⁷ Turneři nakonec večer v povozech s ochranou strážníků opustili město. Tím mohl konflikt skončit, ale bohužel rozlícený český asi osmdesátihlavý dav si kousek za městem počkal na již osamocené turnery a napadl je kameny a klacky. Zakročít musel pistolí i jediný strážník, který u kolony zůstal, naštěstí nikdo nebyl zastřelen. Po pár kilometrech na kolonu čekal další dav, ale po strážníkově výzvě nechal kolonu projet. Celkem bylo zraněno 11 lidí¹⁴⁸.

Tím mohl konflikt skončit, ale v kontextu celostátního napětí se ho chytily jak české, tak německé noviny a dostalo se mu velkého ohlasu. Navíc, vedle českých a německých účastníků konfliktu, byl v rámci vyšetřování obžalován a zbaven úřadu i královédvorský starosta Šíp a obžalován byl i vůdce dvorských Němců Leopold Mandl. České zastupitelstvo města bylo rozpuštěno a nahrazeno kuratoriem. Novým starostou se na rok stal právník Ducke, a později byl pak nahrazen vlastencem MUDr. Josefem Moravcem. Incident vyvolal tiskovou válku mezi českými a německými novinami¹⁴⁹. Zkreslené zpravodajství vyvolalo v národnostně smíšených oblastech další vlnu násilí vrcholící národnostně motivovanou vraždou českého kožešnického pomocníka u Lanškrouna¹⁵⁰. Královédvorský incident se pak dostal do programu jak na českém zemském sněmu, tak na německém říšském sněmu a na říšské radě¹⁵¹. Bohužel vzájemné česko-německé vztahy se ve městě již nepodařilo napravit.

Po uklidnění situace v 90. letech se spory v prvních letech nového tisíciletí opět vymkly kontrole. Stejně jako na Trutnovsku i na Královédvorsksku docházelo k demonstracím různé intenzity. Za jednu z nejvýznamnějších považujeme situaci, která byla vyvolána akcí německých radikálů proti českému Národnímu domu v Trutnově v roce 1908. Když se zprávy o této události dostaly do Dvora Králové, rozlítilo to místní Čechy natolik, že se jich několik stovek vydalo do ulic. Ani zde se demonstrace neobešly bez násilí, zničena byla okna obchodů a továren německých a židovských továrníků, v Mayově továrně a domě radního Jeřábka,

¹⁴⁷ Rejchrt, 2002, s. 560

¹⁴⁸ Rejchrt, 2002, s. 560

¹⁴⁹ Jiříčková a Tomková, 2005, s. 22

¹⁵⁰ Rejchrt, 2002, s. 560

¹⁵¹ Jiříčková a Tomková, 2005, s. 22

Mandlovy továrny, stejně jako ploty u domu speditéra Hammerschлага a továrníka Deutsche. Noční akce vyvrcholila požárem domu truhláře Haina¹⁵².

Celková situace v námi zkoumaném období ve Dvoře Králové se odrážela i do okolních českých obcí. A ani na většinově německém území Královédvorská nebyly vztahy mezi Čechy a Němci nijak vřelé, nicméně problém místních českých menšin byl v tom, že byly často na Němcích existenčně závislé. Například v Žírci (složeného z městyse a vsi) žilo v roce 1900 skoro 27,3 % (dle soukromého sčítání až 31 %) Čechů a většina z nich byla dělníky v místní Etrichově továrně na jutu nebo nádeníky na Etrichově panství. Několik jich též pracovalo v Schickově závodě. Když pak továrnu zdědil Etrich mladší, stupňoval se protičeský tlak a spousta Čechů byla z těchto podniků propouštěna. Také úřady zde měly silně protičeské postoje, které se projevíly při snaze vystavět v Žírci českou menšinovou školu¹⁵³. Podobné problémy s hospodářskou závislostí měly i Proruby. Ty byly zčásti české a zčásti německé, Češi ale byli na Němcích velmi hospodářsky vázaní. Spousta jich pracovala na německých velkostatech. Podporu Němcům dávala také Reiffeisenka, která vlastnila dluhy prorubských Čechů z hoříčské Obchodní záložny¹⁵⁴.

V některých obcích byly české menšiny velmi poddajné. Například Dubenec byl veden jako německá obec, ale většina jeho německých obyvatel byli Češi, kteří se při sčítání přihlásili k německé národnosti. Zároveň, protože byl Dubenec obklopen českými obcemi, všichni Dubenečtí hovořili česky. V menších obcích spolu Češi a Němci v běžných záležitostech vycházeli mnohem lépe. Jedním z důvodů byla i častá smíšená manželství. Během nich docházelo jak k počešťování Němců (třeba v Horním Dubenci¹⁵⁵) nebo poněmčování Čechů (třeba v Dolním Nemojově). Častým nástrojem místních Němců k poněmčování bylo školství¹⁵⁶.

1.2.2.4 ČESKÉ ŠKOLSTVÍ NA KRÁLOVÉDVORSKU

České menšinové školství bylo častým tématem a obsahovým zaměřením českých menšinových listů, které byli jeho propagátory. Školství na Královédvorskú bylo extrémně rozdílné. Zatímco v české části české školy dominovaly, v německých oblastech měly velmi

¹⁵² Zábój, 31. 10. 1908, s. 1–2

¹⁵³ Šubrt, 1910, s. 222

¹⁵⁴ Šubrt, 1910, s. 227

¹⁵⁵ Šubrt, 1910, s. 219–222

¹⁵⁶ Šubrt, 1910, s. 224–225

těžké pozice jak pro svůj vznik, tak pro svoje působení a další rozvoj. V samotném Dvoře Králové vznikla německá škola na popud Leopolda Mandla v roce 1884¹⁵⁷. Vedle toho byly ve městě 2 smíšené obecné školy, obecná a měšťanská škola zvlášť pro chlapce a zvlášť pro dívky, tkalcovská škola a v roce 1890 bylo otevřeno C. k. vyšší české gymnasium Františka Josefa. V roce 1900 studovalo na českých školách ve Dvoře celkem 1 393 dětí a na německé 261 dětí (z toho 145 českých). O 10 let později to bylo 2 356 dětí na českých školách a 300 na německé. Vedle německé školy vydržované Schulvereinem byla ve Dvoře také německá opatrovna¹⁵⁸.

Velkým podporovatelem vzniku českých škol na Královédvorskú byl i městský lékař, zemský poslanec a starosta Dvora Králové mezi lety 1887–1891 MUDr. Josef Moravec¹⁵⁹. Právě ve školství viděl Moravec správně nástroj, kterým mohl zajistit pokračování češtví ve městě a regionu¹⁶⁰. Byl jedním ze zakládajících členů místní odnože Matice školské, která ve Dvoře začala fungovat v roce 1882, a také místního odboru Národní Jednoty Severočeské, který zde vznikl tři roky poté. I s jeho podporou vzniklo ve Dvoře české gymnázium a velké množství českých škol v okolí¹⁶¹, které však neměly vždy lehkou situaci. V již zmiňovaném Dubenci vznikla česká matiční škola s podporou odboru matičního v Jaroměři a jaroměřské Ústřední matice školské již v roce 1883. Ačkoliv v roce 1900 dle sčítání žilo v Dubenci oficiálně 227 a neoficiálně 578 Čechů, navštěvovalo českou matiční školu jen 50 dětí, často i z přilehlých vesnic jako byl Libotov¹⁶². Českou matiční školu v Dolním Nemojově, která tam fungovala od roku 1885, navštěvovalo více dětí jak z Dolního Nemojova, tak z Království III a Starobuckého Debrného. Počet dětí se pohyboval od 50 do 100. Na rozdíl od dubenecké školy, ale české děti navštěvovaly téměř stoprocentně jen českou školu, kdežto v Dubenci jich spousta chodilo i do školy německé¹⁶³. Nejtěžší podmínky pro vznik měla česká škola v Žírce, která zde vznikla v roce 1895. Její fungování nebylo jednoduché, místní německé úřady byly pod vlivem německého velkotovárníka Etricha mladšího, který byl silně protičesky orientovaný. Nejprve nebylo Ústřední matici české (a jejímu královédvorskému odboru) vydáno stavební povolení na úpravu pronajatých prostor, aby se v nich mohlo vyučovat, poté obec, když se mělo začít jednat o povolení výstavby nové školy na vlastním pozemku, odmítala svolat komisi. Nakonec muselo zakročit hejtmanství a komisi svolalo, ovšem místní německý starosta ji bez udání

¹⁵⁷ Rejchrt, 2002, s. 557

¹⁵⁸ Šubrt, 1910, s. 217

¹⁵⁹ Dvůr králové jako okresní hejtmanství, 16. 8. 2011

¹⁶⁰ Janoušek, 2005, s. 6

¹⁶¹ Dvůr králové jako okresní hejtmanství, 16. 8. 2011

¹⁶² Šubrt, 1910, s. 220

¹⁶³ Šubrt, 1910, s. 220, 224

důvodů odročil. Až k správnému soudu se dostal spor o vytyčení regulační čáry pro novou školu, který nakonec trval 3 roky. Ještě v roce 1910 nebyla nová česká škola v Žírci postavena, ačkoliv se na ní každý rok zapsalo okolo 60 dětí z městyse Žírce, vsi Žírce, Žírecké Podstráně, Hradiště¹⁶⁴, Hříbojed, Kuksu a Stanovic, protože v těchto místech žádné české školy nefungovaly. Výstavbu nové školní budovy v Žírci definitivně znemožnila 1. světová válka a samostatná česká škola zde nakonec vznikla až s první republikou¹⁶⁵.

1.2.2.5 ČESKÉ SPOLKY A KULTURA NA KRÁLOVÉDVORSKU

Významným okamžikem pro Dvůr Králové bylo objevení Rukopisu královédvorského v roce 1817. Tento spis pak ovlivnil město v mnoha směrech – ať už v podpoře vlastenectví a národního smýšlení u jeho českých obyvatel, nebo v podpoře jejich sdružování. Stejně jako na Trutnovsku i na Královédvorskú přispěl nový zákon o spolcích z roku 1867 k rozvoji spolkové činnosti místních Čechů. Nejstarším úředně povoleným spolkem ve Dvoře byl Pěvecký spolek Zábój z roku 1861. V roce 1864 byl povolen vznik Tělovýchovné jednotě Sokol, která kromě společných cvičení organizovala různé kulturní, osvětové a vzdělávací akce. Pod sebou zastřešoval nejen cvičence, ale i vlastní pěvecký a divadelní sbor. Od roku 1896 měl Sokol i vlastní tělocvičnu. Vedle toho ve Dvoře vznikl v 70. letech i Ochotnický spolek Hanka, který sdružoval divadelní nadšence, a Občanská beseda, jejímž cílem bylo pěstovat společenský život ve městě, ale zároveň i rozvoj obyvatel¹⁶⁶. Její činnost se neudržela příliš dlouho a její funkci přebíral v roce 1881 vzniklý Literární a čtenářský spolek Slavoj. Ten se formoval na konci 70. letech jako kroužek mladých nadšenců kolem MUDr. Josefa Šíla v Šíповě hostinci a do něj se započítávala jména velkých dvorských vlastenců a veřejně činných osob, jako byli právní sollicitátor Václav Markl (dlouhá léta knihovník tohoto spolku a jeho jednatel), poštovní výpravčí Antonín Haas, novinář J. J. Langner (později vlastnil české noviny ve Vídni), obchodník Josef Janke, děkan Josef Sedláček, majitel pivovaru František Klazar, továrník Antonín Klazar, advokát Ducke (později starosta města) nebo obchodník Alois Zlatník¹⁶⁷. Jeho hlavním cílem bylo založit ve městě českou knihovnu, která by obsahovala jak hodnotné české knihy, tak aktuální novinky a všechna možná česky vycházející periodika – ať už místní, nebo národní, která by byla k dispozici českému obyvatelstvu. Postupně se spolek rozrůstal jak do počtů členů, tak do počtu spisů. V roce 1901 vlastnil již více než 3 072 kusů. Problémem

¹⁶⁴ Šubrt, 1910, s. 222–223

¹⁶⁵ Krsková, 1995, s. 4

¹⁶⁶ Jiříčková a Tomková, 2005, s. 18–20

¹⁶⁷ Jakoubek, s. 9–11

bylo sehnat pro knihovnu vhodné prostory, které by umožňovaly vznik veřejné knihovny s čítárnou. Spolek zpočátku také organizoval různé přednášky, kulturní večery s přednesy básní, výlety a plesy. Po dohodě zakládajících členů s tím ale brzy přestal a rozhodl se soustředit se pouze na knihovnickou činnost¹⁶⁸.

Velkou událostí pro české obyvatelstvo ve Dvoře se stalo otevření Hankova domu v roce 1874. Ten se stal kulturním centrem ve městě, nacházel se zde hostinec, velký sál, jeviště a spousta místností určených pro městské spolky¹⁶⁹.

Vedle toho se na kulturním a osvětovém dění na Královédvorskú ve velkém podílely místní odbory Národní Jednoty Severočeské. Ta působila téměř ve všech větších obcích s českými menšinami – v Dubenci (1897), Dolním Nemojově (1897), Žírci (1896), Prorubech (1907), v Bělouni (1887) nebo v Sylvarově (1910). Ve většině z nich působila také Matice školská, která zde vydržovala české soukromé matiční školy. Ve Starobuckém Debrném také fungovala Čtenářsko-hospodářská beseda a česká Raiffeissenova záložna¹⁷⁰. Již na tomto výčtu je velmi dobře vidět, že ačkoliv se na Královédvorskú spolkům dařilo lépe než na Trutnovsku, v Trutnově jich vznikalo mnohem více než v samotném Dvoře Králové. Možná to bylo zapříčiněno i snahou menšinových trutnovských Čechů více se sdružovat a držet při sobě proti „nepřátelským“ Němcům.

Na rozdíl od Trutnovska, na Královédvorskú vznikaly i české hasičské sbory. V samotném Dvoře Králové vznikl sbor dobrovolných hasičů již v roce 1873 a zpočátku se podílel i na pořádání různých kulturních akcí. Vedle toho ve městě vznikaly i firemní sbory hasičů při továrnách¹⁷¹. Také v Dubenci fungoval od roku 1911 český sbor dobrovolných hasičů, když německé zastupitelstvo obce odmítlo řešit požární bezpečnost počestlého Horního Dubence. Dokonce se tu před vypuknutím 1. světové války konal sjezd Podzvičinské hasičské župy, což velmi pomohlo propagaci spolku. Další české hasičské sbory vznikly až ve 30. letech v Prorubech, Žírci a Starobuckém Debrném¹⁷².

¹⁶⁸ Hulíková a Staníková, 2001, s. 10–21

¹⁶⁹ Jiříčková a Tomková, 2005, s. 19

¹⁷⁰ Šubrt, 1910, s. 219–230

¹⁷¹ Jiříčková a Tomková, 2005, s. 19

¹⁷² Vašata, 2015, s. 15–18

2 MEDIÁLNÍ LEGISLATIVA PLATNÁ MEZI LETY 1863 A 1914

Podobu českého menšinového tisku na Trutnovsku a Královédvorskou, také výrazně ovlivnila legislativa platná v Rakousku a později v Rakousku-Uhersku. Jsou to právě právní předpisy upravující podobu svobodného projevu v tisku, které úzce souvisí s politickými a občanskými svobodami lidí ve státě a které jsou také jednou z jejich aplikací, která je v praxi jasně patrná. Míra svobody projevu mohla, a stále může, být použita jako kritérium při poměrování stupně demokracie v dané společnosti a při určování míry její svobody¹⁷³. V této kapitole se tedy zaměříme na hlavní právní dokumenty, které se dotýkaly tiskových podmínek a upravovaly je.

2.1 LEGISLATIVA UPRAVUJÍCÍ TISK DO TISKOVÉHO ZÁKONA Z ROKU 1862

Česky psaná periodika neměla v rámci rakouské monarchie nikdy lehké postavení. Právní normy upravující tiskové poměry pomáhaly monarchii udržovat její kontinuitu a potlačovat revoluční tendence. Prvním krůčkem ke zlepšení podmínek se jevílo přijetí nové (tzv. konstituční) Ústavy v roce 1848 jako důsledku tzv. revolučního jara národů.¹⁷⁴ V ní císař deklaroval občanská a politická práva obyvatel státu, a to včetně zajištění svobody projevu a tisku a zrušení cenzury. Nicméně prakticky tato deklarovaná Ústava nikdy nevešla v platnost a již v březnu 1849 byla nahrazena Ústavou novou (tzv. Stadionovou). Také slibovaná svoboda slova a tisku byla velmi rychle dalšími císařskými patenty omezována, neboť se záhy potvrdilo, že jsou to právě tiskoviny, které jsou velmi mocným nástrojem politického boje protirakouských a protimonarchistických skupin.¹⁷⁵ Vedle svobody projevu a zákazu omezování tisku, ale obě Ústavy deklarovaly i související práva občanů, jako bylo právo petiční a právo zakládání spolků, pokud se daný spolek nepřičí právu nebo není nebezpečný pro stát. Všechny tyto svobody a práva, včetně svobody osoby, listovního tajemství a domovního práva,

¹⁷³ Sokol, 2001, s. 7

¹⁷⁴ Tamtéž.

¹⁷⁵ Tamtéž.

ale dle paragrafu 12 mohla být pozastavena v případě vyhlášení války nebo vypuknutí vnitřních nepokojů.¹⁷⁶ Jednalo se tedy o poměrně chytrou pojistku vůči protimonarchistickým rebeliím.

Pozůstatkem uvolňování poměrů v roce 1848 zůstalo i nařízení ministerské rady, které v našich zemích zavedlo rozhodování o trestních deliktech při řízeních před porotními soudy. Místo zrušené předběžné cenzury došlo k zavedení trestní odpovědnosti vydavatelů, tiskařů i autorů textů za obsah jejich tiskopisů, což bylo později i zvlášť zakotveno v tiskovém patentu č. 161 ř. z. z roku 1849, v tiskovém řádu č. 122 ř. z. z roku 1852 a také v uvozovacím patentu k trestnímu zákonu z roku 1852.¹⁷⁷ Tento nový trestní zákon mimo jiné poprvé doslovně uvedl, že trestné činy mohou být vedle skutků spáchány i tiskem.¹⁷⁸ V roce 1855 pak byl uveden v platnost také Vojenský trestní zákon, který přinesl novinku v tom, že veškeré přečiny a zločiny v něm uvedené platí i tehdy, pokud jsou spáchány tiskopisy.¹⁷⁹ Za obsah pak odpovídá vydavatel, nakladatel, spisovatel, překladatel i redaktor, tedy všichni, co s dílem přišli do kontaktu před jeho odevzdáním do tisku.¹⁸⁰

Tiskovou činností se také zabíraly živnostenské řády. Pro nás byly důležité ty vydané v roce 1859, 1883 a novela z roku 1907. Živnostenské řády totiž upravovaly způsobilost občanů tisknout, vydávat a obchodovat s tiskopisy, ať už periodickými, nebo neperiodickými. Na ně odkazovaly jak tiskový řád z roku 1852, tak i tiskový zákon z roku 1862.¹⁸¹ Tisková činnost spadala pod živnosti svobodné. Aby mohl člověk provozovat tiskovou činnost, musel nejprve splňovat obecná ustanovení, která mu umožňovala mít živnost a podnikat. Musel být zletilý a schopný sám spravovat svůj majetek. Nezletilé osoby mohly podnikat pouze se způsobilým náměstkem či pachtěrem a po odsouhlasení zákonných zástupců a soudu. Živnost nemohly provozovat osoby nesvéprávné¹⁸² a osoby v konkurzu. Živnost ale mohl člověk i ztratit, například pokud byl odsouzen za zločin nebo za určité typy přečinů či těžké přestupky, především pokud zde byla obava, že ze zvláštní povahy živnosti by ji mohl zneužít. Při porušení živnostenského řádu mohlo být podnikání zastaveno nebo zcela zrušeno.¹⁸³ Tato ustanovení

¹⁷⁶ Ústava rakouské říše, 4. 3. 1849

¹⁷⁷ Malý, 2010, s. 299

¹⁷⁸ Ústava rakouské říše, 4. 3. 1849

¹⁷⁹ Pod pojmem tiskopisy byly zahrnuty nejen periodické a neperiodické tisky, ale i literární, umělecká či jiná tištěná díla, která byla množena mechanickými nebo chemickými prostředky.

¹⁸⁰ Zákon č. 19/1855 ř. z., vojenský trestní zákon o zločinech a přečinech

¹⁸¹ Obecný Zákonník říšský a Věstník vládní pro císařství Rakouské, 1852, s. 605. a Zákon o lichvě a řád tiskový, kromě všech jiných zákonů a nařízení sem náležitých, 1863, s. 227.

¹⁸² Doslova zmiňováno jako osoby nezletilé, zuřivé, šílené, blbě, marnotratníci, tedy všichni, kterým byl ustanoven poručík nebo opatrovník.

¹⁸³ Živnostenský řád, 1859, s. 8–12.

ohledně nabytí a ztráty živnosti platila obecně pro všechny živnosti. Pro jednotlivé typy živností (svobodné, řemeslnické a koncesiované) pak platila další speciální ustanovení.

V květnu 1852 byl vydán další dokument upravující tiskovou legislativu. Byl jím již zmiňovaný císařský patent č. 122 neboli tiskový řád pro všechny rakouské země, který nabyl platnosti v září 1852 a který nahradil zákon proti zlému užívání tisku č. 161 z roku 1849.¹⁸⁴ Tento tiskový řád se vztahoval na veškeré tiskopisy, mezi které se vedle periodického a neperiodického tisku množeného na tiskařském lise počítala i umělecká díla výtvarná a literární množená jakýmkoliv mechanickým či chemickým způsobem.¹⁸⁵ Vyloučeny z něj ale byly úřední tiskopisy a tiskopisy vydávané císařskými úřady. Tiskový řád se pak zabýval vším, od způsobilosti osob k obchodování s tiskopisy, přes formální náležitosti tiskovin (od vzhledu po povinné údaje uvedené v nich), způsobilost občanů být redaktory, kauce, zahraniční tisky, trestné šíření tiskovin, zabavování tiskovin, odpovědnost a tresty za porušení tiskového řádu, až po odejmutí práva na svobodnou živnost.¹⁸⁶

2.2 TISKOVÝ ZÁKON Z ROKU 1862

Tiskové poměry a legislativa je upravující byla více méně definitivně shrnuta a ustanovena v tiskovém zákoně vydaném 17. prosince 1862 (platný od 1863, proto je někdy označován jako zákon č. 6/1863 ř. z.¹⁸⁷). Ten navazoval především na tiskový řád z roku 1852, ale zároveň zcela rušil tento patent o tisku a všechny k němu vydané dodatky a stal se tím hlavním dokumentem, podle kterého se mělo ve věcech tiskopisů postupovat.

Právě tento říšský zákon o tisku můžeme považovat za počátek moderních dějin mediálního práva v českých zemích. Po vzniku samostatné Československé republiky byl zákon přejat i do jejího legislativního rámce a v platnosti byl až do poloviny třicátých let. V průběhu let byl několikrát novelizován, dvakrát ještě za Rakouska-Uherska, čtyřikrát pak po vzniku samostatné republiky.¹⁸⁸

Přijetí tohoto zákona přineslo do rakouské tiskové legislativy hned několik významných novinek, které pomohly postupné liberalizaci mediálního prostředí v našich zemích. Nově byl

¹⁸⁴ Pokorná, 2015, s. 367

¹⁸⁵ Doslova zmiňovaný byl kamenotisk, kovotisk, dřevotisk, ražení či odlikování.

¹⁸⁶ Obecný Zákoník říšský a Věstník vládní pro císařství Rakouské, Částka XXXVI., 1852, s. 603–616.

¹⁸⁷ Malý, 2010, s. 299.

¹⁸⁸ Rozehnal, 2004, s. 11.

tisk vyňat z pravomoci policejních úřadu a byl převeden pod soudy, takže o závadnosti obsahu již nerozhodoval policejní úředník, ale bylo to projednáváno v rámci řádného soudního vyšetřování a jednání. Zrušen byl systém výstrah a udělování koncesí, přičemž ale i nadále bylo nutné vydávání tisku dopředu nahlásit a zaplatit kauci, inzertní daň a novinový kolek za každý vydaný výtisk. Represe pomocí zrušené předběžné cenzury byla tedy nahrazena represemi ekonomickými. Postupně ale i ty byly do začátku nového století všechny zrušeny¹⁸⁹.

2.2.1 NÁLEŽITOSTI VYDÁVÁNÍ NOVÉHO TISKU

Zákon o tisku se vztahoval na veškeré tiskoviny s výjimkou tisků úředních, říšské rady, sněmů a zemských výborů. Právo vydávat spisy, tisknout a obchodovat s nimi bylo upravováno zákonem o průmyslových živnostech, přičemž spadalo pod živnosti koncesionální. Upravovány byly takto živnosti, které se zabývaly „*násobením výrobků literárních nebo uměleckých způsobem mechanickým nebo chemickým, nebo které v těchto výrobcích obchod vedou (knihtiskárny, měditiskárny, ocelotiskárny, dřevotiskárny, kamenotiskárny, atd.) těž kněhkupectví a kupectví ve věcech uměleckých a hudebních.*“¹⁹⁰ Takovéto živnosti bylo možné zřizovat pouze v místě, kde měl sídlo úřad politický, jinde jen v případě, že mu byla udělena výjimka od ministerstva obchodu.¹⁹¹ Právo vydávat tiskoviny měl každý, kdo obdržel živnost. Toto právo v sobě obsahovalo i právo tiskopisy prodávat. Než však živnostník začal vydávat a obchodovat s tisky, musel tuto skutečnost ohlásit na úřadu bezpečnosti. Pokud tak neučinil, hrozila mu pokuta od 10 do 100 zlatých¹⁹². Právo tisknout, vydávat a obchodovat s tiskopisy mohl živnostník ztratit kvůli porušení trestního zákoníku, porušení obecných zákonů nebo zákonů berních (daňových). Tiskový zákon navíc k odejmutí tohoto práva stanovoval další dvě situace. Pokud živnostník porušil některý z činů vyjmenovaných v živnostenském zákoně z roku 1859, měl živnostenský úřad právo mu živnost sebrat do tří měsíců od nálezu, a to od jakékoliv doby až navždy. Nebo pokud živnostník porušil zákony skrze své tisky, tedy že třikrát během dvou let vydal obsah, kterým porušil nějaký zákon, a byl za to shledán vinným. V tomto případě odjímal živnost soud zpravidla na rok (nejednalo-li se o zvláštní přečin). Pokud mu ale v minulosti koncese byla již odejmuta (za stejný přečin), mohl mu soud odebrat

¹⁸⁹ Končelík, Orság & Večeřa, 2010, s. 18–19

¹⁹⁰ Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích pro císařství Rakouské se zákonem o tisku, s jinými zákony, nařízeními a rozhodnutími nejv. soudu v příčině práva trestního vydanými, jakož i s abecedním rejstříkem, 1873, s. 404–405

¹⁹¹ Tato nařízení se nevztahovala na obchod s školními a modlitebními knihami, kalendáři a obrazy svatých.

¹⁹² Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích pro císařství Rakouské se zákonem o tisku, s jinými zákony, nařízeními a rozhodnutími nejv. soudu v příčině práva trestního vydanými, jakož i s abecedním rejstříkem, 1873, s. 405–406

živnostenské právo navždy.¹⁹³ Začátek vydávání periodického tisku bylo nutné dopředu oznámit státnímu zástupci a císařskému bezpečnostnímu úřadu daného okresu, kde se měl tisk vydávat.

Vydavatel musel nahlásit jméno listu, jeho periodicitu, program listu (zaměření a program), jména a bydliště redaktorů, tiskaře, vydavatele a nakladatele toho listu. Veškeré změny bylo nutné nahlásit do tří dnů od jejich vzniku. Pokud bylo vše v pořádku, mohl se tisk (v některých případech po prokázání zaplacení kauce) začít vydávat. I tady tiskový zákon pamatoval na tresty za porušení některých z povinností, které mohly být při porušení pokutovány 50 až 200 zlatými. Při vážnějším porušení (redaktor byl nezpůsobilý, úmyslně byly udány nepravdivé údaje) mohly být osoby, které se toho dopustily, poslány až na jeden měsíc do vězení a potrestány pokutou až 500 zlatých. V obou případech bylo také možné zastavit vydávání listu. V prvním uvedeném případě o tom rozhodoval úřad bezpečnosti, ve vážnějším případě (druhá část) tak mohl učinit soud při zahájení soudního řízení nebo během vyšetřování¹⁹⁴.

Redaktorem nebo odpovědným redaktorem listu se nemohl stát jen tak někdo. Takový člověk musel být rakouským občanem, který nespáchal žádný vážný zločin (doslova v zákoně definováno jako: „*nemohou dle zřízení obecního do obecního zastupitelstva voleni býti*“¹⁹⁵) nebo není v současné době vyšetřován. Pokud se jednalo o odpovědného redaktora, musel také bydlet v okrese, kde se list vydával¹⁹⁶.

Zákon o tisku se také velmi obšírně věnoval formálním náležitostem jednotlivých tisků. Každý vydaný tištěný spis musel obsahovat místo, kde byl vytištěn, a jméno tiskaře (nebo firmy) a majitele, kteří za něj ručí. Pokud však tištěný spis vycházel jednou za měsíc (i když třeba ne vždy ve stejné datum nebo po stejně dlouhé době), byl dle tiskového zákona považován za periodický a musel obsahovat i jméno nakladatele a na každém listu (čísle) také

¹⁹³ Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích pro císařství Rakouské se zákonem o tisku, s jinými zákony, nařízeními a rozhodnutími nejv. soudu v příčině práva trestního vydanými, jakož i s abecedním rejstříkem, 1873, s. 405–407

¹⁹⁴ Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích pro císařství Rakouské se zákonem o tisku, s jinými zákony, nařízeními a rozhodnutími nejv. soudu v příčině práva trestního vydanými, jakož i s abecedním rejstříkem, 1873, s. 408–411

¹⁹⁵ Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích pro císařství Rakouské se zákonem o tisku, s jinými zákony, nařízeními a rozhodnutími nejv. soudu v příčině práva trestního vydanými, jakož i s abecedním rejstříkem, 1873, s. 411

¹⁹⁶ Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích pro císařství Rakouské se zákonem o tisku, s jinými zákony, nařízeními a rozhodnutími nejv. soudu v příčině práva trestního vydanými, jakož i s abecedním rejstříkem, 1873, s. 412

jméno alespoň jednoho odpovědného redaktora. Pokud tyto údaje list neobsahoval, mohl být tiskař pokutován částkou od 20 do 200 zlatými. Pokud však uvedl nepravdivé údaje, hrozilo mu kromě pokuty i vězení od jednoho týdne do jednoho měsíce¹⁹⁷.

Z každého vytištěného periodického listu (čísla) nebo tisku měl tiskař povinnost zaslat jeden exemplář místnímu bezpečnostnímu úřadu, popřípadě i státnímu zástupci (pokud tam sídlí) nejpozději 24 hodin před vydáním daného čísla. Nakladatel měl pak povinnost do 8 dnů po vydání odevzdat povinný exemplář státnímu ministerstvu, policejnímu ministerstvu, správci správního okrsku, kde byl tisk vydáván, c. k. dvorské knihovně a knihovně univerzitní nebo zemské, která je k tomu v každém správním okresku ustanovena. Porušení mohlo být potrestáno pokutou až 50 zlatých¹⁹⁸.

Spisy mohly být prodávány pouze v řádně ustanovených místnostech. Pokud byl někdo přichycen při kolportáži, při chození se spisy po domech, při jejich prodeji či rozdávání mimo stanovené místnosti nebo při jejich rozvěšování na veřejných místech, mohl být pokutován až 200 zlatými¹⁹⁹.

2.2.2 KAUCE

V době vydání tiskového zákona byla v platnosti povinnost zaplatit před založením kauci, proto i ji tiskový zákon upravoval. Kauce byla vlastně takovou peněžní jistotou, ze které se uhrazovaly případné peněžní tresty²⁰⁰. Kauci musel zaplatit každý vydavatel, který se rozhodl vydávat list v periodicitě vyšší než dvakrát měsíčně a jehož obsahem jsou politická, společenská nebo náboženská témata (byť jen mimochodem). Kauci nemusel platit vydavatel, který se rozhodl vydávat vědecké a předmětové tisky, byť by se náhodně zmiňovaly o nějakých aktuálních záležitostech. Taktéž z nutnosti platit kauci byly vyňaty listy, které vydávala vláda.

¹⁹⁷ Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích pro císařství Rakouské se zákonem o tisku, s jinými zákony, nařízeními a rozhodnutími nejv. soudu v příčině práva trestního vydanými, jakož i s abecedním rejstříkem, 1873, s. 408–409

¹⁹⁸ Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích pro císařství Rakouské se zákonem o tisku, s jinými zákony, nařízeními a rozhodnutími nejv. soudu v příčině práva trestního vydanými, jakož i s abecedním rejstříkem, 1873, s. 415–416

¹⁹⁹ Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích pro císařství Rakouské se zákonem o tisku, s jinými zákony, nařízeními a rozhodnutími nejv. soudu v příčině práva trestního vydanými, jakož i s abecedním rejstříkem, 1873, s. 419

²⁰⁰ Malý, 2010, s. 299

Pokud se některý vydávaný list jevil jako na hraně, o povinnosti platit nebo neplatit kauci nakonec rozhodovalo politické zřízení zemské a ministerstvo²⁰¹.

Výše kauce se odvíjela od místa vydávání nového listu nebo od počtu obyvatel daného města a jeho okolí. Nejvyšší kauci platily listy vydávané častěji než třikrát týdně ve Vídni a okolí (8 000 zlatých), pak města nad 60 000 obyvatel (6 000 zlatých), následována města nad 30 000 obyvatel (4 000 zlatých) a všude jinde byla pak kauce stanovena na 2 000 zlatých. Pokud měl list nižší periodicitu než třikrát týdně a častěji, byla kauce vždy poloviční (tedy od 4 000 do 1 000 zlatých)²⁰².

Kauce sloužila hlavně jako peněžní jistota pro stát. Mohla být použita na pokrytí peněžitých pokut nebo na náklady za trestní řízení vedených proti listu. Pokud se tak stalo, musela být vždy kauce opět nejdéle do 8 dnů doplněna do původní výše. V případě nedoplnění byl list bezpodmínečně zastaven²⁰³.

Kauce byla jedním z hlavních ekonomických prostředků, kterým mohla rakouská vláda regulovat mediální trh v království. Mezi další patřila inzertní daň a novinový kolek. V platnosti byly dlouhá léta, první skončila v roce 1874 povinnost platit inzertní daň, v roce 1894 skončilo placení kaud a až v roce 1899 byl zrušen i novinový kolek. Bez těchto ekonomických omezení bylo mediálnímu trhu umožněno začít ještě více růst²⁰⁴.

2.2.3 TRESTNÉ ČINY SPOJENÉ S TISKEM

Část trestního zákoníku z roku 1862 se zabývala také trestnými činy, které mohly být spáchány obsahem tištěných spisů. Jednalo se třeba i o urážky na cti nebo urážky Jeho Veličenstva. Pokud byl list a zodpovědné osoby shledány vinnými z toho, že obsah listu naplňoval skutkovou podstatu některého z trestných činů, které mohly být spáchány tiskem, dané vydání mohlo být v celém svém nákladu zabaveno a zničeno. Za spáchání trestných činů tiskem mohli být potrestáni všichni, kteří byli zapojeni do tisku nebo přispěli k rozšiřování

²⁰¹ Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích pro císařství Rakouské se zákonem o tisku, s jinými zákony, nařízeními a rozhodnutími nejv. soudu v příčině práva trestního vydanými, jakož i s abecedním rejstříkem, 1873, s. 411–412

²⁰² Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích pro císařství Rakouské se zákonem o tisku, s jinými zákony, nařízeními a rozhodnutími nejv. soudu v příčině práva trestního vydanými, jakož i s abecedním rejstříkem, 1873, s. 412

²⁰³ Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích pro císařství Rakouské se zákonem o tisku, s jinými zákony, nařízeními a rozhodnutími nejv. soudu v příčině práva trestního vydanými, jakož i s abecedním rejstříkem, 1873, s. 414

²⁰⁴ Končelík, Orság & Večeřa, 2010, s. 18–19

takového spisu. Za obsah zodpovídal jak „spisovatel“, tak odpovědný redaktor listu, jeho vydavatel, nakladatel i tiskař. Dokonce i prodejce a šířitel listu mohl být potrestán, pokud umožňoval rozšiřování listu, který byl úředně zakázán nebo označen za závadný. Pokud soud uznal, že se jednalo o porušení zákona, mohlo to odsouzené stát od 20 zlatých až po šest měsíců ve vězení. Při odsouzení také mohla propadnout část až celá kauce, kterou redakce musela před zahájením vydávání listu složit²⁰⁵.

Uvolnění trhu, které přišlo po revolučních letech 1848 a 1849, způsobilo i zrušení předběžné cenzury. Ani tak se ale rakouské císařství nevzdalo kontroly zcela. Moderním typem cenzury se stala například možnost státní správy provést konfiskaci závadného spisu nebo jeho části. Tisky pak často vycházely s prázdnými místy po konfiskaci závadných článků nebo obsahů. V roce 1868 došlo k novelizaci tiskového práva a po 18 letech byly znovu zavedeny porotní soudy.²⁰⁶ To znamenalo, že u tiskových deliktů rozhodovaly u soudu o vině poroty složené z občanů. Každá konfiskace pak musela být prováděna s rozmyslem, aby se nestalo, že ji porota u soudu odmítne²⁰⁷.

2.3 TISKOVÁ LEGISLATIVA PO TISKOVÉM ZÁKONU Z ROKU 1862

Jak jsme již zmínili v předchozí podkapitole, tiskový zákon č. 6/1863 ř. z. se stal hlavním dokumentem, který pokládal základy mediálnímu právu Rakouska, Rakouska-Uherska a později i Československa vesměs až do druhé světové války. Byl dvakrát novelizován ještě před vznikem republiky (1868 a 1869), po jejím vzniku pak čtyřikrát. Novela z roku 1869 (zákony č. 32 a 33/1869 ř. z.), jak již bylo zmíněno, přinesla do rakouské tiskové legislativy opět porotní soudy, které rozhodovaly o trestních deliktech²⁰⁸.

Dalším důležitým dokumentem, který se podílel na formování tiskového práva v našich zemích, byla Ústava z roku 1867, ve které bylo deklarováno právo každého občana na svobodné vyjádření v mezích zákona, a to slovem, písmem, tiskem nebo jiným vyobrazením. Definitivně

²⁰⁵ Zákon o lichvě a řád tiskový, kromě všech jiných zákonů a nařízení sem náležitých, 1863, s. 239–240

²⁰⁶ Malý, 2010, s. 299

²⁰⁷ Končelík, Orság & Večeřa, 2010, s. 19

²⁰⁸ Malý, 2010, s. 299

se také Rakousko v ní rozloučilo s předběžnou cenzurou a formálně dospělo ke svobodě tisku²⁰⁹.

²⁰⁹ Malý, 2010, s. 299

3 METODIKA

V první teoretické části naší práce jsme se zaměřili na popis hospodářských, sociálních, kulturních a národnostních podmínek, které panovaly na Královédvorskú a na Trutnovsku v námi zkoumaném období mezi lety 1863 až 1914. Speciálně jsme pak přiblížili vztahy, které panovaly mezi českým a německým obyvatelstvem a které udávaly tón vyjadřování česky psaných periodik i jejich obsahovému zaměření. V neposlední řadě jsme se seznámili s tehdy platnou mediální legislativou, která ovlivňovala nejen vznik českých menšinových listů, ale i jejich fungování a v několika případech i jejich zánik.

V druhé části naší práce se zaměříme na praktický výzkum. Naším cílem bude vytvořit bibliografii česky psaných novin, které na Trutnovsku a Královédvorskú v námi zkoumané době vycházely, analyzovat je a popsat. Soustředít se budeme na základní informace, jak dlouho vycházely, kdo patřil do jejich redakce a administrace, kdo do nich přispíval, jaký měly vzhled, jak se stavěly k využívání technických novinek, kdo v nich inzeroval, jaké měly obsahové zaměření a styl vyjadřování, jestli podléhaly konfiskacím nebo na ně byly aplikovány jiné nástroje, které dával tiskový zákon rakouským úřadům, aby se pak měly jak vypořádat s nepohodlným tiskem, jak byly financovány a jaký byl důvod ukončení jejich vydávání. Zjištěné informace následně porovnáme v rámci soudních okresů a mezi sebou navzájem. Naším druhým cílem je zjistit, jaké věci měl královédvorský český menšinový tisk společné s tím trutnovským a v čem se naopak odlišoval.

První fázi analýzy provedeme za pomoci metody přímé a deskriptivní. Metoda deskriptivní nám pomůže dle stanovených kategorií popsat jednotlivé listy a jejich konkrétní aspekty, abychom je mohli následně porovnat²¹⁰. U metody přímé vycházíme z toho, že konkrétní prameny vypovídají o dané minulosti²¹¹, a proto nám po shromáždění veškerých dostupných pramenů, v našem případě dochovaných čísel jednotlivých periodik, mohou pomoci popsat český menšinový tisk jako historickou skutečnost²¹². Tam, kde nebudeme mít přímé prameny, využijeme metodu nepřímou, která nám na základě podobných rysů, analogií a obecných vztahů umožní zjistit určité skutečnosti (např. zánik listu)²¹³.

²¹⁰ Hroch, 1985, s. 204–205

²¹¹ Šimáně a Zounek, 2014, s. 50

²¹² Hroch, 1985, s. 204

²¹³ Hroch, 1895, s. 205

V druhé fázi provedeme srovnání získaných poznatků, a to za pomoci metody komparativní. V první řadě si stanovíme kategorie, které v první fázi analýzy popíšeme, a následně je srovnáme. Díky tomu dostaneme ucelený obraz o českém menšinovém tisku v obou oblastech, o jeho odlišnostech i podobnostech²¹⁴. Objevené výsledky se pokusíme spojit se specifickými společenskými, hospodářskými a národnostními podmínkami obou regionů, které udávaly odlišný ráz českému menšinovému tisku na Trutnovsku a Královédvorskú.

K naší analýze využijeme všechny dochované prameny. Analyzovat budeme dochovaná čísla královédvorských českých menšinových listů, do kterých řadíme: Český venkov, Stráž na Labi, Labské proudy, Záboj, Královédvorský obzor, Zvičinu, Hlasy pokroku, Pokrokové noviny českého severovýchodu, Královédvorské listy z let 1909 a 1913, Rozvoj a Královédvorské nejnovější zprávy. Velmi stručně se zmíníme i o Těsnopisných zábavách. Vedle toho provedeme i analýzu dochovaných čísel trutnovských českých menšinových listů, do kterých řadíme Stráž na Úpě, Trutnovské noviny, Trutnovský věstník a Podkrkonošský kraj. Velmi stručně se zmíníme i o pokračovatelích Trutnovského věstníku Věstníku dříve trutnovském a Věstníku krkonošském.

²¹⁴ Šimáně a Zounek, 2014, s. 55

4 ČESKÝ MENŠINOVÝ TISK NA KRÁLOVÉDVORSKU

V naší praktické části práce jsme se zaměřili na analýzu a popis jednotlivých mediálních scén a jejich následnou komparaci. Naším cílem bylo zjistit, jaká českojazyčná periodika v námi zkoumaném období mezi lety 1863 a 1914 v jednotlivých soudních okresech vycházela, jak dlouho fungovala, jaké osobnosti se na jejich vydávání podílely, jakým způsobem fungovala, jaké bylo jejich zaměření, o čem psala, jak se stavěla k česko-německým otázkám v regionech, jak se vyvíjela po technické i obsahové stránce a jak a proč zanikla.

Již rozbor Královédvorská v teoretické části nám naznačil, že jeho prostředí bylo pro vznik a fungování českojazyčných periodik mnohem příznivější než Trutnovsko. Bylo to hlavně z důvodu, že královédvorské obyvatelstvo bylo téměř přesně na polovinu české a na polovinu německé, přičemž ale Dvůr Králové, hlavní město soudního okresu, byl většinově český. I přesto zde měla německá menšina dobrou pozici, a to především díky výrazné finanční opoře v německých továrnících, kteří vlastnili většinu místních hospodářských podniků.

V první řadě musíme ještě zdůraznit, že ne u všech námi zkoumaných periodik se dochoval plný počet vydání. U některých z nich se dochoval opravdu jen pouhý zlomek, proto je možné, že informace, které o těchto drobných úlomcích historie budeme podávat, mohou být v budoucnu po nalezení nějakých dalších dochovaných exemplářů doplněny, zpřesněny i zcela změněny.

Vydávání periodik na Královédvorskú není nikde souhrnně zpracováno. Snahu o vytvoření místní bibliografie měli například Malina a Lesák ve své *Bibliografii novin a časopisů východních Čech z let 1650–1945* nebo Kubíček v *České retrospektivní bibliografii*. Spousta místních periodik ale vycházela tak krátce a měla natolik lokální charakter, že není nikde zmíněna.

Nejstarší periodikum, které se nám povedlo dohledat, byl *Český venkov* s podtitulem *Politický týdeník demokratický*. Ten vycházel ve Dvoře Králové od roku 1891 do roku 1895 a na jeho vydávání se podíleli zakládající členové Slavoje Jan Jaroslav Langner a MUDr. Josef Moravec, poté také Jan Klecanda. Od roku 1896 až do roku 1911 pak vycházel v Jaroměři pod taktovkou vydavatele F. L. Popelky. V roce 1897 ve Dvoře vycházela *Stráž na Labi*.

Zmíněného periodika se dochovaly pouze dvě čísla, je tedy velmi těžké o něm něco spekulovat. Tisknul ho ve své tiskárně v Jaroměři již zmiňovaný F. L. Popelka. V říjnu stejného roku začal vycházet také nezávislý list *Labské proudy* s podtitulem *Všeobecný oznamovatel Královédvorský*. Jejich zodpovědným redaktorem byl Josef František Wagner. Hned od roku 1898 se přejmenoval na *Záboj*, který vycházel pravidelně do roku 1904, v roce 1905 došlo ke změně, kdy vyšla jen dvě čísla a redakce se ujal jeho majitel, nakladatel a tiskař Karel Trohoř. Poslední dochovaný ročník vyšel v roce 1909. V roce 1911 na něj navázal *Královédvorský obzor: lidový týdeník* stejného majitele, který pravděpodobně v témže roce skončil. Ještě v 19. století začal ve Dvoře vycházet list, který bychom asi dnes nazvali zájmovým periodikem. *Těsnopisné zábavy* vydával od roku 1894 do roku 1916 ve Dvoře Jan Mach. Pravděpodobně ve stejné době, kdy ve Dvoře vycházela *Stráž na Labi*, vycházely i *Královédvorské listy*. Nejstarší periodikum tohoto jména, které se nám podařilo dohledat, začalo ale vycházet až v roce 1909 a další pak v roce 1913. Vedle udrževších se periodik začalo v novém 20. století vycházet několik periodik. V roce 1905 začal Jan Pavlík vydávat list *Zvičina: lidový pokrokový časopis pro politický okres Králové*. Bohužel ho postihl osud, který byl společný mnoha českým menšinovým listům – skončil již v prosinci 1906. V návaznosti na něj začal vycházet list Jaroslava Rydla *Hlasy pokroku*, který vycházel mezi lety 1907 až 1909. Navazovaly na list *Časový obzor* vydávaný v Náchodě a *Hlasy od Metuje* z Krčína, které ale vycházely v českém politickém okrese náchodském. Chvíli se měly nazývat *Hlasy od Metuje a Zvičiny*, ale žádné periodikum tohoto jména se nám nepodařilo dohledat. Na *Hlasy pokroku* pak pravděpodobně od roku 1909 navazoval týdeník *Pokrokové noviny českého severovýchodu: orgán strany státoprávně pokrokové*, který ve Dvoře až do roku 1914 vydávalo tiskové družstvo. V roce 1909 začal ve Dvoře Králové také vycházet *Rozvoj* aneb *Lidový týdeník pro Dvůr Králové nad Labem a okolí*. Z něho se dochovaly pouze dva ročníky. Posledním periodikem, které v naší zkoumaném období na Královédvorskú vycházelo, byl list *Královédvorské nejnovější zprávy* s podtitulem *List věnovaný otázkám politickým*. Periodikum vydával v roce 1914 Emil Loskot a jeho formát dvoustránkového listu se zcela vymykal jakýmkoliv novinám, které v té době na Královédvorskú vycházely.

4.1 ČESKÝ VENKOV

Český venkov byl nejstarším dochovaným periodikem na Královédvorskú, které se nám během výzkumu podařilo dohledat. První číslo vyšlo již v květnu 1891. Vycházel ještě dlouho po začátku nového století, ale my jeho zkoumání ukončíme rokem 1895, kdy došlo k jeho

přestěhování do Pardubic. S tím se také změnil záběr jeho působení, přestal se zajímat o královédvorskou scénu a přeorientoval se na tu jaroměřskou, proto nadále pro naše zkoumání neměl význam.

4.1.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE

První číslo Českého venkova na ukázkou vyšlo 30. května 1891. Tento list vycházel hned se dvěma podtituly. Prvním byl hlavní podtitul *Politický týdeník demokratický* a ten druhý deklaroval jeho stranickost: *Orgán politického spolku v severovýchodních Čechách*. Od října 1892 se druhý podtitul rozrostl o dodatek *a politického spolku pro Hradec Králové a okolí*²¹⁵.

List vycházel jako týdeník každou sobotu v 17 hodin večer²¹⁶, od listopadu 1891 pak každou sobotu dopoledne²¹⁷ a od srpna 1892 každou sobotu odpoledne²¹⁸. Od IV. ročníku z roku 1894 vycházel Český venkov dvakrát do týdne, každou sobotu a středu v 18 hodin večer²¹⁹, od října téhož roku opět jen jako týdeník²²⁰.

Od vzniku listu až do září 1892 byl majitelem listu MUDr. Josef Moravec, již zmiňovaný královédvorský lékař, poslanec a starosta města. Jeho zodpovědným redaktorem byl Jan J. Langner, který od září 1892 list převzal zcela do svých rukou²²¹. Langner a Moravec se znali již dříve, spoluzakládali spolu královédvorský literární spolek Slavoj. Langner se stal později významným českým redaktorem, následně pracoval v Praze jako redaktor pro Nové zprávy, poté pro Plzeňské listy a do 1. světové války byl vídeňským parlamentním zpravodajem Českých listů. Vedle toho byl i nadaným překladatelem, do češtiny přeložil několik děl polského autora Sienkiewicze. Rok 1895 byl pro list velmi náročný, majitele změnil celkem čtyřikrát. V únoru 1895 odešel Langner do Prahy a majitelem a vydavatelem se opět stal Moravec, odpovědným redaktorem pak nově tiskař Karel Trohoř²²². V červnu pak Trohoře v roli odpovědného redaktora nahradil Antonín Nečásek, který se v červenci stal na chvíli i jeho vydavatelem²²³. Nečásek byl také novinářem tělem i duší, byl členem Národní politiky, časopisu Zlatá Praha i Obzoru vinohradského. Z krajinských listů vedl například Hlas

²¹⁵ Český venkov, 13. 10. 1892, s. 1

²¹⁶ Český venkov, 30. 5. 1891, s. 1

²¹⁷ Český venkov, 11. 1891, s. 1

²¹⁸ Český venkov, 27. 8. 1892, s. 1

²¹⁹ Český venkov, 13. 1. 1891, s. 1

²²⁰ Český venkov, 14. 10. 1894, s. 1

²²¹ Český venkov, 17. 9. 1892, s. 1

²²² Český venkov, 24. 2. 1895, s. 1

²²³ Český venkov, 29. 6. 1895, s. 1 a Český venkov, 6. 7. 1895, s. 1

boxech informace o předplatném, majiteli a redaktorovi a tiskaři. Nad názvem se objevovaly informace o čísle, datu a místě vydání a ročníku.

4.1.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ

Český venkov vycházel na standardním formátu velikosti přibližně dnešního formátu A3. Text byl zpočátku dělen do 3 sloupců, od července 1894 pak do sloupců 4²²⁸. Ve svém vzhledu, grafickém zpracování i typu písma byl Český venkov až překvapivě konzistentní. Text byl psán standardním patkovým písmem, nadpisy rubrik vizuálně širším fontem. Většinou list vycházel o 4 až 6 stranách, přičemž inzerci byly věnovány 1 až 2 strany.

Pro zvýraznění textu bylo využíváno ztučnění, často také prokládání znaků mezerami. Kurzíva se téměř nevyužívala, stejně tak se nepoužívala k tisku jiná barva, ani žádné jiné zajímavé grafické prvky, fotografie nebo obrázky.

4.1.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ

Český venkov byl prvním dochovaným česky psaným menšinovým periodikem, o kterém víme, že na Královédvorskú vycházelo, a které se nám podařilo dohledat. Český venkov se rozhodli společně vydávat velcí královédvorští vlastenci Josef Moravec a Jan. J. Langner, kteří se výrazně podíleli i na chodu města, aktivně se účastnili jeho politického dění a společně také působili v různých spolcích. Ještě v mládí také v roce 1861 zakládali literární spolek Slavoj, jehož jméno nese královédvorská knihovna dodnes.

Český venkov začal vycházet v roce 1891, tedy v době, která českým menšinovým periodikům příliš nepřála. „*Namítá se, že založeny, kde není pro ně půdy ni potřeby, že odvracejí interest od listů velkých a seslabujou tak jejich působení.*“²²⁹ List vznikl jako podpora českých zájmů v českoněmeckém území. Dvůr Králové jeho majitelé považovali za „*hrázi, která příboj němectví odráží, (...) list má se pak státi vlnolamačem před touto hrází, o kterou vlny nejnebezpečnější mají se drtiti.*“²³⁰ Jeho cílem bylo, aby „*všechny vrstvy naší společnosti činnou měly účast na žití celého českého národa, jak na životě jeho duševném tak*

²²⁸ Český venkov, 11. 7. 1894, s. 1

²²⁹ Český venkov, 30. 5. 1891, s. 1

²³⁰ Tamtéž.

*politickém, aby součinně a souladně robily na jeho mohutnění národohospodářském a pevným krokem zvedajíce význam zemí koruny svatováclavské ve státu, historické právo naše živoucím učinily skutkem! Hledati budeme cesty, kterými jíti, aby česká společnost veliká i malá, v značovala se všade ušlechtilým mravem a bezúhonným charakterem!*²³¹ Z tohoto jejich vyhlášení bylo zřejmé, že právě otázky české byly to, co je tížilo nejvíce. Zároveň veškerý obsah byl veden v linkách svobodomyslné politické strany.

Obsahově se list zaměřoval na otázky česko-německé, jeho cílem bylo podporovat češství v okolí a ve městě, dát prostor českému venkovu, aby měl kde upozorňovat na své problémy, protože právě český venkov byl oblastí, která se do zájmu velkých pražských deníků nedostávala. List chtěl publikovat důležité zprávy obecní a okresní, informace ze spolkového života a články, které by zvyšovaly úroveň všeobecného vzdělání a odborového vzdělání. Přinášel články časové, úvahy i politická pojednání. Publikoval také články s informacemi ze samosprávy, školství, hospodářství, literatury, umění a dopisy a zprávy z kraje. Měl taky síť dopisovatelů z Vídně a Prahy. Vedle toho publikoval speciální rubriku Volné listy, ve kterých se soustředil na články zábavné a poučné. Články byly dle tématu shlukovány do rubrik, jejichž názvy nebyly ale nijak stálé. Pro politickou rubriku se například používaly jak názvy Politický přehled, tak i Politická kronika, prostor pro zaslané dopisy byl nazýván Zasláno i Dopisy a podobně.

Zaměření listu se příliš nezměnilo ani se změnou redaktorů a majitelů listu. Trohoř vydal při převzetí oznam *Našemu čtenářstvu!*, ve kterém vysvětloval změny v obsahu a zaměření. Jméno Josefa Moravce jako opětovného majitele listu mělo odběratele ujistit v tom, že hlavní myšlenkový záběr listu se nemění. I nadále měl list zůstat svobodomyslným, lidovým a pokrokovým. Zabývat se měl i nadále obranou a povznášením českých obyvatel Dvora a okolí, obzvlášť se chtěli zaměřit na vzdělávání, protože právě v tom viděli cestu, jak osvobodit Čechy od nadvlády Němců. Intenzivně se také vymezovali vůči Němcům: „*Přítelem naším opravdovým může býti jen ten, kdo český národně politický boj staví na **prvé** místo všech úvah veřejných, podřizuje mu zájmy stavu i víry. V Němci pro národnost jeho nevidíme žádného nepřitele svého a nepřátelství jeho odhadujeme teprve z jeho skutků, nežádajíce od něho nic více, než spravedlnost a netrpíce žádné jeho nad nás nadceňování v životě státním nebo veřejném.*“²³² Celkově je s podivem, že zrovna Karel Trohoř vedl takto radikálně zaměřený list,

²³¹ Český venkov, 30. 5. 1891, s. 1

²³² Český venkov, 24. 2. 1895, s. 1

který zastával silné protiněmecké myšlenky, protože z jeho dalšího působení v Záboji víme, že mu ostatní královédvorští redaktoři vyčítali, že je příliš konzervativní a neinformuje dostatečně o německých příkořích, aby si proti sobě nepoštval německé zákazníky své tiskárny.

Nečásek pak nebyl redaktorem natolik dlouho, aby byl schopný nějak výrazně změnit jeho obsah. List zůstal svobodomyšlným, pokrokovým, hájícím národní, politické a sociální zájmy Čechů na Královédvorskú.

Na list čas od času dopadly i konfiskace. Většinou dané vydání vyšlo jako druhé opravené vydání, ale například v 16. čísle V. ročníku vyšel oznam, že číslo Českého venkova z 7. dubna 1895 bylo zabaveno z důvodu závadného obsahu. Ale jinak konfiskace nebyly příliš časté²³³.

4.1.4 INZERCE

Jestli to bylo tím, že Český venkov byl pravděpodobně prvním českým menšinovým listem, který na Královédvorskú začal vycházet, nebo jménem Moravce a Langnera, již byli oba velmi známými osobnostmi ve městě, nevíme, ale list měl neobvykle rozsáhlou inzerci.

V listu inzerovala spousta českých obchodníků a živnostníků. Vedle toho se v něm objevovaly také inzeráty na prodej a koupi nemovitostí nebo oznamy o svatbách a pohřbech. V listu se také objevovaly na stránkách inzerce inzeráty na tiskárnu tiskaře listu Karla Trohoře.

4.1.5 ZÁNÍK LISTU

Český venkov pro naše téma přestal být relevantním s předáním listu z rukou Antonína Nečáska do správy Jana Klecandy a odpovědného redaktora Karla Plánského, který ho přesídlil do Pardubic a zcela změnil jeho místní zaměření. V roce 1896 pak list přebral F. Popelka, známý jaroměřský tiskař, který se později podílel i na tisku Stráže na Labi, a jeho nakladatelem se stala H. Popelková. S tímto převodem opět Český venkov změnil své místní zaměření a soustředil se na dění v soudním okrese jaroměřském, který je sice Královédvorskú bližší, nicméně pro naše zkoumání i nadále nerelevantní.

V našem případě tedy můžeme mluvit o dvou „zánicích“ tohoto listu – zánik na Královédvorskú a zánik úplně. Na Královédvorskú přestal původně místní krajinský list

²³³ Český venkov, 21. 4. 1895, s. 1

vycházet v září 1895. Rok 1895 byl pro list vůbec překotným, hned čtyřikrát došlo k předání vedení listu. Zatímco Langner odešel s vědomím, že „*bude Český Venkov v rukou přátel, jimž ho odevzdávám*“²³⁴ a s přáním, aby „*Český venkov, který pevnými kořeny se již uchýtil v půdě českého severovýchodu, mohl čím dále tím víc zaznamenávat důkazů vzrůstu sebevědomí, nepoddajnosti a odhodlanosti našeho lidu.*“²³⁵, tak Karel Trohoř a Antonín Nečásek se ke svému odchodu vůbec nevyjádřili. Důvod, proč tedy s Nečáskem přišel zánik listu na Královédvorskú, se bohužel nedozvíme. List pak vycházel pod vedením Popelkových v Jaroměři až do roku 1911, kdy zanikl definitivně.

4.2 STRÁŽ NA LABI

Druhé periodikum, které vycházelo na Královédvorskú, byla Stráž na Labi. Jeho podtitul byl: List věnovaný otázkám politickým, hospodářským a společenským. V archivech, které jsme procházeli, se dochovala pouze dvě čísla tohoto listu a zároveň jsme se o tomto periodiku v žádné odborné literatuře nedočtli. Proto většina věcí, která se týká délky vydávání, rozsahu a zaměření, je usuzována na základě těchto dvou čísel a je potřeba ji brát s rezervou.

4.2.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE

Stráž na Labi začala s největší pravděpodobností vycházet 26. června 1897. Toto vydání bylo označeno jako číslo 1, bohužel bez uvedení jakéhokoliv ročníku. Zároveň, protože se na titulní straně objevovalo *Pozvání ku předplacení*, můžeme usuzovat, že se jednalo celkově o první číslo vůbec²³⁶. List ve Dvoře Králové vydával a za zodpovědného redaktora byl na poslední straně obou čísel uveden Em. Loskot, stejně tak byla obě čísla vytištěna v tiskárně F. Popelky v Jaroměři²³⁷. Samotného redaktora bylo možné každou středu zastihnout mezi 10. a 11. hodinou v sídle redakce²³⁸. List si bylo možné předplatit na rok za 2,50 zl nebo na půl roku za 1,25 zl s doručením poštou nebo donáškou.

²³⁴ Český venkov, 10. 2. 1895, s. 1

²³⁵ Tamtéž.

²³⁶ Stráž na Labi, 27. 6. 1897, s. 1

²³⁷ Stráž na Labi, 27. 6. 1897, s. 8

²³⁸ Stráž na Labi, 10. 7. 1897, s. 4

Obrázek 2 - Hlavička periodika *Stráž na Labi*

Zbylé základní informace byly uváděny v hlavičce. Té dominoval velký tučný nápis *Stráž na Labi*, který se táhl z levého kraje až do pravého. Pod ním byl menším uveden podtitul. Nad názvem listu bylo uvedeno, o kolikáté číslo se jedná, v jaký den vyšlo a v jakém roce. Pod podtitulem byly uvedeny zbylé informace. *Stráž na Labi* vycházela jako čtrnáctideník každou druhou sobotu. Oproti běžné praxi tam nebylo uvedeno sídlo redakce, naopak díky nim víme, že list byl financován z předplacení. Předplatit si ho zájemci mohli v administraci. Sídlo administrace vyplývalo z malého oznámení redakce *Pozvání ku předplacení*, kterým začínalo první číslo. Z toho víme, že redakce a administrace sídlila v domě P. Puše vedle hotelu Kopp v prvním poschodí. Jednotlivá čísla mohli předplatitelé dostávat poštou nebo s donáškou, popřípadě se prodávala u M. Staré na Hankově třídě a v knihkupectví Josefa Matěny na náměstí. Předplatné nebylo vůbec levné, roční se vyšplhalo na 2,50 zl, půlroční na 1,25 zl. Noviny také nabízely možnost zájemcům inzerovat, 1 čtvereční centimetr stál 3 kr, při stálém inzerování byla poskytována sleva. V hlavičce dala redakce také najevo, že dodané rukopisy určené k tisku nevracela a reklamace nebylo třeba frankovat²³⁹.

4.2.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ

Formát novin byl poměrně standardní, rozměrově mezi dnešním formátem A4 a A3. Text byl členěn do 3 sloupců, bylo využíváno i horizontální oddělování textu. Rozsah prvního čísla byl 10 stran, druhého 8 stran. Z toho vždy 3 strany byly věnovány inzerci. Používáno bylo

²³⁹ *Stráž na Labi*, 27. 6. 1897, s. 1

standardní patkové písmo, v nadpisech rubrik a krátkých nadpisech článků a rychlých zpráv ho používali často ztučnělé. V podpisech občas využívali kurzívu, velmi často pak používali proložení znaků pro zvýraznění důležitých informací.

Rubriky nebyly nijak výrazně graficky oddělovány, nacházíme tam jenom tenké krátké čáry. Nebyly využívány ani žádné grafické prvky, obrázky, barvy nebo fotografie.

4.2.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ

Titulní strana listu byla rozdělována na vrchní část, kde se nacházel hlavní článek čísla, a na spodní část, kde byl publikován úvahový nebo volnočasový feuilleton. V horní části prvního sloupku byl v prvním čísle uveřejněn oznam od redakce. Velké tematické články pokračovaly i na dalších stránkách podle toho, kolik se jich k publikaci sešlo. Zbytek čísla byl dělen na rubriky. Jednalo se o rubriky: politické zprávy, dopisy a co týden dal. Poslední zmiňovaná byla obsahově nejzajímavější. Obsahovala krátké zprávy z dění na Královédvorsku, jako bylo oznámení sňatku, promoce, stěhování významných občanů, novinky z místních spolků, nejnovější úřední oznamy, zajímavosti nebo drby. Vedle toho uveřejňovali také zprávy zaslané od čtenářů nebo různých organizací.

V námi zkoumaném období nebyly ve zpravodajství dodržovány stejné standardy o objektivitě a nestrannosti, jako v dnešní době. List sice přinášel informativní články, ale všechny byly silně názorově ovlivněny. Stráž na Labi byla silně pročeská a vykazovala nejen znaky protiněmeckých nálad, ale také antisemitistických. To, že noviny budou až radikálně české, dokládá i úplně první článek, který v listu vyšel. Jednalo se o článek *Státní právo české a proč se ho domáhati*, který pojednával o snaze vymocit si nezávislost na Rakousku²⁴⁰. Podrobně také informoval o různých česko-německých konfliktech – můžeme zmínit třeba článek o vyšetřování napadení českých studentů německými ve Vlčkovcích²⁴¹ nebo napadení Čecha v hostinci u Lederů v Huntířově²⁴².

O česko-německých konfliktech se samozřejmě dočítáme, ačkoliv ve velmi omezeném rozsahu, i v různé místní odborné nebo naučné literatuře. O antisemitistických náladách jsme se ale nedočetli nikde, ačkoliv například ve Stráži na Labi se nachází krátká zpráva *Svíj k svému!*, která pojednávala o fúzi dvou závodů. Nicméně se z ní dozvídáme i o situaci, která

²⁴⁰ Stráž na Labi, 27. 6. 1897, s. 1

²⁴¹ Stráž na Labi, 27. 6. 1897, s. 5

²⁴² Stráž na Labi, 10. 7. 1897, s. 5

panovala vůči Židům: „Nyní jest na křesťanských a českých obchodnících, aby firmě Nussbaum a Neumann dali odpověď po česku a antisemitsku, totiž že si mají jít prodávat do židů mezi němce!“²⁴³

Kromě tematických článků a zpráv o současném dění uveřejňovala redakce v novinách i své oznamy a anonce pro čtenáře. Informovat skrze ně čtenáře bylo v tehdejší době nejlépe fungujícím prostředkem. Konkrétně ve dvou dochovaných číslech Stráže na Labi se objevily dva. *Pozvánka ku předplacení* zvala čtenáře k předplacení čtrnáctideníku a obchodníky zase k inzerování. Zároveň upozorňovala, kde je možné jednotlivá čísla zakoupit a kde se spojit s redakcí²⁴⁴. Oznam *K pohodlí pp. odběratelů* vyšel v druhém čísle v rubrice Co týden dal. Vydavatelstvo v něm anoncuje, že vzniká jedna společná administrační kancelář pro listy Stráž na Labi a Královédvorské noviny, kde lze jednotlivá čísla zakoupit, uhradit předplatné nebo inzertní poplatky, podat zprávy a články k publikaci a podobně²⁴⁵.

4.2.4 INZERCE

Z rozsahu inzertních stránek můžeme usoudit, že placené inzeráty byly důležitým zdrojem financí Stráže na Labi. Celkově zabíraly plochu 3 stran v každém dochovaném vydání. V listu inzerovali především čeští obchodníci a živnostníci. Vedle toho se tam objevovaly také inzeráty hledající nové učně do učení nebo vybízející k návštěvě konkrétního hotelu. Inzeráty byly oproti zbytku obsahu listu graficky velmi zajímavě zpracované, využívaly zdobné rámečky, různé ukazovací prvky, odlišné fonty písem a spoustu obrázků. Ve Stráži inzerovali lidé z většinově českých oblastí, jako byl Hronov, Praha, Jaroměř, Josefov, Semily nebo i Dvůr Králové.

4.2.5 PŘÍLOHY

S oběma dochovanými čísly vyšly i přílohy. Přílohy obsahovaly prozaická vyprávění *Červená růže*, koncipovaná samotným majitelem listu Em. Loskotem²⁴⁶, *Vzpomínku* od Adolfa Brabce²⁴⁷ a cestopisný obrázek *Z Mnichova do Išlu*²⁴⁸. Vedle toho byly v příloze publikovány kutilské typy, vtipy a recepty. Obě přílohy byly na začátku uvozené rytým obrázkem. Jejich

²⁴³ Stráž na Labi, 27. 6. 1897, s. 5

²⁴⁴ Stráž na Labi, 27. 6. 1897, s. 1

²⁴⁵ Stráž na Labi, 10. 7. 1897, s. 4

²⁴⁶ Příloha k časopisu Stráž na Labi č. 1, 27. 6. 1897, s. 1

²⁴⁷ Příloha k časopisu Stráž na Labi č. 2, 10. 7. 1897, s. 1

²⁴⁸ Příloha k časopisu Stráž na Labi č. 2, 10. 7. 1897, s. 1

formát bychom mohli přirovnat k dnešnímu formátu A5, přičemž text byl formátován do dvou sloupců a psán stejným typem písma jako text samotného listu. Přílohy také obsahovaly minimálně jednu a půl strany inzerce. Jejich celkový rozsah byl čtyři strany.

4.2.6 ZÁNİK LISTU

Proč, jak a kdy Stráž na Labi zanikla nebylo z důvodu malého počtu dochovaných čísel možné zjistit. Jestli se na jejím konci podílel nedostatek financí z předplatného a inzerce, jako se tomu stávalo u dalších novin, můžeme jen spekulovat.

4.3 LABSKÉ PROUDY

Druhým nejstarším periodikem z Královédvorská, které se nám podařilo objevit, je list Labské proudy. První číslo vyšlo v říjnu 1897 a poslední v prosinci téhož roku. List ale nezanikl, pouze došlo k jeho přejmenování na Záboj (1898–1909) a v roce 1911 se list na rok naposledy obnovil jako Královédvorské rozhledy. O tomto kroku informovala redakce v šestém čísle, kde zároveň dodávala, že je to z toho důvodu, že v Kolíně vycházel list se stejným názvem, což vedlo ke komplikacím²⁴⁹. Z Labských proudů se pravděpodobně dochovala všechna čísla z roku 1897, kterých vyšlo celkem sedm.

4.3.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE

Vůbec první číslo tohoto listu vyšlo 30. října 1897 a deklarovalo se jako pravidelný desetideník. Majitelem a nakladatelem tohoto listu byl dvorský rodák Karel Trohoř, který zároveň vlastnil i tiskárnu, kde se list tiskl²⁵⁰. Po Českém venkovu, jehož byl tiskařem a nakrátko i nakladatelem, to byly jeho první a nakonec i jediné vlastní noviny v portfoliu. Za redakci byl pak zodpovědný Josef František Wagner²⁵¹. Jiní přispěvatelé nebyli v listu uvedeni pod svými jmény, ale k autorství článků byly používány zkratky. Setkali jsme se s autorem „O“²⁵², -ř.²⁵³ nebo K-ý²⁵⁴. Samotná administrace a redakce sídlila po celou dobu existence ve Fügnerově ulici č. 523. Spojení s nimi zajišťoval telefon č. 11 a měly i vlastní účet

²⁴⁹ Labské proudy, 20. 12. 1897, s. 1

²⁵⁰ O Trohořově knihtiskárně jsme se zmiňovali i v podkapitole Hospodářská situace Královédvorská. Karel Trohoř byl významný dvorský vlastenec.

²⁵¹ Labské proudy, 30. 10. 1897, s. 6

²⁵² Labské proudy, 30. 10. 1897, s. 4

²⁵³ Labské proudy, 10. 11. 1897, s. 3

²⁵⁴ Labské proudy, 20. 12. 1897, s. 3

u poštovní spořitelny. List bylo možné si předplatit s doručením poštou nebo donáškou do domu.

Obrázek 3 - Hlavička periodika Labské proudy

Zbylé důležité informace uváděla redakce listu v jeho hlavičce. Té dominoval velký tučný název novin, na který byl použitý zdobenější font písma než ve zbytku listu. Pod ním se nacházel podtitul Všeobecný oznamovatel Královédvorský. Nad názvem bylo zleva umístěno nejprve oznámení o ročníku, poté informace, že dané číslo bylo vydáno ve Dvoře Králové a jaký den, a zcela vpravo bylo uvedeno, o kolikáté číslo v daném ročníku se jedná. Ostatní informace byly pak umístěny ve třech kolonkách pod podtitulem.

Co se periodicity týče, Labské proudy bychom mohly nazvat něčím jako desetideníkem – vycházely vždy desátý, dvacátý a třicátý den v měsíci a vždy odpoledne v 16 hodin. Labské proudy stavěly hlavně na zdrojích od přispěvatelů a inzerentů. List bylo možné si předplatit buď na půl roku za 1 K 60 h, nebo ročně za 3 K. Jednotlivá čísla pak vyšla zájemce na 2 kr²⁵⁵. Jednotlivá čísla byla k předplatitelům dostávána poštou nebo donáškou, nepředplatitelé je mohli za úplatu získat v knihkupectví u Matěny anebo v hlavním skladu tabáku M. Staré.

²⁵⁵ V roce 1897 proběhla v Rakousku-Uhersku měnová reforma, kdy se pro naše území jedinou oficiální měnou stala koruna (K). Ta obsahovala 100 haléřů (h). Stále se však po dlouhou dobu používala i stará měna Zlatý (zl), která se skládala z drobných krejcarů (kr). Poměr mezi starým zlatým a novou korunou byl 1:2. V jednotlivých článkách publikovaných v listech si můžeme často povšimnout, že hlavně do konce 19. století se často používá k vyjádření obnosu ještě stará měna. V údajích o platbách za předplatné a jednotlivá čísla se pak obě měny zvláštním způsobem kombinují dohromady.

4.3.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ

Formát Labských proudů byl prakticky totožný s předchozími zmiňovanými. Jednalo se o podlouhlý formát, velikostně něco mezi dnešním formátem A4 na šířku a A3 na výšku. Tisknutý byl na podobném typu papíru. Samotný text byl členěn do 3 sloupců, avšak byl jedním z mála, který nevyužíval horizontální dělení textu, a to ani na titulní straně. Psán byl standardním patkovým písmem, pro zvýraznění určitých slov bylo využíváno ztučnění. Kurzíva ani prokládání znaků mezerami se prakticky nevyužívalo. Zajímavé je, že pro nadpisy článků nebo rubrik se, na rozdíl od zbytku textu, používalo bezpatkové písmo, takže nadpisy vypadaly opticky výraznější.

Co se rozsahu týče, všechna vydaná čísla vyšla po 6 stranách, přičemž většinou byly inzerci věnovány 1,5 až 2 strany. Zbytek pokrývaly tematické a názorové články a informativní zprávy.

Zajímavostí je, že Labské proudy byly prvním královédvorským listem, u kterého jsme objevili zajímavě graficky zpracované oddělovníky, které vždy oddělovaly články, které byly buď přejaté z jiných periodik, nebo se svou formou odlišovaly od běžné, spíše informační, agendy (dnes bychom je nazvali asi publicistikou). Zbytek rubrik nebyl nijak výrazně oddělován, opět se používala tenká krátká čára, občas tučná čára. Kromě již zmiňovaných oddělovníků se v Labských proudech neobjevovaly ani obrázky, fotografie, barvy nebo jiné výrazné grafické prvky.

4.3.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ

Zajímavostí Labských proudů, co se obsahu týče, bylo to, že se zcela vyhnuly formátu feuilletonu na titulní stránce, který byl jinak v naší zkoumané době u ostatních listů velmi populární. Obsahově můžeme říci, že texty, které by se u jiných listů dostaly právě do prostoru feuilletonu, se v Labských proudech dostaly do grafickým oddělovníkem vymezeného prostoru, který ale nebyl oddělen od zbytku textu horizontálně (například v dolní polovině celé strany), nýbrž byl psán klasicky ve sloupcích jako jiné typy článků v konkrétním vydání. Na titulních stranách Labských proudů se běžně objevoval ten pro dané číslo nejdůležitější tematický článek, na který navazoval buď další článek, nebo rubrika Politický přehled.

Vedle tematických článků a textů, které bychom dnes zařadili do publicistiky, byl zbytek obsahu čísel členěn spíše na kratší zpravodajské články, které byly pak podle svého zaměření děleny do různých rubrik. Z těch pravidelných se jednalo především o Politický přehled, Místní zprávy, Různé zprávy a Národního hospodáře. Méně pravidelně se pak objevovaly rubriky Zprávy z kraje a Rady pro domácnost.

I v případě Labských proudů, který sami sebe deklarují v podtitulu jako informativní periodikum, se nejednalo o nestranné a objektivní informování. Nicméně nemůžeme říci, že by se jednalo o stranickou žurnalistiku, jakou známe třeba z mediální scény první republiky nebo z celostátních periodik. Redakce hned v prvním čísle na první straně vydala oznam *Našim čtenářům*, kde čtenářům deklaruje, že: „*nebude sloužit některé straně politické ani jednotlivcům, ale sloužit chce poctivě vlasteneckým snahám města i okolí (...) nedá unášeti se proudy politických bojů, (...)*“²⁵⁶ Stejně tak v tomto úvodním slově redakce deklarovala svůj zájem věnovat se v budoucím obsahu listu národohospodářským otázkám města a celého Královédvorská, stejně tak otázkám rolnickým, chtěla přinášet zprávy obecného charakteru, dále o potřebách a tužbách obyvatel a o aktuálních událostech. Zároveň se chtěla redakce listu zaměřit na dodávání referátů o schůzích městského a okresního zastupitelstva a dalších spolků²⁵⁷.

Zároveň můžeme říci, že list byl opět silně pročesky zaměřený, výrazně vystupoval proti všemu německému a aktivně podněcoval své čtenáře ke stejnému smýšlení. Svou podporu všemu českému aktivně vyjádřil v již zmiňovaném úvodním slovu. „*V okolních městech a osadách německých jsou menšiny, které při nynější nevráživosti národní bývají vinou výstředníků utiskovány. České menšiny najdou vždy zastání v listu našem, neboť nedopustíme, aby Čechům ve vlastním domově bez příčiny se křivdilo.*“²⁵⁸ Silně protiněmecké články umísťoval často rovnou na titulní stranu. Tyto články často zároveň reagovaly na nějakou aktuální nespravedlnost, které se dle názoru jeho redakce zrovna Němci na Čechách dopouštěli. Hned ve druhém čísle byl přímo na titulní straně umístěn článek *Stará taktika Němců v Čechách*, kde komentovali nástroje Němců, jak překazili česko-rakouské vyrovnání²⁵⁹, ve třetím čísle publikovali na stejném místě text *Národní smír*, ve kterém kritizovali centrální politiku, v níž se mluví o smíru mezi národy, i když v praxi jsou Češi stále utiskováni a stále

²⁵⁶ Labské proudy, 30. 10. 1897, s. 1

²⁵⁷ Tamtéž.

²⁵⁸ Tamtéž.

²⁵⁹ Labské proudy, 10. 11. 1897, s. 1

dochází k nepokojům a šarvátkám²⁶⁰, a v sedmém čísle vyšel na titulní straně text *Svíj k svému*, kde poukazují na praktiky německých úřadů, kteří vypovídají Čechy z bytů, vyzývají německé obyvatelstvo, aby nevyužívalo služeb ani obchodů, které vlastní a provozují Češi a podobně. V reakci na to zase Labské proudy vyzývají Čechy ke stejnému chování: „*Proto, Čechové k Čechům!*“²⁶¹ Na rozdíl od jiných periodik jsme v něm ale nenašli žádné výroky antisemitistického rázu.

Prostor novin byl opět využíván i samotnou redakcí ke komunikaci se svým čtenářstvem. Vždy na konci textové části novin před začátkem inzerce se objevoval oznam o cenách předplatného, možnosti nákupu a že oznámení v novinách je účtováno velmi levně. Občas se za tímto odkazem objevuje ještě Listárna redakce, kde redakce reaguje na texty dodané k publikaci nebo se vyjadřuje ke stížnostem a podobně. Taktéž mezi inzercí byl většinou zakomponovaný odkaz, že inzerce v listu je za příznivé ceny. V prvním čísle je také mezi inzercí zasazena výzva *Odebírejte, čtěte a žádejte ve všech hostincích a veřejných místnostech Labské proudy*²⁶².

4.3.4 INZERCE

Stejně jako další periodika v námi zkoumané době i Labské proudy potřebovaly prodávat inzerentní plochu, aby doplnily své příjmy. Konkrétní cena za inzertaty nebyla nikde ve vydáních uváděna, ani se nám ji nepodařilo dohledat jinde. Inzerci byly většinou věnovány poslední 2 strany vydání a byla plná zajímavých rámečků, obrázků, zdobných písem a grafických prvků. Inzerovali zde opět čeští obchodníci, živnostníci a továrníci. Našli jsme zde inzerát z knihkupectví J. Matěny, který zároveň Labské proudy u sebe v obchodě prodával²⁶³, inzerát významných královédvorských továrníků Zlatníka a Tlapáka, které jsme zmiňovali již v podkapitole Hospodářská situace na Královédvorskú, kteří oba aktivně podporovali českou věc ve městě²⁶⁴, a dokonce si zde svůj vlastní podnik inzeroval i sám majitel a vydavatel listu Karel Tohoř²⁶⁵. Kromě obchodních inzerátů se tu mnohem častěji než v jiných královédvorských periodikách objevovaly také oznamy o prodeji, koupi nebo pronájmu domu, o svatbách či úmrtích nebo oficiální omluvy.

²⁶⁰ Labské proudy, 20. 11. 1897, s. 1

²⁶¹ Labské proudy, 30. 12. 1897, s. 1

²⁶² Labské proudy, 30. 10. 1897, s. 6

²⁶³ Labské proudy, 10. 11. 1897, s. 6

²⁶⁴ Tamtéž.

²⁶⁵ Tamtéž.

4.3.5 ZÁNİK LISTU

Labské proudy jako takové nezanikly, spíše bychom mohli říci, že byly transformovány. Od jejich II. ročníku je majitel a vydavatel Karel Trohoř přejmenoval na *Záboj*, přičemž uchoval formát, zodpovědného redaktora i obsahové zaměření. List naposledy vyšel 30. prosince 1897.

4.4 ZÁBOJ

Záboj vznikl jako pokračování ve Dvoře Králové vycházejícího periodika *Labské proudy*, které se majitel rozhodl přejmenovat, protože v Kolíně vycházel stejnojmenný list. Začal vycházet 10. ledna 1898, kdy vyšlo první číslo II. ročníku²⁶⁶. Toto matoucí označení ročníku bylo zapříčiněno tím, že *Záboj* fakticky navazoval na dříve vydávané *Labské proudy*. To dokazuje i úvodní slovo redakce ve III. ročníku: „*Tímto číslem počíná III. ročník Záboje (dříve Labské proudy), (...)*“.²⁶⁷ Dochovala se velká většina jeho čísel. Pouze v IX. ročníku se dochovalo jen 5 čísel a v XIII. zase čísla 18 až 23. Poslední zhotovené číslo vyšlo 6. června 1909.

4.4.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE

Záboj ve své podstatě navazoval na *Labské proudy*. Jejich majitelem a nakladatelem byl tiskař Karel Trohoř, v jehož tiskárně se zároveň i tiskly, a zodpovědným redaktorem byl i nadále Josef František Wagner²⁶⁸. Jeho éra v *Záboji* končí v roce 1904, od roku 1905 je list vydáván redakcí, tiskem i nákladem pouze Karlem Trohořem²⁶⁹. *Záboj* pokračoval ve stejné praxi jako *Labské proudy* i co se uvádění jmen přispěvatelů textů týče. Nebyla uváděna jména, nýbrž pouze zkratky, jako byly J. R.²⁷⁰ Redakce a administrace listu stále sídlila ve Fügnerově ulici č. 523, bylo možné se jí dovolat telefonem č. 11 a měla svůj účet u poštovní spořitelny, který byl totožný s účtem *Labských proudů*. Tento účet došel změny až v roce 1907, kdy se z č. 830.709 stalo číslo 30.709²⁷¹.

²⁶⁶ *Záboj*, 10. 1. 1898, s. 1

²⁶⁷ *Záboj*, 10. 1. 1899, s. 1

²⁶⁸ *Záboj*, 19. 2. 1898, s. 6

²⁶⁹ *Záboj*, 6. 1. 1905, s. 6

²⁷⁰ *Záboj*, 28. 2. 1898, s. 5

²⁷¹ *Záboj*, 5. 1. 1907, s. 1

Periodicitu listu deklaroval vydavatel opět na desetideník, tedy že bude vycházet vždy 10., 20. a 30. dne v měsíci. Již na prvním čísle vidíme, že tomu tak nebylo, protože páté číslo vyšlo 19. února 1898. Nové číslo vycházelo vždy odpoledne v 16 hodin²⁷². Ke změně periodicity došlo ve IV. ročníku z roku 1900, kdy redakce *Záboje* na titulní straně oznámila, že následkem zrušení novinového kolku se ze *Záboje* stane týdeník, a to bez změny předplatného. Od 20. ledna 1900 začal tedy *Záboj* vycházet každou sobotu v 8 hodin ráno a dvakrát do měsíce měl mít k sobě připojenou zábavnou přílohu²⁷³. K další změně došlo v roce 1905, kdy se publikačním dnem *Záboje* stal pátek a vycházel vždy v 18 hodin večer²⁷⁴.

Cena jednotlivých čísel zůstala stejná jako u *Labských proudů*, i nadále je bylo možné sehnat za 2 kr., avšak změnilo se předplatné. Nadále v hlavičce nebyla uváděna možnost půlročního předplatného a cena celoročního předplatného byla odlišná pro zaslání poštou, což činilo 3 K, a pro donášku, se kterou to pak vycházelo na 2 K. V prvním čísle III. ročníku byl nicméně na titulní straně uveden oznam, že půlroční předplatné možné je, ale pouze pro donášku, a činí 1 K²⁷⁵. V prvním čísle IV. ročníku spolu s oznamem o změně periodicity, redakce uvádí, že je možné mít také půlroční předplatné se zasláním poštou za 1 K a 50 h. Také se změnila měna u ceny jednotlivých čísel z 2 kr na 4 h (viz poznámka pod čarou č. 255)²⁷⁶. Stejně tak bylo možné jednotlivá čísla, stejně jako dříve *Labské proudy*, zakoupit v Matěnově knihkupectví, v trafice Magdaleny Staré a od roku 1899 i v administraci²⁷⁷. Nicméně v *Pozvání ku předplacení na VII. ročník „Záboje“* byla již jako prodejní místa uvedena jen knihkupectví u Matěny a administrace, takže někdy mezi III. a VI. ročníkem přestala *Záboj* prodávat paní Stará ve své trafice²⁷⁸.

²⁷² *Záboj*, 19. 2. 1898, s. 1

²⁷³ *Záboj*, 10. 1. 1900, s. 1

²⁷⁴ *Záboj*, 6. 1. 1905, s. 1

²⁷⁵ *Záboj*, 10. 1. 1899, s. 1

²⁷⁶ *Záboj*, 10. 1. 1900, s. 1

²⁷⁷ *Záboj*, 10. 1. 1899, s. 1

²⁷⁸ *Záboj*, 3. 1. 1903, s. 1

4.4.1.1 HLAVIČKA LISTU

Obrázek 4 - Hlavička periodika Záboj 1

Vzhled hlavičky II. a III. ročníku se oproti dosavadním zvyklostem u jiných novin na Královédvorskú dost lišil. Stále mu dominoval velký tučný název listu Záboj, který byl ohraničený obdélníkem a který byl psaný vytáhlým štíhlým písmem. Ale poprvé nacházíme další informace vedle tohoto názvu ve dvou přiléhajících obdélnících. Také umístění místa a data vydání čísla se odlišovalo – místo bylo vlevo pod údajem o ročníku a datum vpravo pod údajem o čísle. Poprvé se také u data vydání neobjevovala informace, v jaký den týdne list vycházel. I umístění podtitulu se odlišovalo, místo pod názvem byla část Věstník umístěna šikmo vlevo od něho směrem dolů a druhá část Královédvorský šikmo vpravo směrem dolů. Podtitul byl pak psán širokým patkovým tučným písmem, takže se výrazně vizuálně odlišoval od názvu. Od začátku obsahu listu byla hlavička oddělena tenkou čarou²⁷⁹.

Obrázek 5 - Hlavička periodika Záboj 2

²⁷⁹ Záboj, 19. 2. 1898, s. 1

Obrázek 6 - Hlavička periodika Záboj 3

Se IV. ročníkem Záboje přišla změna ve vzhledu hlavičky a od druhého čísla i v informacích, které obsahoval. Název listu byl nižší a o to víc tučnější, zmizelo jeho ohrazení a také ohrazení dalších informací. Podtitul byl nyní umístěn pod názvem. Celá hlavička byla od obsahu vydání oddělena tlustou dlouhou čarou. Tenhle typ hlavičky se udržel ještě v V. ročníku²⁸⁰.

Obrázek 7 - Hlavička periodika Záboj 4

V VI. ročníku vydávání Záboje došlo k další grafické úpravě hlavičky. Název listu se zvětšil a dostal zajímavý 3D efekt. Údaje o ročníku, čísle a místě a datu vydání se přesunuly mezi podtitul a samotný obsah listu a byly ohrazeny shora i zdola tlustou dlouhou čarou. Poprvé se také v hlavičce objevuje informace související s inzercí, totiž že poplatky za inzeráty se vybírají předem²⁸¹.

²⁸⁰ Záboj, 20. 1. 1900, s. 1

²⁸¹ Záboj, 4. 1. 1902, s. 1

Obrázek 8 - Hlavička periodika Záboj 5

K drobné změně došlo i v roce 1905, kdy se údaje o ročníku, místu a datu vydání a čísle přesunuly opět nahoru a zvětšilo se písmo, kterým byly psány informace po bocích názvu listu. Zároveň s tím došlo i k již výše zmiňované změně dne a hodiny vydání jednotlivých čísel. Od obsahu listu začala být oddělována dvojitou čarou²⁸².

V průběhu dalších ročníků docházelo v hlavičce jen k drobným grafickým úpravám, od dvojité čáry se v XI. ročníku přešlo opět k dlouhé tučné²⁸³. Jinak si Záboj vzhled své hlavičky z roku 1905 zachoval až do svého konce v roce 1909.

4.4.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ

Formát Záboje odpovídal místním dobovým standardům. Stejně jako u předchozích zmiňovaných se jednalo o podlouhlý formát, velikostně něco mezi dnešními formáty A4 (na šířku) a A3 (na výšku). K nákladu byl používán v té době běžný papír. Text byl členěn do 3 sloupců na každé straně. Stejně jako u Labských proudů, ani Záboj nepoužíval dlouho horizontální dělení textu, poprvé ho nalezneme v Záboji v roce 1905, kdy byl horizontálně oddělen na titulní straně od zbytku textu feuilleton²⁸⁴. Samotný text čísel byl pak psán obyčejným patkovým písmem, kurzíva, ztučnění, ani prokládání znaků mezerami pro zvýraznění určitých pasáží nebylo téměř využíváno. Nadpisy článků byly psány buď bezpatkovým tučným písmem, u kterého byly jednotlivé znaky blízko sebe²⁸⁵, nebo patkovým zdobenějším písmem, které vizuálně vypadalo „roztahanější“²⁸⁶. Bezpatkovým tučným písmem

²⁸² Záboj, 6. 1. 1905, s. 1

²⁸³ Záboj, 29. 12. 1906, s. 1

²⁸⁴ Záboj, 6. 1. 1905, s. 1

²⁸⁵ Záboj, 13. 12. 1902, s. 1

²⁸⁶ Záboj, 13. 12. 1902, s. 3

byly až do konce roku 1904 psány i rubriky²⁸⁷, přičemž ke změně písma u nich došlo s X. ročníkem. Taktéž nadpisy článků byly psány zdobným vlnkatým písmem²⁸⁸. V posledním ročníku svého vydávání byly rubriky a články psány tučným patkovým písmem lehce odlišným od patkového písma používaného ve zbytku textu²⁸⁹.

Rozsah čísel se v jednotlivých ročnících lišil. V roce 1898 vycházela jednotlivá čísla po šesti stranách. Výjimkou bylo číslo 25. o 4 stranách, ve kterém na začátku vydavatelstvo oznámilo, že „*následkem příliš slabé inserce nebylo nám možno číslo toto vydati v obvyklém rozsahu*“²⁹⁰. V letech 1899 až 1909 pak jednotlivá vydání vycházela po 4 stranách zcela běžně. Jen velmi výjimečně v těchto letech vyšlo vydání s více stranami²⁹¹. V roce 1898 byly inzerci většinou věnovány 2 strany, v pozdějších letech 1 strana.

Co se zajímavého grafického zpracování týče, byl Zábój spíše konzervativní. V I. a chvíli i v II. ročníku svého vydávání pokračoval Zábój v používání zdobných oddělovníků pro ohraničení začátku textu, který by možná jiné noviny zařadily do prostoru vyhrazeného feuilletonu. U informace o konfiskaci byly natištěny dvě ručičky ukazující z obou stran²⁹², ale pravidelněji tohoto prvku nebylo užíváno.

Do kontrastu k tomuto konzervatismu v používání zvýraznění textu nebo grafických prvků Zábój již v roce 1898 použil na svých stránkách barvu. Jednalo se o červený rámeček zdobný, který ohraničoval celou titulní stranu 16. čísla a na ní text *Ku 100letým narozeninám Františka Palackého*²⁹³. Pravděpodobně se jednalo o experiment, protože žádné jiné použití jsme v dochovaných číslech již neobjevili. V roce 1903 publikovaly na svých stránkách první černobílou fotografii, která doprovázela text. Jednalo se o portrét známé vodňanské houslistky Marie Heritesové a fotografie zabírala téměř polovinu prvního sloupku²⁹⁴.

4.4.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ

Zábój navazoval na Labské proudy jak počítáním ročníků (první ročník Zábóje byl značen jako II.), tak i obsahově. V krátkém oznamu v prvním čísle redakce slibuje, že „*směr*

²⁸⁷ Zábój, 13. 12. 1902, s. 3.

²⁸⁸ Zábój, 6. 1. 1905, s. 1–2

²⁸⁹ Zábój, 1. 1. 1909, s. 1–2

²⁹⁰ Zábój, 10. 9. 1898, s. 1

²⁹¹ Zábój, 19. 10. 1907, s. 1–6

²⁹² Zábój, 19. 11. 1899, s. 1

²⁹³ Zábój, 10. 6. 1898, s. 1

²⁹⁴ Zábój, 28. 11. 1903, s. 3

*a program listu našeho zůstane nezměněn*²⁹⁵. Záboj si kladl za cíl sloužit vlasteneckým zájmům na Královédvorskú, věnovat se otázkám města i okolí, zároveň chtěl přinášet zprávy z říšské rady, sněmu království Českého, věnovat se aktuálnímu celostátnímu, ale i místnímu dění, přinášet krátké úvahy a reflektovat potřeby a tužby rolníků a dělníků. Obzvlášť češství bylo pro redakci Záboje velkým tématem: „*V souhlase s jinými listy politickými neohroženě chceme hájiti rovnoprávnost a rovnocennost národa našeho i jeho nezadatelná práva, nejednou i samým panovníkem uznaná.*“²⁹⁶ V prvotní fázi navazoval jasně na tradici nastolenou Labskými proudy. Byl silně protiněmecký, přičemž se ale vyhýbal antisemitismu. Na titulních stranách publikoval většinou hlavní tematický text daného čísla, který se nejčastěji věnoval tématům celostátní politiky, česko-německé otázky nebo národohospodářských otázek. Na něj často navazoval Politický přehled nebo další tematické články. Většinou na třetí straně se objevoval text, který by se jinde zařadil pod feuilleton – většinou se jednalo o zábavný, poučný nebo cestopisný článek, popřípadě o krátkou úvahu. V listě pravidelně vycházela rubrika Politický přehled, ve které byly uveřejňovány krátké zpravodajské články. Vedle ní se tu objevovaly rubriky Různé zprávy, Místní a denní zprávy, které přinášely informace z Královédvorská a blízkých regionů, Národní hospodář s hospodářskými, zemědělskými a obchodními informacemi.

Záboj se také stal prvním periodikem, u kterého jsme objevili důkaz cenzurní praxe. Číslo 33. ze dne 30. listopadu 1899 bylo na vrcholu označeno nápisem *Po konfiskaci opravené vydání* a na titulní straně chyběly dva velké úseky textu. První cenzurovaný úsek byl projev zástupců okresů a českých obcí, který pronesli 19. listopadu v Praze a v Brně, druhý úsek byl pak projev zástupců z Kolínska²⁹⁷. Žádné další konfiskované vydání jsme v Záboji neobjevili, jednalo se tedy o výjimečnou praxi v případě tohoto listu.

S postupem času se vyjadřování Záboje stávalo méně konfliktním, méně zaměřeným na česko-německé otázky a více konzervativním. Celková změna obsahu vyvrcholila odchodem zodpovědného redaktora Wagnera z listu a jeho převzetí majitelem Trohořem. Jestli obsah listu psal on sám, nebo někdo jiný není známo a ani se o tom nikde v novinách nezmiňuje. S rokem 1905 se ale Záboj velmi změnil nejen po grafické stránce, ale i po obsahové. Ubylo tematických článků a často se stávalo, že se vyskytovaly jen na titulních stranách. Naopak se rozšířily rubriky Politický přehled a Místní a denní zprávy, které nově zabíraly více plochy.

²⁹⁵ Záboj, 10. 1. 1898, s. 1

²⁹⁶ Záboj, 10. 1. 1899, s. 1

²⁹⁷ Záboj, 19. 11. 1899, s. 1

V roce 1905 se také poprvé v Záboji objevil formát feuilleton, který byl zpočátku na titulní straně, později byl odsunut na třetí stranu, aby nakonec vymizel. Avšak texty, které v něm typově byly řazeny, se na třetí stránce vyskytovaly i nadále, jen nebyly (opět) nazývány jako feuilleton. V prvním čísle XII. ročníku vyšlo po dlouhé době úvodní slovo redakce nazvané *Náš cíl*. Jeho obsah nám tento měnící se trend obsahového zaměření Záboje konečně osvětlil. Zábój, pravděpodobně po odchodu Wagnera, začal více tíhnout ke katolicismu, a tudíž i ke konzervativnějšímu a méně národnostně radikálnímu obsahu²⁹⁸. Svoje čtenáře si sám list definoval jako přátele konzervativního směru²⁹⁹. V úvodním slově otevřel spor, který v době průmyslového rozvoje notně rezonoval – tedy spor mezi novodobým racionalismem a původním na křesťanských hodnotách založeným smýšlením. Sám se pak ostře staví proti současnému racionalismu a materialismu, ve kterém vidí příčinu úpadku tehdejší společnosti. Právě tento obrat zapříčinil, že se Zábój přestal aktivně angažovat v česko-německé otázce na Královédvorskú, ačkoliv o ni v malé míře v rámci lokální zpravodajství i nadále informoval³⁰⁰.

List byl oproti ostatním periodikům používán redakcí ke komunikaci se svými čtenáři jen zřídka. Nejčastěji tomu bylo v prvním ročníku, kdy uveřejňovala krátké oznamy o tom, kdy vyjde následující číslo³⁰¹, nebo kdy upozorňovala na obnovení půlročního předplatného³⁰². V roce 1898³⁰³, 1899³⁰⁴ a 1900³⁰⁵ uveřejnila redakce na titulních stranách oznam *Naším čtenářům!*, ve kterých je informovala o předplatném, inzerci, místech prodeje a programovém zaměření, v již zmiňovaném XII. ročníku pak vyšla stať *Náš cíl*³⁰⁶. V pozdějších letech (po roce 1900) se oznamy v listě prakticky nevyskytovaly.

4.4.4 INZERCE

Inzerce byla důležitou součástí příjmů Záboje. To dokládá i fakt, že kvůli nedostatku inzerentů, zkrátila v roce 1898 jedno vydání o dvě strany³⁰⁷. Cena inzerce nebyla v listu nikde publikována. Jinak v prvním roce vydávání Záboje byly inzerci věnovány průměrně 2 strany,

²⁹⁸ Zábój, 27. 12. 1907, s. 1

²⁹⁹ Zábój, 5. 6. 1909, s. 1

³⁰⁰ Zábój, 27. 12. 1907, s. 1

³⁰¹ Zábój, 19. 2. 1898, s. 1

³⁰² Zábój, 20. 5. 1898, s. 1

³⁰³ Zábój, 10. 1. 1898, s. 1

³⁰⁴ Zábój, 10. 1. 1899, s. 1

³⁰⁵ Zábój, 10. 1. 1900, s. 1

³⁰⁶ Zábój, 27. 12. 1907, s. 1

³⁰⁷ Zábój, 10. 9. 1898, s. 1

v pozdějších letech to byla 1 strana. Ze jmen uvedených na inzertech můžeme usuzovat, že opět v Zábaji inzerovali jen čeští obchodníci, živnostníci a podnikatelé. Kromě obchodních sdělení a reklam se na inzertní ploše objevovaly i díkuvzdání k pohřbům, oznamy o úmrtích, svatbách, nabídkách učňovství nebo prodeje domů. Inzeráty byly zajímavě graficky zpracované, často využívaly kreslených obrázků, různých typů písem a zvýrazňujících grafických prvků. Opětovně v Zábaji nacházíme i inzeráty na knihtiskárnu majitele Karla Trohoře.

4.4.5 ZÁNİK LISTU

Poslední číslo Záboje vyšlo nečekaně 5. června 1909. K jeho zániku přispělo hlavně založení nového královédvorského listu Nové Hlasy pokroku a finanční napětí mezi královédvorskými čtenáři, kteří se rozdělili mezi tři zde současně vycházející periodika, kterými byl právě Zábaj, pak Hlasy pokroku a pravděpodobně Zvičina. Proč říkáme pravděpodobně? Karel Trohoř v posledním čísle Záboje doslova psal, že „*V posledních dnech založen byl u nás nový list směru svobodomyšlného; - rovněž i „Nové Hlasy Pokroku“ po kratší přestávce počaly opětovně vycházeti, a tu, klidně-li o věci uvažujeme, dospějeme k tomu přesvědčení, že tři místní listy, bez velkých finančních obětí, vedle sebe existovati nemohou.*“³⁰⁸ Z našeho zkoumání v archivech víme, že kromě Záboje a Hlasů pokroku (dříve vycházejících jako Hlasy od Metuje), vycházela na Královédvorskú už jenom Zvičina, která nicméně začala vycházet již v dubnu 1905, což je téměř rok před koncem Záboje, skončila v prosinci 1906 a na ni právě navázaly již zmiňované Hlasy pokroku. Žádná jiná periodika se nám ale dohledat z téže doby nepodařilo, s největší pravděpodobností se tedy jedná o tyto tři. V roce 1911 byl Zábaj vzkříšen pod názvem Královédvorský obzor.

4.5 KRÁLOVÉDVORSKÝ OBZOR

Královédvorský obzor s podtitulem Lidový týdeník začal vycházet jako pokračování zaniklého Záboje po téměř dvouleté pauze. První číslo XIII. ročníku vyšlo 7. ledna 1911. V archivech se dochovala všechna vydaná čísla tohoto ročníku, který byl pro daný list prvním i posledním. Poslední zhotovené číslo vyšlo 23. prosince 1911.

³⁰⁸ Zábaj, 27. 12. 1907, s. 1

4.5.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE

Královédvorský obzor začal vycházet v lednu 1911 jako pokračovatel dříve zaniklého listu Zábój. Jeho nakladatelem, tiskařem i odpovědným redaktorem byl majitel tiskárny, kde se list tiskl, Karel Trohoř, který dříve tiskl (a chvíli měl i v nákladu) Český venkov, poté byl majitelem a tiskařem Stráže na Labi a dále vydával až do roku 1909 i týdeník Zábój. Ani v tomto listu nebyla uveřejňována jména přispěvatelů, setkáváme se pouze se zkratkami, jako byly F. L.³⁰⁹, J. P. K³¹⁰, V. M.³¹¹ a další.

Sídlo redakce a administrace se od dob Stráže na Labi nezměnilo, stále jím byl dům číslo 523 na Fügnerově ulici. Trohoř používal i stejný účet u poštovní spořitelny č. 30.709, akorát telefon se změnil na 9.VIII.

Majitel listu se rozhodl, že Královédvorský obzor bude vycházet jako týdeník, a to každý pátek odpoledne v 17 hodin, avšak s datem soboty. Uzávěrka redakční i inzertní části listu pak byla vždy ve 14 hodin před vydáním konkrétního čísla. Nejvýhodněji jednotlivá čísla vycházela při ročním předplatném, kdy při doručení donáškou stál list 2 K a při doručení poštou 3 K. Jednotlivá čísla si mohli zájemci zakoupit po 4 h v knihkupectví J. Matěny nebo v papírnictví Stanislava Veselého.

Obrázek 9 - Hlavička periodika Královédvorský obzor

Většina důležitých informací byla v periodiku uváděna v jeho hlavičce. Té dominoval tučný a zdobnými verzálkami psaný název listu, který se rozprostíral přes celou šířku listu. Nad ním byly tučnou čarou odděleny zleva informace o ročníku, místu a datu vydání a čísle konkrétního vydání. Naopak pod názvem byly 3 obdélníky, ve kterých se nacházely další

³⁰⁹ Královédvorský obzor, 17. 1. 1911, s. 1

³¹⁰ Královédvorský obzor, 22. 4. 1911, s. 1

³¹¹ Královédvorský obzor, 4. 2. 1911, s. 1

informace. V levém se řešilo předplatné, v prostředním byl uveden podtitul listu Lidový týdeník a informace o majiteli, vydavateli a tiskaři a vpravo byly informace o sídle redakce, telefonu a jejím účtu³¹².

4.5.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ

Co se formátu týče, byl Královédvorský obzor ve své době zcela průměrný. Byl lehce širší než jeho předchůdci, ale co do výšky byl přibližně totožný. Papír, na který se tiskl, byl v tehdejší době také běžný. Samotný obsah byl dělen do tří sloupců a na rozdíl od předchůdců Obzoru byl i horizontálně členěn. Na titulní straně býval tímto způsobem oddělován feuilleton.

Periodikum bylo psané obyčejným patkovým písmem, často bylo pro grafické odlišení určitých úseků textu používáno prokládání znaků mezerami. Ztučnění slov nebo kurzíva nebyly pro tyto účely téměř využívány. Poprvé se objevuje alespoň o trochu zajímavější oddělování nadpisů rubrik od samotného textu – názvy rubrik jsou umístěny mezi dvě tučné čáry a jsou psány stejným zdobenějším širším bezpatkovým písmem jako pozdější nadpisy rubrik v Záboji.

List vycházel o 4 stranách, přičemž vždy minimálně 1 byla věnována inzerci. Někdy tvořila inzerce i část 3. strany, velmi vzácně vyšel Královédvorský obzor se 2 inzertními stranami.

Kromě zajímavého ohraničení názvů rubrik byl Královédvorský obzor graficky chudý. Neobsahoval žádné speciální grafické prvky, k tisku nebyla použita jiná než černá barva a redakce neotiskla ani žádné fotografie nebo obrázky.

4.5.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ

Královédvorský obzor byl česky psaným periodikem vycházejícím v českém městě Dvoře Králové s výraznou německou menšinou, která disponovala značnou hospodářskou mocí. Navazoval na Záboj, který ukončil svou činnost v roce 1909. Co se obsahového zaměření týče, Královédvorský obzor méně odkazoval k zaměření a způsobu vyjadřování, který vedl ke konci Záboje, naopak by se dalo říci, že co do způsobu vyjadřování a témat spíše navazoval na Trohořovo první periodikum Stráž na Labi. List byl definitivně pročeský, ale protiněmecké

³¹² Královédvorský obzor, 7. 1. 1911, s. 1

tendence byly spíše skryté pod povrchem, články proti nim nebyly nijak výrazně agresivní nebo odsuzující. Nicméně však češství, česká identita a situace Čechů – to všechno byly věci, které byly Obzoru blízké, zajímal se o ně, psal o nich a podporoval je proti německé straně. Obzor sám sebe definoval jako nestrannické periodikum bez hrubých vyjádření, naopak chtělo být tím listem, který bude urovnávat rozjitřenou situaci ve městě.

Většina vydání obsahovala minimálně jeden velký tematický článek, který se zaměřoval na národohospodářské otázky, otázky živnostnické, dělnické a rolnické. Věnoval se otázkám politickým v místním i celostátním měřítku. Méně často se zaměřoval na otázky česko-německé. Rozsahově malé zpravodajské články se soustředily do různých rubrik. Pravidelnou rubrikou byl Politický přehled, vedle toho se v listu vyskytovaly rubriky Místní zprávy s lokálními zprávami, Spolkový věstník, kde se bezplatně uveřejňovaly zprávy ze spolků, společenstev a politických organizací, Rozmanitosti, Hlídka sociální s tématy důležitými pro lid a Různé zprávy. V Královédvorském obzoru také vycházel feuilleton. Jednalo se o útvar, kde byly publikované články naučné, zábavné, cestopisné, psalo se v nich o místní historii, řešily otázky ohledně rukopisů nebo publikovaly přebrané články z jiných listů.

Královédvorský obzor za dobu svého působení podlehl třikrát konfiskaci. Poprvé se tomu tak stalo 22. dubna 1911, kdy kontrola zabavila předposlední odstavec dlouhého titulního článku *Ve stínů bodáků* autora J. P. K., který kritizuje financování zbrojního průmyslu a tehdejší situaci, kterou nazývá „ozbrojeným mírem“³¹³. Další konfiskace proběhla hned v následujícím měsíci květnu. Ze zvláštního formulování věty o po konfiskaci druhém opraveném vydání můžeme hned na první pohled usuzovat, že došlo k zabavení celého čísla, a to i přes to, že se v tomto čísle nenacházejí bílá místa (často doplněna nápisem Zabaveno), která jinak vcelku jasně slouží k identifikaci závadného textu, tudíž nemůžeme na první pohled posoudit, co kontrole vadilo³¹⁴. To se dozvídáme z následujícího čísla, kde je na titulní straně umístěn oznam *Jménem Jeho Veličenstva Císaře!*, který usvědčuje Královédvorský obzor z toho, že se v článku *Drobnosti* dopustil dle trestního zákoníku zločinu urážení Veličenstva, a tudíž muselo být celé vydání dle odpovídajících paragrafů zákona o tisku z roku 1862 staženo, nerozšiřováno a zabavené výtisky měly být okamžitě zničeny³¹⁵.

³¹³ Královédvorský obzor, 22. 4. 1911, s. 1

³¹⁴ Královédvorský obzor, 20. 5. 1911, s. 1

³¹⁵ Viz podkapitola Tiskový zákon 1862 s oddílem Trestné činy spojené s tiskem

4.5.4 INZERCE

Inzerce v Královédvorském obzoru nebyla ničím překvapivá. Její rozsah byl průměrně strana a půl. Na inzertní ploše se nacházely prodejní inzeráty českých obchodníků, prodejců, živnostníků a řemeslníků z Královédvorska, ale i dalších českých měst. Vedle toho obsahovaly informace redakce o tom, že inzerce v tomto listu je velmi levná a že čtenáři mají podporovat tento list tím, že si ho ke čtení budou vyžadovat ve všech hostincích³¹⁶. V listu se vyskytovaly také inzeráty nabízející prodej nebo pronájem nemovitostí, popřípadě krátké oznamy. Zajímavostí je, že se poprvé inzerce neobjevovala pouze v zadních částech novin (nepočítáme inzerát příbuzného redaktora Hlasů pokroku na jejich titulní stránce), nýbrž byla porůznu decentně umíst'ována po novinách.

4.5.5 ZÁNÍK LISTU

Existence Královédvorského obzoru na královédvorské mediální scéně bohužel netrvala příliš dlouho. Ani ne po roce od začátku vydávání 23. prosince 1911 vyšlo poslední číslo tohoto listu. Redakce musela list zastavit pravděpodobně opět z finančních důvodů, stejně jako před tím Záboj. Stejně tak ale neztrácela naději, že se jí vydávání periodika podaří obnovit: „*Nevzdáváme se naděje, že v budoucnu nalezneme snad okolnosti pro náš směr příznivější.*“³¹⁷ Bohužel již k tomu nikdy nedošlo a Královédvorský obzor se stal Trohořovým posledním vydavatelským počinem na poli periodik.

4.6 ZVIČINA

Týdeník Zvičina začal vycházet ve Dvoře Králové 20. dubna 1905 jako nezávislé královédvorské periodikum. Ze začátku vycházel s podtitulem *Lidový pokrokový časopis pro politický okres Králové-Dvorský*, od šestého čísla se pak změnil na *Laciný lidový pokrokový časopis pro politický okres Králové-Dvorský a okresy sousední*. Celkem ho vyšly dva ročníky, přičemž poslední číslo vyšlo 1. prosince 1906, kdy jej odkoupilo tiskové družstvo a přesunul se do Náchoda, kde začal vycházet jako *Hlasy od Metuje a Zvičiny*. Zvičina měla štěstí na zachování, celkově jsme v archivech dohledali téměř všechna čísla.

³¹⁶ Královédvorský obzor, 7. 1. 1911, s. 4

³¹⁷ Královédvorský obzor, 23. 12. 1911, s. 1

4.6.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE

Jako podporu české otázky, češství a pokrokovému obyvatelstvu na Královédvorskú založil na jaře v roce 1905 Jan Pavlík týdeník *Zvičina*. Tento slavný spisovatel byl královédvorským rodákem a silným vlastencem. Stal se jednak majitelem a vydavatelem *Zvičiny*, jednak také jejím odpovědným redaktorem. Vedle toho také řídil kulturně-historický list *Hradecký Kraj* a spolupracoval i na dalších projektech³¹⁸. List se tiskl v knihtiskárně V. Nejedlého v Jaroměři. Vedení listu, administrativu i obsah jednotlivých čísel dával dohromady sám³¹⁹, nebránil se ale ani publikování textů jiných místních obyvatel. Autorství textů bylo poprvé kromě zkratk, které se v listu samozřejmě také vyskytovaly, deklarováno i celými jmény. Víme tedy, že na stránkách *Zvičiny* spolu vedli polemiku L. Šargonská³²⁰, J. Dvorská³²¹ a N. Dvorský³²², přispíval i Jan Kratochvíl³²³ a další autoři.

Redakce *Zvičiny* sídlila ve Dvoře Králové na Palackého třídě v čísle 89 v 1. poschodí. Redaktora zde bylo možné zastihnout ve všední dny mezi 8. a 9. hodinou ráno a 13. a 14. hodinou odpoledne, ve svátky a neděle potom jen ráno mezi 8. a 9. hodinou.

Zvičina začala vycházet jako týdeník, a to každý pátek odpoledne s datem následujícího dne. Redaktor deklaroval, že každé číslo bude vycházet nejméně s 8 stranami. Periodikum si zájemci mohli zakoupit ve královédvorském knihkupectví J. Matěny a v knihkupectví E. Fastra v Jaroměři. První číslo bylo zasláno na ukázkou, pokud si ho čtenář ponechal, stal se jeho odběratelem a musel si zaplatit předplatné. Stejně to pak platilo i u pozdějších čísel. Roční předplatné vyšlo na 5 K, půlroční bylo přesně poloviční a čísla mohla být odběrateli zasílána poštou nebo donáškou. Jednotlivá čísla bylo ve výše zmiňovaných knihkupectvích možné zakoupit za 5 kr (10 h).

Od šestého čísla ale došlo v listu k výrazným změnám. Jednak se změnil formát listu i papír, na kterém byl tisknut, také začal vycházet hned dvakrát týdně ve středu a v sobotu ráno a přestal být deklarován minimální počet stran. Zvýšená periodicita se promítla i do ceny

³¹⁸ *Zvičina*, 30. 9. 1905, s. 1

³¹⁹ Tamtéž.

³²⁰ *Zvičina*, 6. 5. 1905, s. 2

³²¹ *Zvičina*, 13. 5. 1905, s. 2

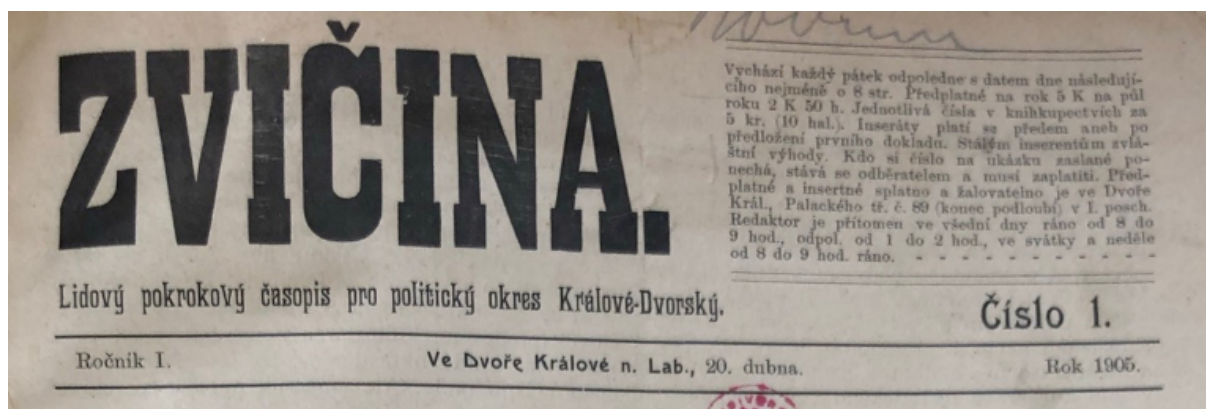
³²² *Zvičina*, 20. 5. 1905, s. 2

³²³ *Zvičina*, 3. 6. 1905, s. 3

předplatného, roční předplatné se zvýšilo na 6 K. Nelogicky oproti tomu cena za jednotlivá čísla se snížila na 5 h.

K dalším změnám došlo ve 44. čísle I. ročníku. List se vrátil k týdenní periodicitě a vycházel každý pátek večer v 19 hodin. K tomuto kroku se Pavlík odhodlal kvůli tomu, že zároveň vedl list *Hradecký Kraj*, rovněž se věnoval i dalším novinářským projektům. Prodloužení periodicity v polovině předplatného vykompenzoval celoročním odběratelům půlrokem zdarma. Zároveň s nižší periodicitou začala Zvičina vycházet na papíru většího formátu. Od této chvíle také přestalo být možné zakoupit list ve Fastrově knihkupectví v Jaroměři, jediným přímým prodejcem zůstal p. Matěna ve Dvoře Králové. Jednotlivá čísla přišla zájemce na 6 h.

Ke změně periodicity opětovně došlo s II. ročníkem, kdy list začal vycházet každou sobotu v 7 hodin ráno. Předplatné zůstalo stejné, až na to, že výjimečně se tento ročník předplácel celoročně za 4 K. Redaktor byl v sídle listu k zastihnutí jen ve všední dny mezi 8. a 9. hodinou ránní.

Obrázek 10 - Hlavička periodika Zvičina 1

Všechny důležité informace o novinách byly uvedeny v jejich hlavičce. Ta se Zvičině změnila celkem třikrát. První typ hlavičky byl používán v prvních šesti číslech I. ročníku. Vyznačoval se tím, že název listu byl psán tučným patkovým písmem a zabíral levou polovinu hlavičky. Pravou polovinu zabíraly informace o periodicitě, předplatném, rozsahu čísel, inzerci, sídle redakce a zastihnutelnosti redaktora. Tyto informace byly netradičně sepsány v jednom odstavci a umístěny mezi dvě dvojité čáry, které je ohraničovaly shora a zdola. Pod tímto

úsekem byl umístěn zleva podtitul a vpravo číslování vydání. Ještě níže pak byly mezi tučnými čarami umístěny zleva informace o ročníku, datu a místě vydání a aktuálním roku³²⁴.

Obrázek 11 - Hlavička periodika Zvičina 2

Od šestého čísla se změnila spousta důležitých aspektů novin, od periodicity, přes cenu až po podtitul. I hlavička prošla výraznou změnou, změnilo se písmo, kterým byl psán název, také již nebyl psán verzálkami. V nové hlavičce zabíral celé dvě třetiny šířky listu, pravá část byla věnována důležitým informacím, které byly opět seskupeny v jednom odstavci. Umístění podtitulu ani čísla se nezměnilo, ale změnila se grafika oddělení ročníku, data a místa vydání a ročníku, které byly nově ohraničeny dvojitými čarami a také byly čarou odděleny od sebe navzájem. Také se dost výrazně změnilo písmo, kterým byly psány informace o čísle. Celkově můžeme říct, že tato hlavička patřila k nejzdobnějším ze všech královédvorských, které jsme zkoumali³²⁵.

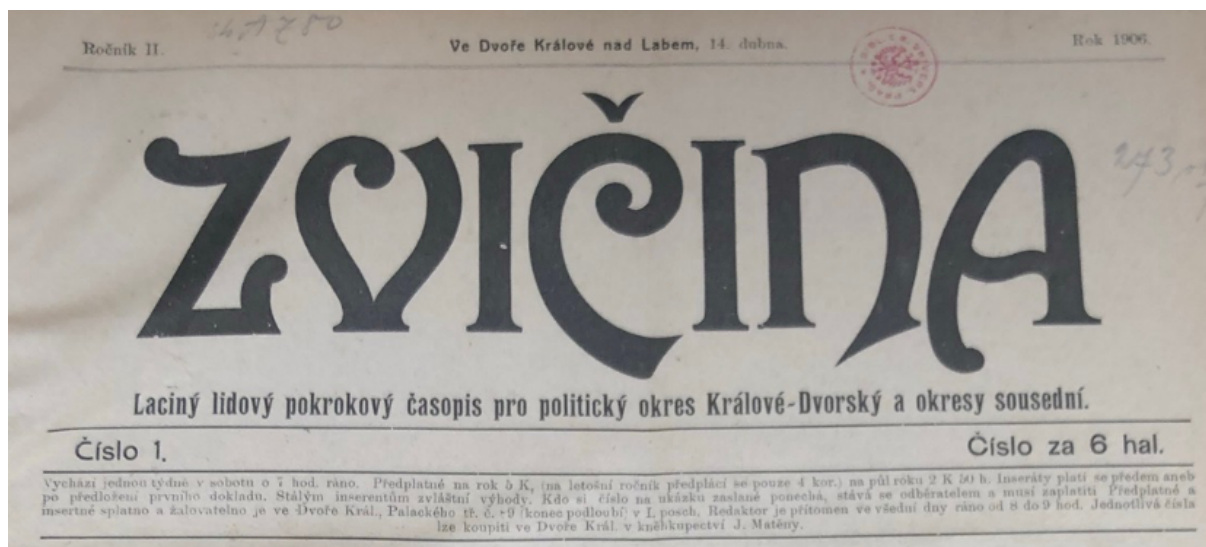
Obrázek 12 - Hlavička periodika Zvičina 3

Od 44. čísla začala Zvičina opět vycházet s novou hlavičkou. Její jednoznačnou dominantou bylo písmo, kterým byl ve verzálkách vyveden název listu a který autor umístil

³²⁴ Zvičina, 20. 4. 1905, s. 1

³²⁵ Zvičina, 24. 5. 1905, s. 1

přesně doprostřed hlavičky. Přetočily se také údaje o čísle (nově vlevo) a podtitul (nově vpravo), pod odstavcem s informacemi byl uveden údaj o ceně čísla³²⁶.

Obrázek 13 - Hlavička periodika Zvičina 4

S II. ročníkem Zvičiny přišla další úprava její hlavičky. Zdobný název byl posunut doprostřed hlavičky, přičemž zleva i zprava ponechal autor vedle něho mezery. Pod ním se nacházel podtitul listu, čarou pod tím byly odděleny informace o čísle a ceně a další čarou pod tím byly odděleny důležité informace. Údaje o ročníku, datu a místě vydání a roce byly nově posunuty nad název listu. Co se uměleckého zpracování týče, měla Zvičina jednoznačně nejzajímavěji zpracovanou grafiku svých hlaviček z královédvorských listů³²⁷, možná s výjimkou 3D efektu v nápisu Záboje³²⁸.

4.6.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ

Zajímavé na listu bylo, že vycházel rovnou ve třech různých formátech. Prvních pět čísel vyšlo na malém, trochu širším A4 formátu. Papír, na kterém byl list tisknut, byl lesklejší než obvyklý novinový papír a také bělejší. Od šestého čísla vycházela Zvičina ve formátu A3 na hrubším papíru, některá čísla se dochovala výrazně zhnědlá³²⁹. Od 44. čísla začala být

³²⁶ Zvičina, 6. 10. 1905, s. 1

³²⁷ Zvičina, 14. 4. 1906, s. 1

³²⁸ Záboj, 4. 1. 1902, s. 1

³²⁹ Pravděpodobně vlivem špatného skladování, protože na dotek a při vizuálním zkoumání se papír jevil stejně, jako u prvních pěti čísel.

Zvičina tisknuta na stejně široký, ale o téměř 10 cm vyšší papír, který byl již prakticky totožný s ostatními běžnými periodiky.

Samotný text listu byl nejprve dělen do 3 sloupců, od šestého čísla se pak na jedné stránce objevovaly sloupce 4. Využívalo se i horizontální dělení textu, a to hlavně v případě, že se na titulní straně objevil feuilleton. Prvních pět čísel vyšlo po 8 stranách, u pozdějších se rozsah vydání zkrátil na 4–6 stran. Inzerce většinou zabírala minimálně jednu stranu.

Text byl psán v té době standardním patkovým písmem, často bylo ke zvýraznění používáno prokládání znaků mezerami. Tučná zvýraznění se objevovala v krátkých perexech nebo u prvních slov krátkých zpráv. Kurzíva se naopak pro zdůraznění vůbec nepoužívala. V názvech jednotlivých článků a rubrik bylo používáno velké bezpatkové písmo, navíc byly vždy od předchozího textu odděleny čarou a umístěny od něho s velkým odsazením, tudíž byly vizuálně velmi odlišné a při listování novinami velmi rychle identifikovatelné. Od druhého ročníku pak byly oddělovány od textu čarou i zespoda a písmo se změnilo na patkové. Odlišné písmo se také používalo u nadpisu feuilletonů. Bylo i lehce stínované, takže vytvářelo mírný 3D efekt.

Kromě oddělování názvů článků a rubrik čarou se využívaly v listu i ozdobné oddělovníky. Dominantou Zvičiny bylo jednoznačně používání různých ozdobných typů písma pro různé rubriky, nadpisy či údaje o číslech apod. Téměř nevyužívala jiných zajímavých grafických prvků v textu, stejně tak se neobjevovaly jiné barvy nebo obrázky. Výjimkou bylo číslo z 6. července 1906 věnované památce Mistra Jana Husa, kde text na titulní stránce byl celý ohraničen zajímavým rámečkem³³⁰ a také 14. číslo I. ročníku, kde se objevila fotografie muže, ovšem bez označení a bez zjevného vztahu k textu na téže stránce³³¹.

4.6.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ

Zvičina již ve svém prvním čísle publikovala dvoustránkový úvodník, ve kterém přesně definovala, jakým periodikem hodlá být a jakými tématy se hodlá na svých stránkách zabývat. List vzniknul v reakci na situaci, která ve Dvoře v té době panovala. Tehdy již ve městě vycházel Záboj, a právě ten dal Pavlíkovi největší impuls pro založení nového periodika. Zvičina se již od začátku silně vymezovala proti křesťansky zaměřenému konzervativnímu

³³⁰ Zvičina, 6. 7. 1906, s. 1

³³¹ Zvičina, 21. 6. 1905, s. 1

plátku, sama sebe oproti tomu definovala jako list „*rozumně psaný a seriosně vedený*“³³², který chtěl být nestranným a pokrokovým, otevřený všem lidem bez ohledu na vyznání nebo příslušnost k politické straně.

Na rozdíl od většiny tehdejších listů se otevřeně hned zpočátku vycházení otevřeně staví k tomu, jak bude psát o česko-německých otázkách: „*V otázce národní je naše stanovisko ustálené, a nedá se na něm nic měnit. (...) Dovedeme vedle Němce žít solidárně, pokud on své němectví nestaví v bojovou pósu. Každý má právo na žití, ale jakmile žití uspořádá na ujmu druhého, stává se znásilňovatelem. Takové němectví není vnitřním citem vlastenectví a nezaslouží si než opovržení. Rozumný Němec v Čechách musí vidět v rozkvětu naší země rozkvět svého domova.*“³³³ V otázce vycházení Němců s Čechy byl v tomto Pavlík poněkud naivní. Zároveň hned v následující části ovšem přiznává existenci neshod a odsuzuje jak německé, tak ale i české provokace vůči druhému národu. List rovněž deklaroval svou náklonost k českým menšinám ve většinově německé části královédvorského okresu a přislíbil jim plnou podporu na svých stranách.

V úvodním slově nezapomněl Pavlík ani na palčivou otázku hospodářských poměrů ve městě, přičemž oznámil svou otevřenost jak německým, tak ale hlavně českým obchodníkům a živnostníkům, které se zavázal výrazně podporovat. Zároveň na oplátku je vyzval k podpoře Zvičiny třeba skrze inzerování: *Naše obchodníky pak prosíme, aby podniku našemu pozornost věnovali. Jeho rozvoj jistě ku škodě jim nebude. (...) Prosíme dobré pracovníky, aby list šířili předpláceli, v něm inserovali. Inserce je levná a bude jistě prospěšná.*“³³⁴

Z témat, které hodlá redakce Zvičiny sledovat, bylo zmíněno jednání a konání místní samosprávy. „*My samosprávě budeme věnovat velkou pozornost, a to nejen v jednáních poradních ale i ve skutcích, v činech, podrobujíc vše správné kritice. Občanstvo musí býti seznamováno s organizací obecního hospodářství, pokrokové noviny vykonávají tu povinnost.*“³³⁵ Zvičina tímto vyjádřením vlastně sama sebe jako první české menšinové periodikum po vzoru velkých novin postavila již v roce 1905 do role „hlídacího psa“, tedy do jedné ze základních funkcí, které budou v budoucnu média zastávat³³⁶. Vedle kontroly samosprávy se chtěla Zvičina zaměřit i na podporu dělníků a jejich organizací, chtěla napomoci

³³² Zvičina, 20. 4. 1905, s. 1–2

³³³ Tamtéž.

³³⁴ Tamtéž.

³³⁵ Zvičina, 20. 4. 1905, s. 1–2

³³⁶ Trampota, 2006, s. 142

zlepšit jejich životní podmínky. Z dalších témat pak můžeme zmínit podporu kulturního vyžití ve městě a okolí, zavázala se přinášet zprávy z divadel, hudebních a pěveckých akcí a všech umělecky činných spolků³³⁷.

Obsah listu byl formován do tematických článků, různých rubrik a feuilletonu, který se nepravidelně objevoval na titulní straně. Objevovaly se v něm, jak již bylo zmiňováno u jiných periodik, texty zábavné i poučné, krátké úvahy, historické zajímavosti, překlady, texty z jiných periodik nebo knih i vlastní literární výtvoř. Rubriky se postupně objevovaly a zanikaly. Z těch, co se udržely delší dobu, můžeme zmínit rubriky se zprávami z konkrétních lokalit a s dopisy čtenářů nebo tamějších spolků, jako byly třeba rubriky Královédvorský okres, Zprávy místní nebo Zprávy z kraje, poté se často objevovaly rubriky Různé zprávy a Všelicos, které sdružovaly krátké informativní články o všem možném, a kulturně zaměřené rubriky, jako byly Beseda, Umělecká hlídka nebo Literatura. V druhém ročníku se objevovaly i různé tematické rubriky, jako Politické poznámky se zprávami z politického dění, Kronika se zprávami „den za dnem“, Školství se zprávami ze škol, literatury i školských spolků, Zprávy finanční s národohospodářskými zprávami nebo Část poučná s texty s edukativním záměrem.

Tematický záběr Zvičiny byl široký a zpracování jeho obsahu patřilo po profesní stránce k jednomu z nejlepších. Avšak podobně jako dalším námi zmiňovaným pokrokověji zaměřeným tiskům, ani Zvičině se nevyhnula následná cenzura. Konfiskaci označovala velkým nápisem *Po konfiskaci druhé opravené vydání* nad hlavičkou, zkonfiskované části textu byly zabíleny a byl do nich umístěn nápis *Zabaveno*. Stalo se tak třeba ve 49. čísle I. ročníku, kdy následná kontrola shledala závadným dvě třetiny článku *Kritické dny*, který pojednával o událostech z 8. listopadu z Prahy³³⁸.

Redakce velmi často využívala prostor Zvičiny pro publikování různých oznámení a vzkazů pro své čtenářstvo. Ať už se jednalo o úvodní slova, vysvětlení různých věcí, obranu proti nařčením, výzvy k zaplacení předplatného a inzerátů, k samotnému inzerování, žádosti o zaslání dopisů či informace o obsahu jednotlivých rubrik.

³³⁷ Zvičina, 20. 4. 1905, s. 1–2

³³⁸ Zvičina, 10. 11. 1905, s. 1

4.6.4 INZERCE

Inzerce v listu byla velmi pestrá. Inzerovali v něm různí čeští obchodníci a živnostníci ze Dvora Králové i Jaroměře a dalších větších měst v okolí. Inzerce byla velmi okázalá, zajímavě graficky zpracovaná a využívala spousty obrázků. Stejně jako Trohoř využíval prostor Záboje k inzerci vlastního podniku, i Pavlík inzeroval ve své Zvičině. Jednalo se o inzeráty na jeho literární díla³³⁹. Stejně tak tiskař listu Nejedlý inzeroval ve Zvičině svůj knihtiskařský závod³⁴⁰.

4.6.5 ZÁNİK LISTU

K velké škodě příznivců, na místní poměry vcelku profesionálně vedené, žurnalistiky, Zvičina vycházela jen něco málo kolem roku a půl. Poslední číslo vyšlo 1. prosince 1906 a majitel Pavlík se v něm loučí se svými předplatiteli a věrnými čtenáři. Na rozdíl od jiných českých menšinových listů, které zanikaly z finančních důvodů, Zvičina skončila z důvodu odchodu jejího majitele do Prahy, kde se uvázal vést dále beletristický časopis *Svity*.

V posledním osobním slovu *Odběratelům!* zmiňuje i nesnadnou situaci, ve které za dob své existence list působil: „*List získal si nepřátele i přátele, uděl to listu pokrokového, který musí leckdy strhat maloměstské bohy.*“ Nejvíce byla Zvičina v konfliktu se Zábojem a Naší obranou. Záboj byl královédvorský list konzervativního zaměření vlastněný Karlem Trohořem a Naší obranou myslel Pavlík pravděpodobně list vydávaný v Jičíně V. Najmanem, který jsme dohledali v katalogu Národní knihovny v Praze. Pavlíkovi na Záboji vadila hlavně jeho klerikálnost, jeho nevšímavost vůči německým provokacím, aby si nepoškodil obchody s Němci a jeho lživé uvádění informací. Pavlík uzavíral Zvičinu s varováním, kterým dával najevo své částečné zklamání z vývoje česko-německých otázek v královédvorském okrese: „*Je pravda, že městu hrozí národní nebezpečí. Ale vinu nese česká strana. Především ti jednotlivci, kteří v posledních letech představují obecní diktaturu.*“³⁴¹ List následně od Pavlíka odkoupilo družstvo a novým redaktorem byl ustanoven J. Rydlo z Náchoda, kde měl list také začít vycházet pod novým jménem *Hlasy od Metuje a Zvičiny*. Bohužel se nám žádné takové periodikum nepodařilo dohledat. Nicméně však s největší pravděpodobností skutečně existovaly, protože v archivu Národní knihovny v Praze jsme objevili periodikum *Hlasy*

³³⁹ Zvičina, 20. 9. 1905, s. 3–4

³⁴⁰ Zvičina, 1. 12. 1906, s. 3

³⁴¹ Zvičina, 1. 12. 1906, s. 1

pokroku, které má v hlavičce pod svým názvem v závorce uvedené *Dříve „Hlasy od Metuje a Zvičiny“*³⁴².

4.7 HLASY POKROKU

Hlasy pokroku s podtitulem *Neodvislé, lidové noviny* začaly vycházet pravděpodobně v lednu roku 1907. Jejich první číslo vyšlo jako první číslo VIII. ročníku, protože tento list s největší pravděpodobností navazoval na několik dříve vydávaných listů. Jednalo se pravděpodobně o *Časový obzor*, který v roce 1900 vydával J. Beck v Náchodě a *Hlasy od Metuje*, které v Krčíně vydával mezi lety 1901 a 1906 J. J. Pavlík. Na konci se pak chvíli pravděpodobně jmenovaly *Hlasy od Metuje a Zvičiny*, protože právě na ně odkazují Hlasy pokroku ve své hlavičce. Oba dochované listy, které předcházely Hlasům, vycházely v náchodském politickém hejtmanství a zaobíraly se tamější scénou. Na královédvorské Hlasy pokroku navázal hned v roce jejich konce nový list Pokrokové noviny českého severovýchodu. V archivech jsme dohledali všechna čísla, která vyšla.

4.7.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE

První číslo Hlasů pokroku vyšlo 5. ledna 1907 bez jakéhokoliv úvodního slova. Díky poslednímu číslu Zvičiny víme, že ji převzalo od Pavlíka tiskové družstvo a její agenda spadla pod Hlasy od Metuje a Zvičiny a nového zodpovědného redaktora Jaroslava Rydla. Nicméně v listu byl Rydlo uváděn nejen jako redaktor, ale i jako vydavatel a majitel. Dle našeho názoru přímo navazoval na tyto Hlasy od Metuje a Zvičiny, protože jeho první ročník vycházel pod označením VIII. a poslední jako X. ročník, ačkoliv reálně existoval jen 3 roky. List byl tisknut stejně jako Zvičina v Jaroměři v parostrojní knihtiskárně V. Nejedlého. I nadále zůstal list propojený s již zmiňovaným dřívějším vydavatelem Zvičiny Janem Pavlíkem, který do něho čas od času přispíval pod pseudonymem Max Leonier. Další autoři vystupovali hlavně pod tradičně používanými zkratkami. V Hlasech můžeme dát za příklad autory K.³⁴³, F.³⁴⁴ nebo Alis.³⁴⁵

Redakce zpočátku sídlila na Fügnerově ulici, kterou známe již z dob Záboje, č. 522 ve Dvoře Králové a měla i své filiální redakce v Náchodě, Jaroměři, Hronově a Dobrušce,

³⁴² Hlasy pokroku, 5. 1. 1907, s. 1

³⁴³ Hlasy pokroku, 8. 6. 1907, s. 2

³⁴⁴ Hlasy pokroku, 8. 6. 1907, s. 1

³⁴⁵ Hlasy pokroku, 8. 6. 1907, s. 2–3

kteře všechny spadaly do většinově českých území. V říjnu 1907 se redakce i s administrací přestěhovaly na Hankovu třídu č. 77³⁴⁶, kde působily až do konce vydávání listu. Od února 1907 měla i svůj účet 78477 u poštovní spořitelny³⁴⁷.

Hlasy pokroku vycházel jako týdeník, vždy každou sobotu ráno. Předplatné stálo po celou dobu vydávání listu stejně. Za celoroční předplatné dali čtenáři 8 K, za půlroční 4 K a za čtvrtletní 2 K a za jednotlivá čísla 16 h a přímo ve Dvoře 14 h. Číslo bylo možné obdržet poštou, donáškou nebo je bylo možné (s přírážkou) zasílat i do ciziny. Odběratel se mohl přihlásit v redakci, popřípadě se i odběratelem mohl stát, pokud si na ukázkou zaslané číslo ponechal.

Původně začaly Hlasy pokroku vycházet s podtitulem *Neodvislé, lidové noviny*. Postupem času ale čím dál tím víc dávaly najevo svůj příklon k pokrokovým stranám, až se v říjnu 1908 staly otevřeně stranické. To provázelo i změnu jejich podtitulu na *Státoprávně pokrokové noviny*³⁴⁸.

Obrázek 14 - Hlavička periodika Hlasy pokroku 1

Veškeré důležité informace o Hlasech se nacházely v jejich hlavičce, kde byly umístěny nalevo a napravo od tučného verzálkami psaného názvu listu. Zpočátku se pod těmito informacemi nacházely drobné grafické značky a pod názvem odkaz k listu, na který Hlasy navazovaly. Údaje o ročníku, místu a datu vydání a čísle byly umístěny nad názvem. Celá hlavička byla od texty oddělena tučnou čarou.

³⁴⁶ Hlasy pokroku, 5. 10. 1907, s. 1

³⁴⁷ Hlasy pokroku, 9. 2. 1907, s. 1

³⁴⁸ Hlasy pokroku, 3. 10. 1908, s. 1

Obrázek 15 - Hlavička periodika Hlasý pokroku 2

Hlasý pokroku byly po grafické stránce velmi stabilním periodikem, stejně tak jejich hlavička prodělala v letech jejich vydávání jen drobné úpravy. To pomáhalo novinám být lehce identifikovatelné.

4.7.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ

Hlasý pokroku vycházely od začátku do konce na stejném druhu papíru a ve stejném formátu, který bychom mohli přirovnat k dnešnímu formátu A3. Text listu byl členěn do 4 sloupců, horizontální dělení se používalo jen velmi zřídka, protože feuilleton nebyl v tomto periodiku jako žánr příliš často publikován. Rozsah listu se udržoval stabilně na 8 stranách, hlavně potom v posledním ročníku svého vydávání občas klesl na 6 stran. Inzerce z toho bývalo věnováno kolem 1, maximálně 2 stran.

Celé noviny byly psány standardním patkovým písmem, které bylo běžně užíváno ve všech zkoumaných periodikách. V průběhu let, kdy list vycházel, se mu různě měnily typy písem, které se používaly na nadpisy článků a rubrik. Bylo vcelku běžné, že se v jednom čísle nacházely názvy psané jak širokým bezpatkovým písmem i úzkým patkovým písmem. Celkově Hlasý díky tomu působí vizuálně dost neharmonicky.

Jinak ovšem Hlasý pokroku využívaly různých zdobných grafických prvků, kterými se snažily monotónní text ozvláštnit, rozdělit na sekce a strukturalizovat. Rubriky zpočátku ohraničovaly tučnými čarami, což činilo text velmi přehledným. Od poloviny roku 1908 od této praxe upustily, oddělovaly je jen svrchu tenkou čarou, což přehlednost dost snížilo.

Pro grafické znázornění určitých pasáží textu využíval list velmi často ztučnění a podtrhávání slov. Také obzvlášťňoval obsah citáty, které psal kurzívou. Ačkoliv text byl velmi

pestrý, zbytek grafického zpracování byl jednoduchý. Nevyužívaly se obrázky ani fotografie, netisklo se ani jinými barvami.

4.7.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ

Hlasy pokroku vycházely zpočátku jako neodvislé lidové noviny a svým vyjadřováním se neřadily mezi nejradikálnější periodika. Již jejich název ale udával, že se nejednalo o konzervativní list, nýbrž o list pro lidi pokrokového, můžeme říci až mladočeského, smýšlení. Hlasům se nicméně v jejich vyjadřování stala podobná změna jako dříve v Záboji. Zatímco Zábój se postupem svého vydávání stával více a více konzervativnějším, Hlasy se stávaly čím dál tím více radikálnějšími. V polovině roku 1908 oficiálně deklarovaly svou přízeň místní rodící se pokrokové straně a staly se jejich listem. V té době také došlo ke změně podtitulu z *Neodvislé, lidové noviny* na *Státoprávně pokrokové noviny*.

Co se zaměření týče, Hlasy pokroku byly velmi silně pročesky orientovány, přičemž vynikaly častými protiněmeckými i antisemitistickými výpady, za které byly často perzekuovány konfiskacemi v rámci následné cenzury. O Hlasech pokroku můžeme říci, že většinou přispívaly spíše k eskalaci mezinárodního napětí než k jeho uklidňování, například ve 48. čísle IX. ročníku byla na vrcholu každé stránky umístěna výzva *Čechové kupujte jen u Čechů!*, která reagovala na bojkot českých obchodníků a živnostníků Němci, kteří ve svých médiích začali razit heslo „Svůj k svému“³⁴⁹. Stejná výzva probíhala i ve zvláštním vydání, které vyšlo o dva dny později a bylo věnováno soudnímu řízení ohledně násilné demonstrace, která proběhla ve Dvoře ze čtvrtka 29. 10. na pátek 30. 10. 1908³⁵⁰.

Samotný program listu Rydlo v prvních dvou ročnících nezmiňoval, ale rekapituloval jeho naplnění a jeho budoucnost v úvodním slovu *Přátelům i nepřátelům* v prvním čísle z roku 1909. List chtěl sloužit české národní a státoprávní věci, podporovat místní Čechy v hospodářském i jiném snažení. Vedle toho se snažil pracovat na postavení pevných demokratických pilířů, na jejichž základě měla fungovat nově ustanovená místní strana státoprávně pokroková, jejímž orgánem byl. Zároveň se ostře stavěl proti kapitalismu a cílil na obyčejné lidi: „*Nejsme ani stranou ani listem kapitalistů, fabrikantů a najedených bařtipánů – nýbrž s celou duší oddáni jsme malému, drobnému lidu, jehož jádro je poctivé a národnostně spolehlivé, ale který zotročován je kapitálem stejně českým jako německo-židovským a kterýžto*

³⁴⁹ Hlasy pokroku, 28. 11. 1908, s. 1–2

³⁵⁰ Hlasy pokroku, 30. 11. 1908, s. 1

*lid byl dosud slabý a málo odvážný k hospodářské a národnostní i sociální obraně vůči svým utlačovatelům.*³⁵¹

Samotný obsah listu byl pak skládán dosti náhodně podle toho, kolik materiálu na tematické články se zrovna sešlo. Tematických článků se oproti ostatním listům publikovalo v Hlasech o trochu více, zbytek článků byl rozdělován do rubrik, které byly pravidelně i méně pravidelně vydávány. Z těch, co se v listu udržely déle, zmíníme rubriky zaměřující se na zprávy z jednotlivých měst a jejich okolí. Nejčastěji se informovalo samozřejmě o Dvoře Králové, dále o Jaroměři, Josefově, Náchodě, Hradci Králové, Dobrušce, Hronově nebo pak ve Zprávách z kraje. Vedle toho se objevovaly i rubriky, které informovaly o kulturním vyžití v okolí a o fungování uměleckých spolků. Byly to např. rubriky Divadlo, Kulturní drobnost a Literatura – umění. Speciálně zaměřenými rubrikami byly rubriky Politické zprávy, Věstník živnostenský, Studentská hlídka, Národohospodářství a Školství, výchova. Vedle toho se také objevovaly rubriky s do jiných se rubrik nehodícími zprávami, jako byly Různé poznámky. Vedle toho se čas od času vyskytl v Hlasech i feuilleton. V jeho prostoru byly publikovány články z jiných knih nebo listů, historické vzpomínky nebo proslovy různých osobností.

4.7.4 KONFISKACE

Během našeho zkoumání jednotlivých periodik jsme zjistili, že žádné jiné noviny nepodlehly během svého vycházení tolikrát konfiskaci jako Hlasy pokroku. Došlo to až do toho stádia, že v roce 1908 proběhla konfiskace 8 po sobě jdoucích čísel. V tomto případě už bychom mohli téměř hovořit o úřední šikaně listu. Konfiskovaná vydání byla nad hlavičkou označena velkým nápisem *Po konfiskaci druhé opravené vydání*, vedle toho vydávaly noviny i články, kterými se k některým konfiskacím vyjadřovaly. Dne 8. srpna 1908 dokonce kvůli konfiskaci celé jedno číslo nevyšlo³⁵².

První konfiskace proběhla již 6. dubna 1907, tedy čtyři měsíce po začátku vydávání. C. k. okresnímu cenzorovi se nelíbil jednak prostředek článku *Poctiví lidé, braňte zákon!*, který pojednával o pošlapávání práva na svobodné vyznání rakouskými úřady. V témže čísle také zcenzurovali pravděpodobně doplňkový citát, kterými Rydlo ozvlášťoval jednotlivá vydání³⁵³. I hned další číslo podlehlo konfiskaci, tentokrát za článek *Vzkříšení*, který vyšel

³⁵¹ Hlasy pokroku, 2. 1. 1909, s. 1

³⁵² Hlasy pokroku, 15. 8. 1908, s. 1

³⁵³ Hlasy pokroku, 6. 4. 1907, s. 1–2

v rubrice Dobruška³⁵⁴. Další konfiskace následovala jen o dva měsíce později v červnu³⁵⁵ a dvakrát v září³⁵⁶. V srpnu dokonce kvůli perzekucím cenzorů jedno celé číslo vůbec nevyšlo³⁵⁷.

Poté se zabavování závadných textů snížilo, k dalšímu došlo až v dubnu následujícího roku, kde došlo k zabavení článků *Nezná Rakouska!* a *V roce jubilejním* v rubrice Kulturní drobnosti³⁵⁸. K další došlo v květnu téhož roku³⁵⁹. Důležitá konfiskace, o které se musíme zmínit, byla konfiskace článku o demonstracích v Praze v čísle z 31. října 1908, který celý pojednával o násilných protiněmeckých demonstracích ve Dvoře Králové³⁶⁰. Konfiskaci podlehl hned i další číslo Hlasů (44)³⁶¹, stejně tak i následující dochované (47)³⁶².

Poté se frekvence konfiskací opět zvýšila. Zabaveno bylo i další číslo, ve kterém redaktor zmiňuje, že i do té doby byl Hlas konfiskován pětkrát během 5 týdnů, což se tímto číslem opět zvýšilo. Následně konfiskaci podlehly i poslední dvě čísla IX. ročníku. Sarkasticky toto okomentoval Rydlo v upraveném inzerátu, který cenzura nechala projít.

³⁵⁴ Hlasy pokroku, 13. 4. 1907, s. 7

³⁵⁵ Hlasy pokroku, 8. 5. 1907, s. 1

³⁵⁶ Hlasy pokroku, 14. 9. 1907, s. 4 a Hlasy pokroku, 21. 9. 1907, s. 2

³⁵⁷ Hlasy pokroku, 15. 8. 1908, s. 1

³⁵⁸ Hlasy pokroku, 25. 4. 1908, s. 3

³⁵⁹ Hlasy pokroku, 15. 5. 1908, s. 3

³⁶⁰ Hlasy pokroku, 31. 10. 1908, s. 3

³⁶¹ Hlasy pokroku, 21. 11. 1908, s. 1

³⁶² Hlasy pokroku, 28. 11. 1908, s. 1

Obrázek 16 - Falešný inzerát informující o osmé konfiskaci Hlasů pokroku v řadě

Ani v posledním ročníku Hlasů pokroku kontrola okresních cenzorů nepolevila, konfiskována byla dvě čísla v lednu³⁶³, dvě v březnu³⁶⁴, a dokonce i poslední vydané číslo vůbec³⁶⁵. Předposlední číslo dokonce nevyšlo vůbec³⁶⁶.

Když konfiskace nepomáhaly ukončit činnost Hlasů pokroku, použily rakouské úřady i dalších nástrojů, které jim tiskový zákon umožňoval. V posledním čísle IX. ročníku publikoval Rydlo článek *Chtějí nás zničit*, ve kterém informoval, že se c. k. okresní hejtmanství královédvorské pokusilo zakázat vydávání tohoto listu a zároveň že byl odsouzen k pokutě 20 K za neuvedení povinných údajů tiskař V. Nejedlý. Redakce po tomto oznámení okamžitě podnikla kroky, díky nimž nakonec list zastaven nebyl. Zároveň tato ojedinělá akce (k úplnému zastavování listů zas tak často nedocházelo) vyvolala ve městě velkou solidaritu a rozruch³⁶⁷.

³⁶³ Hlasy pokroku, 21. 1. 1909, s. 1 a Hlasy pokroku, 30. 1. 1908, s. 1

³⁶⁴ Hlasy pokroku, 13. 3. 1909, s. 1 a Hlasy pokroku, 27. 3. 1908, s. 1

³⁶⁵ Hlasy pokroku, 24. 4. 1909, s. 2

³⁶⁶ Hlasy pokroku, 24. 4. 1909, s. 1

³⁶⁷ Hlasy pokroku, 24. 12. 1908, s. 1

Když ani zastavení listu nevyšlo, pokusily se úřady listu zbavit přes jeho redaktora. Rydlo byl obviněn z podpory antimilitarismu a v redakci listu i v jeho tiskárně byla provedena domovní prohlídka³⁶⁸. O výsledku vyšetřování jsme se již v listu nedočetli.

4.7.5 INZERCE

Inzerce listu byla dle informací redakce výhodná, ale její cena nebyla nikde uvedena. V listu inzerovali čeští obchodníci i živnostníci, publikovala se i různá oznámení o prodeji a koupi, o shánění žáků do učení, zveřejňovaly se i oznamy o svatbách či úmrtích. Inzerce se vyskytovala na poslední, občas i na předposlední straně, přičemž jeden inzerát byl vždy i na spodku titulní strany.

Ze zajímavostí zmíníme, že i v Hlasech pokroku se vyplatilo mít konexe. Na každé titulní straně byl umístěn inzerát na kruhovou cihelnu z Krčína nad Metují, kterou vlastnil Antonín Rydlo ml. Jestli byl tehdejší starosta města Krčín příbuzným vydavatele Hlasů pokroku Jaroslava Rydla se nám dohledat nepodařilo, nicméně Hlasy pokroku navazovaly taktéž na list Hlasy od Metuje, které v Krčíně vycházely.

4.7.6 ZÁNÍK LISTU

Žádné jiné periodikum, které jsme zkoumali, nečelilo takovému tlaku rakouských úřadů jako Hlasy pokroku. Frekvence konfiskací jednotlivých čísel byla až nevídaná, taktéž kreativita c. k. okresního hejtmanství v tom, jak zastavit vydávání tohoto listu.

List nakonec přestal vycházet 24. dubna 1909, tedy necelý měsíc po informování o zahájení vyšetřování redaktora Rydla úřady. V posledním čísle Rydlo svým čtenářům v oznamu *Pánům odběratelům, čtenářům, stoupencům a přátelům!* zmínil, že odchází do Prahy, kde hodlá působit v Samostatnosti Antonína Hajna a v pražském ústředí strany státoprávně-pokrokové, kde se hodlal věnovat agitační a organizační činnosti. Do budoucna měl pak v plánu odejít studovat na svobodnou školu věd politických do Paříže. Hlasy pokroku po něm mělo převzít tiskové družstvo, které jej vydávalo následně pod jménem *Pokrokové noviny českého severovýchodu* pod vedením různých odpovědných redaktorů.

³⁶⁸ Hlasy pokroku, 13. 3. 1909, s. 1

Jestli konec Rydla v Hlasech pokroku byl skutečně iniciován nabídkou zajímavé práce v Praze nebo se rakouským úřadům podařilo mu práci na Královédvorskú neustálým stíháním a konfiskacemi natolik znechutit, že se rozhodl své působení v listu ukončit navzdory všemu, se bohužel již nedozvíme. Každopádně je to jeden z dalších důvodů, vedle finanční tísně či odchodu redaktorů za lepším, který vedl k zániku českého menšinového periodika.

4.8 POKROKOVÉ NOVINY ČESKÉHO SEVEROVÝCHODU

Dalším česky psaným periodikem, které na Královédvorskú v námi zkoumané době vycházelo, byly Pokrokové noviny českého severovýchodu. Ty vycházely pravděpodobně již od roku 1909, první dochované číslo je ovšem až z 4. června 1910³⁶⁹. Z tohoto roku se pak celkem dochovala 4 čísla. Z ročníků následujících jsme dohledali většinu zbylých čísel.

4.8.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE

Pokrokové noviny českého severovýchodu navazovaly na dříve vydávaný list Hlasy pokroku. V jeho posledním čísle vydavatel zmiňuje, že list od něj odkupuje tiskové družstvo, které ho dál bude provozovat prakticky ihned. To znamená, že ještě v roce 1909 mělo vyjít několik čísel, což by odpovídalo tomu, že ročník vycházející v roce 1910 byl označen jako II. a v závorce XI., protože Hlasy pokroku také navazovaly na několik listů a vycházely v době jejich reálné existence od prvního do posledního čísla jako VIII. až X. ročník. Celkem tedy vycházel list 6 ročníků, přičemž poslední vydávala redakce v roce 1914. Že list navazoval na Hlasy pokroku, se dozvídáme i z obsahu korespondenčního lístku, který se nám dochoval v archivu Národní knihovny v Praze u svázaných čísel z roku 1912 a který psala redakce Pokrokových novin C. k. veřejné a univerzitní knihovně v Praze, kde se psalo: „*Vaše Blahorodi! k Vašemu ct. dotazu dovoluujeme si sdělití že Noviny Pokrokové měli dříve název „Hlasy Pokroku“ S veškerou úctou (...).*“³⁷⁰

Až do konce roku 1913 vycházel list s podtitulem *Orgán strany státoprávně pokrokové*, ovšem od roku 1914 se mu změnil jak podtitul, tak i celý název a začal vycházet jako *Královédvorské Pokrokové noviny* s podtitulem *List strany státoprávně pokrokové*. K této

³⁶⁹ Pokrokové noviny českého severovýchodu, 4. 6. 1910, s. 1

³⁷⁰ Korespondenční lístek od administrace Pokrokových novin českého severovýchodu pro C. k. veřejnou a univerzitní knihovnu v Praze, nedatováno, přiložen k Pokrokovým novinám českého severovýchodu z 6. 1. 1912.

změně názvu se vydavatelstvo uchýlilo z toho důvodu, že v Novém Bydžově vycházely stejnojmenné noviny, se kterými byly ty královédvorské zaměňovány. Jejich zaměření ani nic jiného se nezměnilo³⁷¹.

Prvním majitelem a vydavatelem Pokrokových novin se stalo Tiskové a vydavatelské družstvo pro východní a severovýchodní Čechy ve Dvoře Králové nad Labem. Obsah listu ale dával pro družstvo dohromady vždy odpovědný redaktor. Prvním redaktorem, jehož jméno se nám dochovalo, byl JUC. Gustav Šmejc, který vedl vydávání listu určitě v červnu 1910, kdy je uveden na 3 dochovaných číslech. Gustav Šmejc byl rodák z nedalekého českého Jičína, byl národně socialistickým politikem a později také redaktorem Českého slova³⁷². Již v září 1910 byl ale jako odpovědný redaktor uváděn jiný novinář, MUC. Josef Jon. Ten ale dlouho na tomto postu pravděpodobně nepobyl, protože ho ještě v témže roce musel nahradit minimálně JUC. V. Knobloch, o jehož odchodu z redakce se píše v 1. čísle z roku 1911. Toho právě od roku 1911 nahradil Antonín Rautenkranz, dosavadní zodpovědný redaktor pražské Samostatnosti, která vycházela v Praze jako ústřední list státoprávně-pokrokové strany³⁷³.

Tiskové družstvo vlastnilo tento list pravděpodobně až do února 1911. Do této doby bylo uváděno v hlavičce vždy se jménem odpovědného redaktora, od 17. února 1911 vymizelo. V této době s největší pravděpodobností převzal list jeho dosavadní odpovědný redaktor Antonín Rautenkranz, který se začal objevovat na konci jednotlivých vydání jako majitel, vydavatel i redaktor tohoto listu. Že dojde k tomuto kroku převzetí listu avizovaly oba subjekty již v článku v prvním čísle z roku 1911: „*Tiskové a vydavatelské družstvo (...) ustanovilo zodpovědným redaktorem (...) p. Ant. Rautenkranze (...) a dokončuje s ním právě jednání o předání listu v jeho ruce vůbec.*”³⁷⁴

Pokrokové noviny českého severovýchodu publikovaly články spíše bez přiznání autorství, tudíž usuzujeme, že většinu obsahu vydání tvořili odpovědní redaktoři. Zřídka se v listech objevovaly články od někoho jiného. Pokud ano, byly podepsány zkratkou³⁷⁵ nebo pseudonymy³⁷⁶. Článkům a dopisům byly ale noviny otevřené, přinést je do redakce mohli zájemci každý týden do středy dopoledne, maximálně do čtvrtka do rána, pokud se jednalo

³⁷¹ Královédvorské Pokrokové noviny, 6. 1. 1914, s. 1

³⁷² Knihovna Václava Čtvrta v Jičíně, nedatováno, nečíslováno

³⁷³ Pokrokové noviny českého severovýchodu, 7. 1. 1911, s. 1

³⁷⁴ Tamtéž.

³⁷⁵ Pokrokové noviny českého severovýchodu, 17. 2. 1911, s. 1

³⁷⁶ Pokrokové noviny českého severovýchodu, 13. 1. 1911, s. 7

o důležité zprávy³⁷⁷. Sídlo redakce se neměnilo a po celou dobu jeho existence ho bylo možné nalézt na Žižkově třídě ve Dvoře Králové. Redakce měla také zřízený svůj vlastní účet u poštovní spořitelny. O tisk se dlouhou dobu starala knihtiskárna V. Nejedlého, která tiskla i předchůdce Pokrokových listů Hlasy pokroku, poslední ročník se pak tiskl ve Dvoře Králové v knihtiskárně F. Simona a spol.

List vycházel po celou dobu své existence jako týdeník, a to každý pátek večer se sobotním datem. List bylo možno si předplatit na rok nebo na půl roku s donáškou nebo doručením poštou. V roce 1910 činilo roční předplatné s donáškou 4 K a s doručením poštou 5 K, půlroční pak vyšlo přesně na polovinu. Při koupi jednoho čísla pak čtenáři zaplatili 8 h. Od roku 1911 se pak předplatné výrazně zvýšilo. Na celý rok bylo možné si list předplatit s doručení poštou za 8 K, s donáškou po Dvoře Králové za 7 K. Půlroční předplatné pak vyšlo na polovinu, jednotlivá čísla bylo možno zakoupit po 10 h. V roce 1914 se opět částky mírně změnilo, jednotlivá čísla bylo možno sehnat po 16 h a ve Dvoře po 10 h, ale spousta čísel vyšla v tomto roce zlevněná na 8 nebo i 6 h.

Obrázek 17 - Hlavička periodika Pokrokové noviny českého severovýchodu 1

Veškeré důležité informace měly Pokrokové noviny tradičně umístěny ve své hlavičce. Ta se v průběhu let vyvíjela. První typ se používal minimálně v roce 1910 a poté až do předání listu do rukou Antonína Rautenkranze. Nejstarší hlavička byla poměrně decentní, uprostřed byla velkým písmem napsána první dvě slova názvu novin, pod nimi malým písmem zbytek názvu a podtitul. Nad názvem pak byly zleva informace o ročníku, místu a datu vydání a čísle, pod názvem ve dvou krátkých odstavcích informace o předplatném a redakci. Tyto 2 odstavce

³⁷⁷ Pokrokové noviny českého severovýchodu, 17. 2. 1911, s. 1

byly odděleny informací o ceně jednotlivého čísla. Pod tímto vším byly umístěny údaje o majiteli, vydavateli a zodpovědném redaktorovi.

Obrázek 18 - Hlavička periodika Pokrokové noviny českého severovýchodu 2

Po změně majitele došlo i ke změně vzhledu hlavičky. První část názvu novin byla nyní psána verzálkami po celé šíři listu, odstavce s informacemi byly ohraničeny svrchu i zdola čarami a místo údaje o ceně čísla byl umístěn zbytek názvu novin a podtitul.

Obrázek 19 - Hlavička periodika Pokrokové noviny českého severovýchodu 3

Naposledy se hlavička změnila v roce 1914, kdy došlo i ke změně názvu novin a jejich podtitulu. Důležité informace nyní byly ve dvou úzkých sloupcích po stranách názvu novin, podtitul byl pod názvem psán pouze drobným písmem. Nad názvem byla uprostřed umístěna první část názvu *Královédvorské*, vlevo od ní byl údaj o čísle a vpravo o roce vydání. Pod podtitulem byla nově umístěna informace, pro jaké lokality noviny vycházejí a až pod tím byly mezi čarami informace o ročníku, který tam byl dvakrát, a místu a datu vydání.

4.8.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ

Pokrokové noviny českého severovýchodu i později Královédvorské Pokrokové noviny se po celou dobu svého vydávání tiskly na stejný druh papíru velikosti přibližně dnešního formátu A3. Rozsah se v průběhu let měnil. Dlouho vycházela čísla hlavně po 8 stranách, kde minimálně 2 strany byly vždy věnovány inzerci (často ale i mnohem více stran), občas vyšlo číslo po 6 nebo 4 stranách. Po vypuknutí 1. světové války vycházela čísla hlavně po 4 stranách.

Text byl členěn do 4 sloupců, přičemž docházelo i k občasnému horizontálnímu dělení. Noviny byly psány standardním patkovým písmem. Typ písma se u nadpisů článků a rubrik měnil, v jednom čísle byly dokonce často nadpisy článků psány i bezpatkovým i patkovým písmem. Velmi zajímavý font písma byl používán pro feuilletony v roce 1910 – nadpis byl tučný, psaný verzálkami a s 3D efektem. V roce 1914 byly dokonce názvy rubrik psány kurzívou, což se v žádném jiném periodiku nepoužívalo. Pro zvýrazňování konkrétních pasáží bylo jinak nejčastěji používáno ztučnění a poté prokládání znaků mezerami.

Co se grafiky týče, nebyly Pokrokové noviny příliš pestré. V novinách se nevyskytovaly žádné obrázky nebo fotografie, nebyly ani ozvláštňovány jinými barvami. Občas se publikovala titulní strana, kde byl text ohraničen zdobným rámečkem³⁷⁸. Nadpisy rubrik byly zpočátku ohraničovány čarami, postupně však byly od zbytku textu oddělovány jen mezerami.

4.8.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ

Pokrokové noviny českého severovýchodu navázaly obsahově na agendu Hlasů pokroku. Můžeme o nich určitě říci, že se jednalo o stranické listy, i ve svém podtitulu měly uvedeno, že se jedná o orgán strany státoprávně-pokrokové. To byl také směr, který udával styl jejich žurnalistické práce a tematické zaměření jejich článků. Samy sebe pak listy definovaly jako krajské listy této politické strany. Noviny byly psány česky, jejich vyjadřování nebylo tak ostré, jako vyjadřování Hlasů pokroku, ale pořád byly silně protiněmecky zaměřeny. Antisemitismus nebyl pro ně prvotním cílem.

³⁷⁸ Pokrokové noviny českého severovýchodu, 8. 9. 1911, s. 1

Bohužel, protože se nedochovala žádná čísla z roku 1909 a z dalšího roku až číslo 23., nedochoval se nám žádný článek, ve kterém by Pokrokové noviny deklarovaly své cíle. Ani v pozdějších letech to nedělaly, takže se nám dochovaly jen skromné zmínky ze vzkazů redakce, které psala svým odběratelům vždy na konci kalendářního roku, ve kterých bilancovala poslední rok vydávání listu. Díky tomu víme, že list byl silně pokrokově zaměřený a snažil se podporovat místní české obyvatelstvo, ale i místní severovýchodní organizace strany státoprávně-pokrokové. Tuto podporu deklaroval majitel listu Rautenkranz i veřejně, byl aktivním účastníkem různých schůzí státoprávně-pokrokové organizace a přednášel o česko-německých tématech i na různých akcích³⁷⁹.

Pokrokové noviny byly také redakcí často využívány jako komunikační prostředek se svými čtenáři. Publikovaly různé výzvy k objednání předplatného a k inzerci, k zaplacení předplatného a poplatků za inzerci, oznamy nebo přání všeho dobrého do nového roku.

Vyjadřování Pokrokových novin nebylo tak vyhrocené a útočné jako vyjadřování Hlasů pokroku, to ale neznamena, že bychom je neřadili k radikálnějším periodikům. Jejich hlavním zájmem byly česko-německá otázka na Královédvorskú i na úrovni celostátní politiky a politika a organizace státoprávně-pokrokové strany, jejímž byly krajinným orgánem. V každém čísle se nacházely jednak tematické delší články, jednak krátké zprávy seskupené v různých rubrikách. Dlouhé články se zabývaly různými tématy, od školství, přes politickou situaci, česko-německé spory a informace z různých jednání, až po naučné statě. Po vypuknutí 1. světové války se samozřejmě objevovala i témata související s ní, včetně samostatné rubriky Světová válka.

Na rubriky byla rozhodně pestřejší dochovaná čísla z roku 1910. Kromě rubrik s místními zprávami zde byly publikovány rubriky jako Za hranicemi se zprávami ze zahraničí, Hlídka živnostenská, národohospodářská a sociální, Školství, Literatura, umění, divadlo a další. Z dalších pravidelných rubrik, které vycházely delší časové období, zmíníme Politiku a Různé zprávy, Kratší zprávy z různých míst severovýchodu byly umístovány do samostatných rubrik, které měly názvy vždy dle konkrétní oblasti, jako byly např. Dvůr Králové, Vysoké Mýto, Jaroměř, Náchod, Police nad Metují, Úpice nebo Hradec Králové. Záběr tohoto listu byl tedy o dost širší, než na jaký jsme byli zvyklí u ostatních periodik. V listu se vyskytoval také feuilleton.

³⁷⁹ Pokrokové noviny českého severovýchodu, 6. 1. 1912, s. 1

List také čas od času podlehl konfiskacím, ale rozhodně ne v takové míře, jak jim byl vystaven jejich předchůdce, Hlasy pokroku. Konfiskovaná vydání měla na sobě vždy nápis, že se jedná o druhé vydání po konfiskaci. Konfiskace v listu se daly zpočátku objevit snadno díky obrázku říšského erbu s nápisem „c. k. svoboda tisku“, který nahrazoval závadný obsah. Později se používal do prostoru závadného textu nápis „Zabaveno“ nebo „Propadlo konfiskaci. Zapovězeno uveřejnit“³⁸⁰. Ke konci vydávání nebylo pro označení používáno nic, což z důvodu oddělování rubrik mezerami dělalo list dost nepřehledným a v případě zabavení krátkého úseku textu nebo krátkého článku jsme si nebyli někdy jisti, jestli šlo o konfiskaci, nebo oddělení textu³⁸¹.

4.8.4 INZERCE

Inzerce bylo v textu věnováno velké množství prostoru. Minimálně 2 strany každého čísla věnovala redakce svým inzerentům, kteří přinášeli listu nemalé finanční zisky. Proto se v listech často objevovaly i výzvy redaktorů o zaplacení předplatného a poplatků o inzerci.

V Pokrokových novinách se publikovaly inzeráty různých českých obchodníků a živnostníků z různých lokalit. Vedle toho se často také vyskytovala poděkování za projevenou soustrast, popřípadě nabídky ke koupi nebo prodeji. Objevovaly se také inzeráty s doporučením obchodů pro místní straníky, které prodejny stojí za to navštívit.

4.8.5 ZÁNİK LISTU

Noviny začaly vycházet v roce 1909 a poslední číslo vyšlo jako 41. číslo VI. ročníku 23. ledna 1915. Zánik listu nebyl nikde avizován, ani k němu nebylo vyjádření v posledním čísle, jak tomu bylo zvykem u většiny zkoumaných periodik. O důvodech ukončení se tedy můžeme jen dohadovat.

V prvé řadě se na ukončení vydávání pravděpodobně podílelo vypuknutí 1. světové války, během které byl nedostatek papíru i dalších materiálů. Dále došlo ke zpřísnění kontroly obsahu periodik a ke zvýšenému počtu konfiskací, kterému se věnoval redaktor i v posledním vyšlém čísle: „*Deputace poukázala na nesrovnalosti, jež se dějí v provádění censury, zejména na okolnost, že se v jednotlivých zemích konfiskuje, co ve Vídni a jinde bez závady se propouští.*“

³⁸⁰ Královédvorské Pokrokové noviny, 24. 1. 1914, s. 4

³⁸¹ Královédvorské Pokrokové noviny, 23. 1. 1915, s. 1

*(...) Bílé skvrny v listech, bylo v komoře uvedeno, budí větší nedůvěru, než nejnepříznivější zprávy.*³⁸² Dalším aspektem, který se mohl na konci listu podílet, bylo nedostatečné finanční zabezpečení listu. Již jsme se zmiňovali, že administrace často zveřejňovala výzvy svým odběratelům a inzerentům, aby doplatili své závazky vůči listu. „(...) *nebylo všude dostatek pochopení pro skutečnost, že vydávání většího krajinského listu spojeno je s velkými náklady, o nichž se nezasvěcenému ani nezdá.*“³⁸³ Že dlouhodobé finanční problémy a konfiskace spolu s novými potížemi, které listu přidala navíc 1. světová válka, pravděpodobně stály za zánikem listu, soudíme i z vyjádření redaktora, které publikoval na konci roku 1912: „*Marné byly výzvy k odběratelům a inzerentům, aby konali svoji povinnost vůči nám. A když si k tomu přimyslíme zvláštní péči, které se v poslední době těšíme se strany c. k. tiskových úřadů, můžeme říci, že jsme musili pracovat za poměrů velice těžkých.*“³⁸⁴

4.9 KRÁLOVÉDVORSKÉ LISTY 1909

Královédvorské listy byly česky psaným periodikem, které ve Dvoře Králové působilo již v roce 1897. Toto periodikum se však bohužel jako mnoho dalších českých menšinových listů nedochovalo. Tato podkapitola bude pojednávat o Královédvorských listech, které na Královédvorskú vycházely určitě v roce 1909. Informace, které o nich budeme podávat, vycházejí ze 4 dochovaných čísel, proto je potřeba závěry brát s rezervou.

4.9.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE

První zmínka o Královédvorských listech je z července 1897. Ve Stráži na Labi vyšel článek *Co týden dal*, kde redakce informovala své odběratele, že se dohodla s redakcí místního časopisu Královédvorské listy, že zřídí společnou administrační kancelář v hlavním skladu c. k. tabáku Magdaleny Staré ve Dvoře Králové na Hankově třídě³⁸⁵. Tento list se nám bohužel nepodařilo nikde dohledat, abychom ho mohli analyzovat.

Dne 12. června 1909 pak vyšlo 1. číslo Královédvorských listů, které se nám již dohledat podařilo. Celkem se dochovala 4 čísla I. ročníku – 1., 3., 8. a 11., přičemž s největší

³⁸² Královédvorské Pokrokové noviny, 23. 1. 1915, s. 1

³⁸³ Pokrokové noviny českého severovýchodu, 28. 12. 1912, s. 1

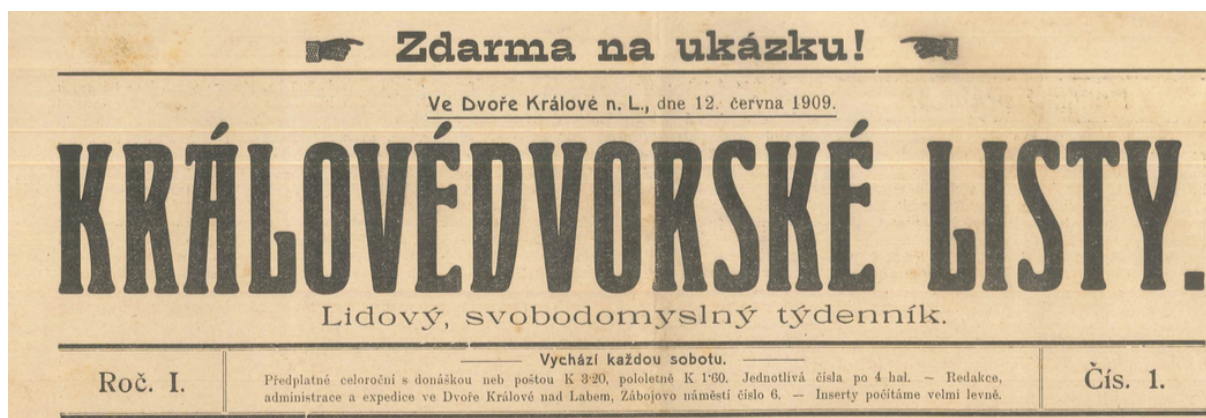
³⁸⁴ Tamtéž.

³⁸⁵ Stráž na Labi, 10. 7. 1897, s. 4

pravděpodobností nebylo to 11. číslo posledním vydaným – tedy alespoň nic v listu tomu nenasvědčuje.

Královédvorské listy vycházely s podtitulem *Lidový, svobodomyšlný týdeník* ve Dvoře Králové nad Labem. První číslo mělo v záhlaví uvedeno, že se jednalo o číslo zdarma na ukázkou. Jejich majitelem, vydavatelem a zodpovědným redaktorem byl uveden Josef Broum a tiskly se v knihtiskárně nám již známého královédvorského tiskaře (a později i vydavatele Záboje) Karla Trohoře. I v těchto čtyřech číslech jsme našli hned několik článků, které listům poskytli jiní autoři. Ti se k autorství hlásili jak jmény (V. Košťák³⁸⁶), tak i zkratkami (Dr. N.³⁸⁷, H. F.³⁸⁸ nebo K.³⁸⁹). Na obsahu se podíleli také překladatelé, feuilleton 11. čísla pro list přeložil Z. V.³⁹⁰. Redakce, administrace a expedice pak sídlila ve Dvoře Králové na Zábojově náměstí č. 6.

Periodicita listu byla dle všech dochovaných čísel stejná, list vycházel každý týden v sobotu. Celoroční předplatné s donáškou nebo poštou přišlo odběratele na 3,20 K, pololetně potom na 1,60 K. Jednotlivá čísla bylo možné si zakoupit po 4 h.

Obrázek 20 - Hlavička periodika Královédvorské listy 1909

Královédvorské listy měly velmi úhlednou hlavičku. Té dominoval verzálkami psaný název listu, který se táhl po celé šířce papíru. Nad ním byly malým písem uvedeny údaje o datu a místě vydání a pod ním jeho podtitul. Zbytek informací byl umístěn pod podtitulem a ohraničen zespoda i shora čarami. Navíc byl ještě rozdělen do 3 částí, které byly od sebe

³⁸⁶ Královédvorské listy, 26. 6. 1909, s. 2

³⁸⁷ Tamtéž.

³⁸⁸ Královédvorské listy 1, 12. 6. 1909, s. 3

³⁸⁹ Královédvorské listy 1, 21. 8. 1909, s. 3

³⁹⁰ Královédvorské listy 1, 21. 8. 1909, s. 2

vertikálně odděleny čarou a vyvolávaly dojem 3 boxů. Vlevo byl umístěn údaj o ročníku, vpravo o čísle a uprostřed zbylé důležité informace.

4.9.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ

Noviny se tiskly na běžném papíře se standardním formátem přibližně dnešního formátu A3. Text byl dělen do 3 sloupců, přičemž bylo využíváno i horizontální předělování. Tomu se tak dělo, pokud v daném čísle vycházel feuilleton. Všechna dochovaná čísla vyšla po 4 stranách, přičemž vždy 1 a půl strany byly věnovány inzerátům.

Samotný text byl psán standardním patkovým písmem, nadpisy článků a rubrik pak vizuálně širokým bezpatkovým písmem. Názvy rubrik byly pak navíc ohraničeny shora i zdola čarami, což velmi dobře pomáhalo strukturovat text a činilo to celé noviny přehlednými.

Obrázek 21 - Grafické prvky v Královédvorských listech

Ze zajímavých grafických prvků, které noviny použily, můžeme zmínit ukazovací ručičky, kterými zvyrazňovaly v prvním čísle, že toto číslo vyšlo zdarma na ukázk³⁹¹. Tento prvek nebyl v novinách úplně často používán v textu, ale v inzerátech byl více než běžným. Žádné další grafické prvky se v novinách nevyužívaly, netisklo se jinou než černou barvou, ani se v listu nevyskytovaly žádné obrázky, ani fotografie.

4.9.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ

Co se obsahového zaměření týče, můžeme Královédvorské listy bez debat definovat jako české menšinové periodikum. Díky dochovanému 1. číslu jsme se při analýze dostali k jejich programovému ustanovení, kterému dominují dvě věci. V první řadě se list definuje jako zastávce a podporovatel českých menšin a propagátor češství na Královédvorskú: „*Chceme zde hájiti práva lidu našeho, pokud síly stačí, chceme podporovati a pomáhati českým menšinám v okolí žijícím a strádajícím. (...) Vůdčí myšlénkou naší jest, abychom dle sil svých posloužili*

³⁹¹ Královédvorské listy 1, 12. 6. 1909, s. 1

*české věci na Královédvorskú!*³⁹² List byl silně protiněmecky zaměřený, antisemitistické sklony jsme v dochovaných číslech nepostřehli. Druhým záběrem, který definoval list co do stylu vyjadřování, byla jeho inklinace k národní straně svobodomyslné. Nebyl vyloženě jejím orgánem, ale redakce sama napsala, že „*její práci a taktiku chceme věrně a důsledně hájit*“³⁹³. Z tohoto vyjádření (a z jejich podtitulu) můžeme usuzovat, že se jednalo o jakousi formu stranického listu. Vedle toho se ale nebránily spolupráci na obsahu listu ani s dalšími českými stranami.

Královédvorské listy si také vytyčily hned několik témat, jejich pokrývání se intenzivně věnovaly. Jednalo se o boj s klerikalismem a jeho zneužívání náboženství, pokrývání místních i krajských politických událostí a informování o kulturních, hospodářských a sociálních otázkách. Orientovaly se na člověka jako jedince ze všech vrstev společnosti³⁹⁴.

V novinách se nacházely jednak samostatné tematické články, které naplňovaly deklarovaný záběr listu, dále překlady, občas byl publikován feuilleton a krátké zprávy, které byly sdružovány do rubrik. Zprávy s politickým zaměřením byly publikovány v Politickém přehledu, lokální informace v Místních zprávách a zprávy z okolí v Hlasech z okolí. Ze speciálně zaměřených rubrik jsme se v listu setkali se Spolkovým věstníkem se zprávami ze spolků a organizací, Národním hospodářem, Živnostenskou hlídkou se zprávami pro obchodníky a živnostníky a Kulturní hlídkou s populárně-naučnými zprávami.

V dochovaných listech se nenacházely žádné oznamy redakce pro své odběratele (kromě úvodního programového vyjádření), ani žádné z těchto čtyř čísel nepodlehlo konfiskaci, tudíž nemůžeme kvalifikovaně stanovit, jestli k těmto věcem docházelo, či nikoliv.

4.9.4 INZERCE

Inzerce listu byla velmi pestrá, od velkých zdobných inzerátů českých obchodníků a živnostníků, přes inzeráty městských spořitelén, až po drobné oznamy o prodeji, pronájmu, nabídky práce nebo nabídky k sňatku. Inzerce bylo většinou věnováno 1 a půl strany rozsahu čísla, občas se inzerát vyskytl i v zápatí neinzertní strany.

³⁹² Královédvorské listy 1, 12. 6. 1909, s. 1

³⁹³ Královédvorské listy 1, 12. 6. 1909, s. 1

³⁹⁴ Tamtéž.

4.9.5 ZÁNÍK LISTU

Důvod zániku listu je pro nás záhadou. Poslední číslo, které se nám dochovalo, pocházelo z 21. srpna 1909 a žádným způsobem z něho nelze usoudit, jestli bylo poslední nebo ne. Nenašli jsme v něm žádné indicie, které by naznačovaly, že Královédvorské listy by tímto číslem měly skončit. Proto nebudeme o zániku listu blíže spekulovat.

4.10 KRÁLOVÉDVORSKÉ LISTY 1913

Další v pořadí již třetí periodikum s názvem Královédvorské listy vycházelo ve Dvoře Králové pravděpodobně v roce 1913. Ve Státním okresním archivu v Trutnově se dochovalo pouze jedno číslo tohoto periodika, proto je nemožné o něm něco obecně usuzovat. Pokusíme se ho tedy popsat alespoň konkrétně na příkladu tohoto 16. čísla I. ročníku³⁹⁵.

4.10.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE

Základní informace o tomto periodiku budeme získávat z jediného dochovaného čísla 16. z I. ročníku, které vyšlo 11. července 1913. Z dostupných informací v hlavičce víme, že list vycházel jako týdeník, pokud si to tedy propočítáme, první číslo mělo pravděpodobně vyjít 28. března 1913. Majitelem, vydavatelem a zodpovědným redaktorem tohoto listu byl Petr Fingal. Vedle něj bylo na konci listu uvedeno v závorce i jméno František Fingl. Jestli se jednalo o spolumajitele či spoluredaktora, nebo to byl pseudonym, to se nám bohužel nepodařilo dohledat. Žádný z článků také nebyl přiznán jinému autorovi. Tisk svěřil majitel knihtiskárně Karla Trohoře ve Dvoře Králové.

Redakce a administrace listu sídlila ve Dvoře Králové v Husově ulici č. 117. List vycházel každý pátek odpoledne, s každým druhým číslem pak odběratelům měla dojít i zábavná a poučná příloha. List si bylo možné předplatit s donáškou do domu ročně za 3,20 K a pololetně za 1,60 K, se zasláním poštou poté ročně za 4,20 K a pololetně za 2,10 K. Odběratelem se stal každý, kdo si ponechal tři zasláná nebo doručená čísla. Zájemci si mohli zakoupit i jednotlivá čísla po 6 h, ta byla k dostání v knihkupectvích J. Matěny, J. Dobiáše a E. Veselé.

³⁹⁵ Královédvorské listy 2, 11. 7. 1913, s. 1

Je docela pravděpodobné, že Královédvorské listy z roku 1913 navazovaly (alespoň volně) na Královédvorské listy z roku 1909. Usuzujeme tak ze tří věcí. Jednak z podtitulu listu, který byl *Svobodomyslný týdeník*, tedy kromě slova lidový stejný jako u původních Královédvorských listů. Za druhé také z informace, která je uvedena u jména vydavatele listu na konci čísla, že jedná „v zastoupení místní organisace Národní strany svobodomyslné“³⁹⁶. Jestli tedy v roce 1909 list otevřeně zastával postoje a program této strany, ačkoliv jí nebyl vlastněn, tento v roce 1913 jí již vlastněn byl. Za třetí to bylo z toho důvodu, že list používal v hlavičce totožný styl napsání názvu, stejným typem písma i velikostí.

Důvodů, proč jsme nezařadili toto číslo z roku 1913 k předchozím Královédvorským listům, ale zkoumáme ho samostatně, je hned několik. Jednak ho vlastnila strana a za ni spravoval jiný redaktor, jednak jeho redakce sídlila úplně na jiné adrese a také je označen jako I. ročník. Pokud by tedy byl přímým pokračováním původních Královédvorských listů, s největší pravděpodobností by na ně ročníkově navazoval.

Obrázek 22 - Hlavička periodika Královédvorské listy 1913

Všechny důležité informace byly tradičně umístěny v hlavičce. Hlavička dochovaného čísla byla specifická, protože název listu byl vyveden v červené barvě. Předpokládáme, že to nebylo běžné a jednalo se o specifické tematické vydání. Jinak byl název listu psán stejným fontem jako u dřívějších Královédvorských listů. Pod tímto názvem byl taktéž umístěn podtitul a pod ním dva odstavce ve 2 sloupcích uzavřených v boxech, které nesly informace o periodicitě, sídle redakce, předplatném a podobně. Údaje o ročníku, datu a místu vydání a čísla byly umístěny nad názvem listu.

³⁹⁶ Královédvorské listy 2, 11. 7. 1913, s. 4

4.10.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ

List byl tištěn na běžný papír běžného vzhledu. Jeho formát byl podobný dnešnímu formátu A3. Text byl psán ve 3 sloupcích. Rozsah dochovaného čísla byl 4 strany.

Samotný text byl psán standardním patkovým písmem, stejně tak nadpisy článků a rubrik, které byly navíc ztučnělé a ohraničené svrchu a zespona čarami. Ke zvýraznění textu se používala kurzíva i prokládání znaků mezerami.

Zajímavostí tohoto čísla bylo to, že jeho titulní strana byla vytištěna s červeným rámem kolem textu, červeným názvem listu a červeným nápisem „*V neděli, dne 13. července všichni na slet!*“³⁹⁷ v zápatí. Jiné zajímavé grafické prvky jsme tam neobjevili.

4.10.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ

Je velmi těžké z jednoho čísla usuzovat obsahové zaměření celého listu, navíc když se nejedná o první nebo poslední číslo ročníku, kde většinou byla vydávána prohlášení redakce o směřování listu nebo rekapitulace jeho posledního roku.

Toto 16. číslo I. ročníku vyšlo jako tematické číslo k oslavě 50. výročí trvání tělocvičné jednoty Sokol a župnému sletu podkrkonošské sokolské župy ve Dvoře Králové. Jeho titulní straně vévodila báseň Svatopluka Čecha *Péro sokolí* a články k výročí a ke sletu. Na dalších stranách byly pak rubriky Politika s pododílem domácích zpráv a zpráv ze zahraničí, dále Místní a různé zprávy, Hlídka kulturní a článek o otevíraných oborech na řemeslné škole v Jaroměři.

List byl česky psaný, zprávy se týkaly i českým menšin a akcí českých menšinových spolků. Že byl list protiněmecký nemůžeme z obsahu čísla přesně určit, ale předpokládáme to, neboť byl orgánem národní svobodomyslné strany, která v krátké zprávě *Z místní organisace Nár. strany svobodomyslné* píše, že „*vůči pověstem, že naše strana vyjednává stran příštích voleb s Němci, prohlašujeme s plným důrazem, že strana naše s Němci nikdy nevyjednávala*

³⁹⁷ Královédvorské listy 2, 11. 7. 1913, s. 1

*nikomu nedala práva vyjednávatí. Stejně je lživé tvrzení, že alespoň někteří naši příslušníci budou volit Němce.*³⁹⁸

4.10.4 INZERCE

Inzerce byla věnovaná jedna celá strana, několik inzerátů bylo umístěno i mezi zbytkem textu. Kromě českých obchodníků a živnostníků v listu inzerovaly i městské spořitelny, dále zde byl inzerát od místního lékaře o otevření soukromé praxe a inzerát o pohřbu měšťanského učitele. Redakce taktéž využívala list ke komunikaci s inzerenty. V krátké zprávě je informovala, že každý přijatý inzerát bude otiskovat tak dlouho, dokud není přímo inzerentem jeho publikování odvoláno. Zrušení inzerování bylo nutno sdělit administraci vždy alespoň 3 dny před vydáním nového čísla, ale při opakované inzerci poskytoval list výraznou cenu³⁹⁹.

4.10.5 ZÁNİK LISTU

Kdy list zanikl, se nám bohužel nepodařilo zjistit. Ani důvod zániku není z jeho dochovaného čísla zřejmý. Víme ale, že v současné době nevychází, takže určitě z nějakého důvodu vycházet přestal.

4.11 ROZVOJ

Rozvoj začal vycházet pravděpodobně v září 1909, nejstarší dochované číslo je číslo 6. z I. ročníku, které vyšlo 30. října 1909. Z I. ročníku se nám dochovala čísla 6 až 12, z II. ročníku pak 51 čísel. Poslední dochované číslo pochází ze 17. prosince 1910.

4.11.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE

Rozvoj vycházel pravděpodobně od září roku 1909 do konce roku 1910. Jeho vydavatelem a zodpovědným redaktorem byl zpočátku Josef Hamáček a list se tiskl v tiskárně, nám již velmi dobře známého, Karla Trohoře ve Dvoře Králové. Od února 1910 převzal list Jan Tschöp. Do listu přispívali i jiní autoři, třeba místní děkan Alois Sedláček⁴⁰⁰ nebo učitel Sláma⁴⁰¹. Vycházel s podtitulem *Lidový týdeník pro Dvůr Králové nad Labem a okolí*.

³⁹⁸ Královédvorské listy 2, 11. 7. 1913, s. 2

³⁹⁹ Královédvorské listy 2, 11. 7. 1913, s. 3–4

⁴⁰⁰ Rozvoj, 5. 10. 1910, s. 1

⁴⁰¹ Rozvoj, 30. 10. 1909, s. 1

List vycházel jako týdeník každou sobotu odpoledne vždy v 17 hodin, od II. ročníku poté vždy v pátek ve stejný čas, ale s datem sobotním⁴⁰². Redakce sídlila nejprve na Presslově ulici v č. 447, v únoru pak přesídlila na Riegrovo náměstí č. 343.

Noviny bylo možné dostávat na předplatné nebo si po 4 h koupit jednotlivá čísla. Celoroční předplacení vyšlo na 2 K, pokud chtěl odběratel zasílat noviny poštou, tak potom na 3 K.

Obrázek 23 - Hlavička periodika Rozvoj

Rozvoj měl po celou svou dobu vycházení jeden vzor hlavičky, kterému dominoval tučný verzálkami psaný název listu. Po jeho stranách byly umístěny důležitá informace o periodicitě, sídel redakci a předplatném. Pod ním byl uveden podtitul a nad ním údaje o ročníku, čísle a datu a místu vycházení.

4.11.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ

List byl o něco širší, než bylo běžné, a na rozdílných druzích papíru. Text byl členěn do 3 sloupců, přičemž byl i horizontálně členěn, pokud zrovna v daném čísle vyšel feuilleton. Jednotlivá čísla vycházela v I. ročníku po 4 nebo 6 stranách, ve II. ročníku pak po 6. Psán byl běžným patkovým písmem. Tím samým písmem byly většinou psány i názvy článků a rubrik, občas byly názvy psány bezpatkovým písmem a oddělovány hezkými grafickými oddělovníky – to pokud se jednalo o publicistický článek, překlad nebo převzatý text.

Zvýrazňování textu nebylo téměř používáno, když již použito bylo, tak k němu nejběžněji docházelo za pomoci prokládání znaků mezerami. Jinak nebyl list příliš graficky

⁴⁰² Rozvoj, 4. 12. 1909, s. 1

zajímavý. Rubriky byly oddělovány jen tenkou čarou, takže nepůsobil příliš přehledně. List byl tištěn jen černou barvou a nevyskytovaly se v něm obrázky, ani fotografie.

4.11.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ

V dochovaných číslech Rozvoje nebylo uveřejněno žádné slovo redakce, které by přibližovalo cíl nebo snažení listu. Rozvoj každopádně patřil k umírněnějším českým menšinovým listům. Ačkoliv jistě neadoroval Němce, nijak výrazně se proti nim ani nevymezoval. Výrazně se ovšem na obsahu projevovala jeho inklinace ke katolictví, a to jak v obsahu článků, tak i v rubrikách.

Že ale je českým menšinovým tiskem dokazoval třeba skladbou svých rubrik. V Hlídce školské se věnoval českému menšinovému školství a lokálnímu školství vůbec, v Hlídce mládeže se věnoval katolické organizaci místní mládeže, v Hlídce sociální zase tématům, která lidi aktuálně trápily. Drobné zprávy s lokálními událostmi publikoval v Hlasech z okolí. Kromě toho se v listu objevovaly i zábavné a poučné články, jak v rubrice feuilleton, tak i jako samostatné útvary.

Redakce nevyužívala list (kromě pár drobných informací technického rázu) ke komunikaci se svými čtenáři. Listu se také vyhnuly jakékoliv konfiskace.

4.11.4 INZERCE

O inzerci informovala redakce v hlavičce listu. Poplatky za inzerci se platily předem, ale nikde nebyla uvedena jejich výše. Inzerci bylo věnováno kolem 1 a půl strany obsahu.

V listu se inzerovaly jednak produkty od českých obchodníků, pak také nabídky práce, inzeráty o prodeji majetku a nemovitostí nebo oznámení o založení nového podniku. Ze známých jmen inzerovali v listě čeští královédvorští továrníci Zlatník a Tlapák, také královédvorská záložna a spořitelna tu měla svůj pravidelný prostor.

4.11.5 ZÁNİK LISTU

Důvod zániku listu není z dochovaných čísel možné zjistit. Redakce ukončení vydávání nijak neavizovala, proto nemůže s určitostí říci, že poslední dochované číslo ze 17. prosince 1910 bylo skutečně posledním vyšlým.

Redakce v průběhu vydávání nevyužívala list ani jako komunikační prostředek, takže jsme nezaznamenaly žádné výzvy k doplacení dlužného předplatného apod. List nepodléhal ani konfiskacím. Z jakého důvodu tedy přestal vycházet, tedy bohužel nemůžeme zjistit.

4.12 KRÁLOVÉDVORSKÉ NEJNOVĚJŠÍ ZPRÁVY

Královédvorské nejnovější zprávy byly prvním dochovaným česky psaným deníkem v regionu vůbec. Vycházely 3 měsíce v roce 1914. Jestli se dochovala všechna čísla, nelze říci, protože v posledním dochovaném čísle není o ukončení vydávání žádná zpráva.

4.12.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE

Královédvorské nejnovější zprávy poprvé vyšly 7. srpna 1914 a vycházely denně do 5. října téhož roku. Jednalo se vlastně o první dochovaný lokální deník, který na Královédvorsku v českém jazyce vycházel. Kombinoval jednak soudobý trend moderní žurnalistiky informovat o všem a hned, jednak také trend bulvarizace vyjadřování.

Jejich majitelem, vydavatelem a zodpovědným redaktorem byl František Simon, majitel knihtiskařské firmy F. Simon a spol., která také tento list tiskla. Tu známe již od Pokrokových novin českého severovýchodu, které se v této knihtiskárně tiskly. Mohla to být právě tato zkušenost, která zapříčinila, že se František Simon rozhodl vydávat svůj vlastní list. V době, kdy většina listů z důvodu těžkých podmínek, silné cenzury a nedostatku financí svou činnost ukončila, Simon se rozhodl k velmi odvážnému kroku – začal vydávat deník. Denní periodicitu měla zajisté své přednosti, ale i nedostatky. Výrazným benefitem bylo vydávání nejaktuálnějších zpráv, které byly na trhu, výraznou nevýhodou byla zase vysoká finanční náročnost pro odběratele. Obzvlášť v době 1. světové války nebylo peněz nazbyt, obzvlášť když víme, jak si pár let před tím stálo finančně královédvorské i trutnovské dělnictvo.

Předplatné tohoto listu činilo měsíčně 1,10 K, což by za rok dělalo přes 13 K, což nebyla vůbec malá částka. Dle Simona bylo finančně nejvýhodnější týdenní předplatné, které stálo 56 h. Jednotlivá čísla pak vyšla na 4 h a byla k dispozici v administraci a v místních prodejnách novin. Hned od druhého čísla ale týdenní předplatné kleslo na 28 h. Od 6. září stálo měsíční předplatné 1,80 K a týdenní 42 h. Jednotlivá vydání pak vyšla na 6 h, poštou na 8 h. Změnila se i doba vydávání, jednotlivá čísla se ke svým odběratelům dostala o 7. hodině ranní.

Předplatné se měnilo i nadále, chvíli bylo nižší, chvíli vyšší. V posledním čísle stálo předplatné měsíčně 1,10 K a s donáškou domů 1,30 K. Jednotlivá čísla pak 4 h a poštou 6 h.

Některá jednotlivá čísla vycházela ve prospěch Červeného kříže a místních chudých obyvatel po 10 h. Ze znění oznamu redakce z 10. čísla to vypadá, že k prodeji minimálně těchto čísel bylo využíváno kolportáže, která jinak nebyla povolována: „(...) *Bohužel zpožděnými telegramy bylo nám znemožněno vydati číslo toto již ráno, by jej obětavé dívky mohly prodávati na náměstí a v ulici (...)*“⁴⁰³ Jinak byla čísla pravděpodobně rozvážena brigádníky na kolech, protože v několika číslech se objevuje inzerát k zaměstnání řádných dělníků k rozvážení novin, kteří mají své vlastní kolo a, překvapivě, dorozumí se i německy⁴⁰⁴.

Redakce a administrace sídlila ve Dvoře Králové na Jaroměřské ulici č. 357 a spojení s ní zajišťoval telefon č. 163.

4.12.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ

Deník vycházel na běžném papíru standardní velikosti. Zajímavostí bylo, že list nevycházel rozdělen permanentně do stejného počtu sloupců. Někdy vycházel ve 3 sloupcích, někdy ve 4, někdy dokonce jen jako 1 sloupec. Byl psán běžným patkovým písmem.

Nejzajímavějším prvkem novin byly veliké a tučné nadpisy článků. Jiné grafické prvky nebyly používány. Některá čísla, která byla vydávána ve prospěch Červeného kříže, ale vycházela potištěna červenou barvou. Červeně byl natištěn nápis o záměru těchto čísel a také velký červený kříž přes titulní stranu.

4.12.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ

František Simon se rozhodl vydávat deník Královédvorské nejnovější zprávy jako hlavní informační kanál pro obyvatele Dvora Králové a také pro obyvatele z okolních obcí. Simon vycítil příležitost, že v době války lidé cítili potřebu znát co nejrychleji všechny důležité aktuální zprávy a informace. Jejich cílem tedy bylo získat co nejrychleji aktuální zprávy

⁴⁰³ Královédvorské nejnovější zprávy, 17. 8. 1914, s. 1

⁴⁰⁴ Královédvorské nejnovější zprávy, 21. 8. 1914, s. 2

a rozšířit je mezi místní obyvatelstvo. „*Program našeho listu jest tudíž zcela jasný: informovat o všech světových význačných událostech co nejrychleji všechno obyvatelstvu.*“⁴⁰⁵

Samy sebe noviny považovaly za nestranné a chtěly se vyhýbat veškerému politickému zbarvení článků. Chtěly spojit obyvatelstvo v pevnější celek, a právě stranickost viděly jako ničitele těchto snah.

Ačkoliv list vycházel ve skromných poměrech, měl zajištěn přísun zpráv ze všech světových korespondenčních kanceláří telefonicky i telegraficky v každou denní hodinu, což mu umožňovalo mít náskok před ostatními místními periodiky.

Navzdory tomu, že cílem listu bylo vyrovnat se co do obsahového tak i grafického zpracování pražským deníkům, podmínky pro vydávání venkovského deníku nebyly jednoduché: „*Ovšem, po čase výjimečného stavu a suspense svobody tiskové, bude nám jen s velkými obtížemi vydávati pokud možno nejdříve list, však slibujeme, že jakmile se poměry uklidní, že budeme moci list náš předkládati váženému čtenářstvu již ku ranní kávě před sedmou hodinou (...).*“⁴⁰⁶ Ačkoliv vydávání novin k ranní kávě se Simonovi povedlo naplnit, vyrovnat se pražským deníkům se mu nepovedlo nikdy.

Obsahově byl list zaměřen na informování obyvatelstva o zprávách z válečných zón, o bitvách, raněných, šíření nemocí, které byly také spojeny s válkou. Jen velmi výjimečně vyšel článek s jiným zaměřením. Jednalo se třeba o feuilleton s tématem Sherlocka Holmes⁴⁰⁷. Nelze zcela určit, jestli některé články byly sdružovány do rubrik, spíše se jednalo o samostatné útvary. Nicméně se objevovala rubrika Válka.

4.12.4 INZERCE

Poměrně malá režie listu mu umožňovala nastavit velmi nízké ceny pro inzerenty. Inzerci mohli zadávat v administraci listu a ve všech královédvorských inzertních kancelářích. Jelikož list vycházel jen o 2 stranách, inzerce bylo většinou věnováno maximálně půl stránky. V listu se inzerovalo málo. Nejčastěji inzerovala městská spořitelna, bankovní jednota nebo královédvorská záložna. Inzerovaly i různé soukromé osoby a také sám majitel a vydavatel listu Simon.

⁴⁰⁵ Královédvorské nejnovější zprávy, 7. 8. 1914, s. 1

⁴⁰⁶ Tamtéž.

⁴⁰⁷ Královédvorské nejnovější zprávy, 8. 9. 1914, s. 1

4.12.5 ZÁNÍK LISTU

O důvodu zániku listu jsme se bohužel ze samotného periodika nedozvěděli. Poslední dochované číslo vyšlo 5. října 1914, tedy tři měsíce po začátku vydávání. Na to, že se jednalo o deník, který začal vycházet v době první světové války, kdy byl spíše trend ukončování činnosti již zaběhlých periodik, bylo jeho provozováním ambiciózním cílem jeho majitele.

4.13 TĚSNOPISNÉ ZÁBAVY

Od roku 1896 vycházel ve Dvoře Králové také speciálně zaměřený časopis Těsnopisné zábavy. Nejprve vycházel v Chrudimi, od roku 1907 potom přesídlil do Prahy. Jednalo se o měsíčník vydávaný prof. Josefem Machem a tisknut u Kabátníka a spol. v Jičíně. Roční předplatné vyšlo na 1 zl, pro studující 80 kr.

Tento list bychom dnes nazvali zájmovým periodikem. Jeho odběrateli byli zájemci o tiskopis, poněvadž celý časopis byl psán tiskopisem. Protože se netýká námi zkoumaného tématu českého menšinového textu, zmiňujeme ho pouze na okraj pro doplnění celého obrazu toho, co na Královédvorskú vycházelo.

5 TRUTNOVSKÁ MEDIÁLNÍ SCÉNA

V této části naší analýzy se zaměříme na analýzu českého menšinového tisku na Trutnovsku v námi zkoumaném období mezi lety 1863 a 1914. Naším cílem je zjistit, jaká česky psaná periodika zde v této době vycházela, v jakých letech, jak fungovala, jaký měla vzhled, jaké využívala technické novinky, kdo je vedl a jaké měla obsahové zaměření. Tyto získané informace pak porovnáme mezi sebou a zároveň je srovnáme i s periodikou, která vycházela v královédvorském soudním okrese.

Z rozboru Trutnovska, který jsme prováděli v teoretické části práce, víme, že hospodářská, národnostní a sociální situace Trutnovska pro místní Čechy byla komplikovanější než pro Čechy na Královédvorskú. Trutnovsko bylo většinou německé, hospodářské podniky i politickou moc měli v rukou hlavně místní Němci. Probíhal tu velký boj i proti českým spolkům, českému kulturnímu životu a proti zakládání českých menšinových škol. V našem období zde proběhlo i několik násilných protičeských demonstrací.

Stejně jako u analýzy královédvorských periodik, ani u trutnovských periodik se většinou nedochovala všechna vyšlá čísla. Analýzu jsme proto prováděli z nekompletních řad, proto je možné, že pokud se někdy objeví nová dochovaná čísla, bude moci někdo naše zkoumání doplnit, rozšířit nebo i lehce upravit.

Nejstarší dochované česky psané noviny na Trutnovsku, které se vyznačovaly charakteristikou českého menšinového tisku, byly *Trutnovské noviny* s podtitulem *Svobodomyšlný týdeník lidu českého v celém Podkrkonoší*. Začaly vycházet v prosinci 1896 a zanikly v srpnu 1898. Souběžně s nimi vycházely v Trutnově i noviny s názvem *Stráž na Úpě* aneb *Časopis hájící zájmy českého lidu v Podkrkonoší*. Jeho vydávání trvalo od října 1897 do srpna 1898.

Dalšími, a pro Trutnovsko asi nejvýznamnějšími novinami, které začaly vycházet, byly noviny *Trutnovský věstník* s podtitulem *Orgán českých menšin českého severovýchodu*. Ten začal vycházet na konci roku 1902 až do června 1912, kdy jeho majitel Jindřich Calaba přesídlil do Jilemnice a začal tam vydávat *Věstník dříve trutnovský*, později přejmenovaný na *Věstník krkonošský*. Ačkoliv vycházela tato dvě periodika v jiném městě, jejich zaměření se stále zabíralo trutnovskou scénou, proto je obě dvě zařadíme do naší analýzy.

Posledním českým menšinovým listem, který na Trutnovsku vycházel, byl *Podkrkonošský kraj* s podtitulem *List menšinové, osvětové a veřejné práce pro severovýchodní Čechy*. Ten začal v Trutnově vycházet v dubnu 1911 a dochovala se čísla i z roku 1912.

Na německém Trutnovsku vycházela i německy psaná periodika. Díky podpoře místních Němců měla pro své živobytí i mnohem lepší podmínky. Prvním německy psaným listem, který na Trutnovsku začal vycházet, byl zároveň i historicky nejstarším listem na Trutnovsku vůbec. Jednalo se o *Das Riesengebirge* (česky Krkonoše). Vycházely pravděpodobně pouze v roce 1861. Na tom můžeme vidět, jak bylo v době starší rakouské legislativy těžké dokonce i pro německé krajinné listy dlouhodobě fungovat⁴⁰⁸.

Další německy psané trutnovské listy začaly vycházet až po přijetí nového tiskového zákona v roce 1863. V srpnu 1868 začal vycházet *Trautenaue Wochenblatt* (česky Trutnovský týdeník), jenž vycházel nejprve jako *Orgán trutnovské lnářské burzy*, poté změnil orientaci na německou liberální stranu, německou pokrokovou stranu, až skončil u podtitulu *Německý pokrokový list*. V Trutnově vycházel až do roku 1916, kdy na něj navázala další periodika⁴⁰⁹.

Ještě v roce 1870 začal v Trutnově vycházet *Trautenaue Anzeiger*, na který v roce 1873 okamžitě navázal *Trautenaue Zeitung*. Ten se v Trutnově udržel v kuse až do roku 1916, načež na něj navázal další list⁴¹⁰.

Ve 20. století vyšlo v Trutnově ještě první číslo německy psaného křesťanského týdeníku *Volksbote*. Jeho vydávání trvalo od roku 1907 do roku 1938⁴¹¹.

5.1 TRUTNOVSKÉ NOVINY

Nejstarší dochované číslo se nachází ve sbírkách Městského muzea v Trutnově a šlo o celkově 1. číslo z prosince 1896⁴¹². Zbytek čísel od srpna 1897 až do srpna 1898 jsme objevili v archivu Národní knihovny v Praze.

⁴⁰⁸ Kubíček, 2008, s. 367–386

⁴⁰⁹ Tamtéž.

⁴¹⁰ Tamtéž.

⁴¹¹ Tamtéž.

⁴¹² Vašata, 2011, s. 46

5.1.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE

Trutnovské noviny byly historicky nejstarším českým menšinovým listem, který na Trutnovsku vycházel. Jejich první číslo vyšlo v prosinci 1896 a vycházely celkem rok a půl. Jejich podtitul zněl zpočátku *Svobodomyslný týdeník lidu českého v celém Podkrkonoší*, od října 1897 pak slovo *týdeník* nahradilo po změně periodicity slovo *čtrnáctidenník*.

Majitelem a zároveň i redaktorem listu byl František Halíř. Při založení listu mu zřejmě pomáhal známý jaroměřský spisovatel a básník Pavel Albieri, který měl dlouholeté zkušenosti s vedením jaroměřského *Ratiboru*. Na obsahu listu se podíleli i další dopisovatelé, pravděpodobně byly jejich články publikovány např. v rubrice *Dopisy*. Vedle toho psali i delší články, podepisovali se zkratkami⁴¹³. List se tiskl v nám již známé knihtiskárně Františka Popelky v Jaroměři, od října 1897, kdy došlo v listu k více změnám, se tiskl v knihtiskárně Lad. Sehnala, kterou měl v té době pronajatou tiskař a redaktor listu Krakonoš Bedřich Outrata⁴¹⁴.

Redakce a administrace listu měnila často své sídlo. Zpočátku sídlila ve Vodní ulici č. 12⁴¹⁵, poté přesídlila na náměstí do domu č. 10⁴¹⁶, aby nakonec skončila na Kriblici č. 8. V sídle redakce byla také expedice a bylo v ní možné podávat inzerci.

Trutnovské noviny vycházely ze začátku jako týdeník vždy v sobotu odpoledne ve 14 hodin. Od října 1897 se jejich periodicitu změnila na čtrnáctidenní⁴¹⁷. Odběratelé si mohli list předplatit buď s donáškou, nebo doručením poštou na rok za 5 zl, na půl roku za 2 zl a 50 kr nebo na čtvrt roku za 1 zl a 25 kr. Jednotlivá čísla se prodávala za 10 kr⁴¹⁸. Po snížení frekvence vydávání listu došlo samozřejmě i ke snížení předplatného. Po říjnu 1897 vyšlo roční předplatné na 2 zl a 50 kr, půlroční na 1 zl a 30 kr a čtvrtletní na 70 kr⁴¹⁹. Předplatné včetně doplatků měli odběratelé zasílat nebo předávat obchodníkovi Antonínovi Melichárkovi⁴²⁰.

⁴¹³ Trutnovské noviny, 13. 11. 1897, s. 6

⁴¹⁴ Trutnovské noviny, 10. 10. 1897, s. 4 a *Slovník českých nakladatelství 1849–1949*, 21. 4. 2017, nečíslováno

⁴¹⁵ Trutnovské noviny, prosinec 1896, s. 1

⁴¹⁶ Trutnovské noviny, 21. 8. 1897, s. 1

⁴¹⁷ Trutnovské noviny, 10. 10. 1897, s. 1

⁴¹⁸ Trutnovské noviny, prosinec 1896, s. 1

⁴¹⁹ Trutnovské noviny, 10. 10. 1897, s. 1

⁴²⁰ Trutnovské noviny, 13. 11. 1897, s. 3

Obrázek 24 - Hlavička periodika Trutnovské noviny 1

Veškeré důležité informace pro odběratele umísťovala redakce do jeho hlavičky. Ta zpočátku měla ve svém středu zajímavým fontem napsaný název listu, po jehož pravé a levé straně byly informace o sídle, předplatném, inzerci apod. Pod ním pak byl podnázev listu, jeho redaktor a informace, že list obsahuje zábavnou přílohu Beseda. Pod tím byly ještě umístěny údaje o ročníku, datu a místu vydání a čísle.

Obrázek 25 - Hlavička periodika Trutnovské noviny 2

Redakce s hlavičkou listu vcelku často experimentovala na to, jak poměrně krátce vycházel, a to hlavně co se týče stylu psaní jeho názvu, který byl vždycky pro noviny to nejdominantnější hned na titulní stránce. Někdy mezi vznikem listu a srpnem 1897 došlo ke změně fontu názvu listu, kdy redakce zkoušela nově bezpatkové a vizuálně hranaté písmo. Kromě toho se také všechny důležité informace přesunuly z boků mezi podtitul a informace o ročníku, datu a místu vycházení a čísle.

Obrázek 26 - Hlavička periodika Trutnovské noviny 3

Další změna nastala v říjnu 1897, kdy vymizely z hlavičky údaje o redaktorovi a příloze a informace o datu a místě vydání, ročníku a čísle se přesunuly nad název listu. Zároveň se opět změnil font názvu novin, tentokrát redakce zaexperimentovala s verzálkami a vizuálně velmi tučným názvem Trutnovské noviny.

Obrázek 27 - Hlavička periodika Trutnovské noviny 4

K poslední změně došlo s novým ročníkem 1892, kdy se definitivně až do konce vydávání font názvu novin ustálil. Redakce opustila verzálky, ale ponechala vizuálně tučné bezpatkové písmo.

5.1.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ

List byl zpočátku tisknut na běžný papír, který se rozměry podobal dnešnímu formátu A3. Od října 1897 došlo ke změně rozměrů, noviny byly zmenšeny o několik centimetrů na výšku i na šířku. Text byl dělen do 3 sloupců a při publikování Besedy nebo feuilletonu bylo používáno horizontální dělení. List vycházel většinou po 8 stranách, přičemž kolem 2 a půl

bylo věnováno inzerci. Obsah byl psán zcela běžný patkovým písmem, rubriky a názvy článků pak obyčejným bezpatkovým písmem. Pro perex nebo nadpisy drobných zpráv bylo využíváno ztučnění, stejně tak ztučnění, kurzíva a podtržení bylo používáno pro vzkazy čtenářům od redakce. Jinak list nevyužíval žádných zajímavých grafických prvků, nevyskytovaly se v něm obrázky ani fotografie u článků, ani nebyl tištěn jinou než černou barvou.

5.1.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ

Trutnovské noviny byly prvním českým menšinovým listem na Trutnovsku. Jednalo se o česky psaný týdeník (později čtrnáctideník) se silným protiněmeckým zaměřením. Často se v něm vyskytovaly také antisemitisticky zaměřené články a myšlenky. To odpovídalo i stylu psaní jednotlivých článků, díky kterému bychom Trutnovské noviny mohli považovat za radikálnější list i co se vyjadřování týče.

Halíř považoval svůj list za zbraň. Trutnovské noviny vznikly jako list, který měl podporovat Čechy v německém Podkrkonoší a nabízet mravní i hmotnou podporu místním českým menšinám. Jejich cílem bylo stát se hlasem českých menšin, podporovat je, sdružovat, poučovat a tříbit jejich sebevědomí.

Noviny přinášely úvahové články o politice, sociálních, hospodářských a kulturních záležitostech, informovaly o českém školství, lokálních událostech i událostech z okolních oblastí. Z pravidelných rubrik se v něm čtenáři potkávali s rubrikou Co týden dal nebo Různé zprávy, o literatuře informoval Literární oznamovatel nebo Písemnictví, zaslané listy byly publikovány v rubrice Dopis/y. Rubriky jinak obecně nebyly nijak stálé, v jednom čísle se používala pro drobné zprávy rubrika Co týden dal, v druhém zase Různé zprávy.

Redakce velmi často využívala list ke komunikaci se svými čtenáři. Publikovala především různé oznamy, velmi často také prosby o doplacení objednaného předplatného nebo zajištění předplatného: „*Číslem tímto počínáme nový ročník, prosíme tedy o lask. zaslání jak dlužného předplatného za dobu uplynulou, tak i nového předplatného na dobu příští. Přátele své a příznivce pak žádáme, by list náš rozšiřovali a doporučovali všemožně a pomohli nám plniti velice nesnadný úkol náš.*“⁴²¹

⁴²¹ Trutnovské noviny, 8. 1. 1898, s. 1

Kromě neplacení předplatného měl list čas od času problémy i s konfiskacemi. O první z nich víme z čísla 35. I. ročníku, kdy bylo bílé místo po konfiskaci označeno nápisem *Zabaveno*. Jednalo se o závadnou část článku *Manifestační sjezd zástupců měst a okresů českých*, která se c. k. okresnímu hejtmánství nelíbila. Číslo z 27. prosince 1897 bylo dokonce zabaveno celé a ani v archivech se nedochovalo, proto se domníváme, že celý jeho náklad byl zničen⁴²². Ke konfiskaci pak došlo ještě několikrát v průběhu roku 1898, který byl co do konfiskací opravdu pestrý: „*Je to již šestá konfiskace našich listů v osmi číslech. Trpíme tím ztrát nenahraditelných a listy naše ve svém vycházení jsou velice ohroženy.*“⁴²³ Je velmi pravděpodobné, že i neustálé konfiskace přispěly k zániku listu o pár měsíců později.

5.1.4 INZERCE

Inzerce byla dle informací redakce velmi levná a platila se předem. V listu se nacházela velká spousta výzev redakce k inzerování, ale přesné částky uvedeny nebyly.

Inzerce listu byla velmi pestrá, inzerovali v něm především čeští obchodníci a řemeslníci, ale nacházely se v něm i inzeráty s nabídkou zaměstnání nebo inzeráty od nelokálních firem, jako byly např. firmy z Prahy, Hronova, Police, Jaroměře, Josefova, Humpolce a dalších. To poukazuje na určitou finanční chudobu trutnovských, nebo na nedostatek trutnovských firem, obchodníků a živnostníků, kteří by měli z inzerce v lokálním periodiku mít největší prospěch, a proto bychom jejich inzeráty v listu očekávali nejčastěji. Inzeráty byly velmi hezky graficky zpracovány, využívaly zdobných rámečků, obrázků a uměleckých písem.

Za zajímavost můžeme zmínit, že v listu se objevovaly jednak inzeráty tiskárny, která tisk tiskla, jednak taky pana Melichárka, obchodníka s ozdobným, stávkovým a hračkářským zbožím, u kterého bylo možné platit předplatné.

⁴²² Trutnovské noviny, 8. 1. 1898, s. 1

⁴²³ Trutnovské noviny, 19. 2. 1898, s. 1

5.1.5 ZÁNÍK LISTU

Poslední číslo listu vyšlo 20. srpna 1898, přičemž v archivu Národní knihovny v Praze je u tohoto čísla připojen ručně psaný lísteček s informací, že „*Trutnovské noviny koncem srpna 1898 přestaly na dobro vycházeti*“⁴²⁴.

Důvodem zániku listu byly finance. Po celou dobu vycházení listu redakce v různých číslech uveřejňovala výzvy k doplacení dlužného předplatného, rovněž vyzývala dosavadní neodběratele k odebrání. Právě nedostatek financí z předplatného donutili redakci list definitivně zastavit: „*Tímto číslem zastavujeme vydávání i tohoto listu našeho, poslední vydatné zbraně, jelikož veškeré prosby naše o zaslání předplatného a dlužných nedoplatků byly marný.*“⁴²⁵ Trutnovským novinám se tak nevyhnula nesnáz, kvůli které skončila spousta českých menšinových listů a která byla hlavně u trutnovských menšinových listů velmi běžná.

Vedle nedostatku peněz z předplatného se na finanční stránce listu nepodepsaly dobře ani neustále probíhající konfiskace a zabavování nákladu, které se samozřejmě redakci velmi prodražovalo. I tahle věc jistě přispěla ke konci Trutnovských novin.

5.2 STRÁŽ NA ÚPĚ

Periodikum Stráž na Úpě vycházelo v Trutnově zároveň s Trutnovskými novinami. Dochovalo se 5 čísel z I. ročníku a 7 čísel z ročníku II.

5.2.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE

Stráž na Úpě poprvé vyšla 23. října 1897 v Trutnově a zanikla pravděpodobně na konci srpna 1898. Vycházela s podtitulem *Časopis hájící zájmy českého lidu v Podkrkonoší*. Zajímavostí je, že ačkoliv jejím vydavatelem byl hlášen JUC. Vilém Votruba, redaktor novin Jičínský obzor, jejich odpovědným redaktorem byl nám již známý majitel, vydavatel a redaktor Trutnovských novin František Halíř. Halíř tedy ve stejném čase vydával na Trutnovsku hned 2 listy stejného zaměření, ale odlišného obsahu. Na obsahu novin participovali i další

⁴²⁴ Ručně psaný lísteček přiložený k Trutnovským novinám z 20. 8. 1898, pravděpodobně z 28. 3. 1899, podepsaný iniciály (asi) J. J.

⁴²⁵ Trutnovské noviny, 20. 8. 1898, s. 4

příspěvatelé, zaslané listy byly např. uveřejňovány v rubrice Dopisy. Podíleli se i na tvorbě dalších článků, jejich autorství poznáme dle zkratk, kterými byly tyto články podepisovány⁴²⁶.

Zajímavostí také bylo, že kromě stejného zodpovědného redaktora, měly oba listy také stejného tiskaře Bedřicha Outratu v Knihtiskárně L. Sehnala, stejné sídlo redakce nejprve na náměstí v domě č. 10, pak na Kriblici v č. 8, a také oba vycházely každou druhou sobotu ve 14 hodin odpoledne – vždy ale proti sobě. I předplatné obou listů vyšlo na stejno, oboje stálo ročně 2,50 zl, půlletně 1 zl 30 kr a čtvrtletně 70 kr. Jednotlivá čísla bylo možno kupovat po 10 kr.

Obrázek 28 - Hlavička periodika Stráž na Úpě

Jak to bylo zvykem, i u Stráže na Úpě byly všechny důležité informace umístěny v její hlavičce. Ta za dobu vycházení nedošla žádných změn, dominoval jí verzálkami psaný tučný bezpatkový název listu s podtitulem a informacemi rozdělenými ve 2 boxech pod tím. Údaje jako ročník, číslo a datum a místo vydání pak byly umístěny nad názvem.

5.2.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ

Vzhled Stráže na Úpě se nijak nevymykal dobovým standardům. Byl tisknut na podobném papíře podobného formátu jako ostatní listy, byl psán stejným patkovým písmem. Dokonce i rubriky a názvy článků byly psány stejným písmem jako např. u Trutnovských novin. Ke zvýraznění se používalo hlavně prokládání znaků mezerami a ztučnění. Jednotlivá čísla

⁴²⁶ Stráž na Úpě, 29. 1. 1898, s. 1

vycházela po 8 stranách, z nichž minimálně 2 byly věnovány inzerci. První číslo oproti tomu vyšlo hned se 4 stránkami inzerce.

Text listu byl strukturován do 3 sloupců a jednalo se o graficky poměrně nezajímavě zpracovaný list. Nebyly používány obrázky ani fotografie, které by doplňovaly články, ani se v něm nevyskytovaly žádné grafické zajímavosti. Nebyl ani moc přehledný, protože rubriky byly oddělovány tenkými pomlčkami.

5.2.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ

Stráž na Úpě vznikla v reakci na velmi zhoršené vztahy mezi Čechy a Němci v národnostně smíšených oblastech v 80. letech 19. století: „*Zdalo se, že kmenové toto nepřátelství a národní zášť mizí, že blíží se doba smíření, kdy mezi oběma kmeny, které již dějinný osud vedle sebe postavil, určen bude jakýsi slušný modus vivendi, jenž napomáhati by měl k volnému rozvoji obou v ohledu národním, národohospodářském a kulturním. Avšak nestalo se tak.*“⁴²⁷ V té době kulmovaly na Trutnovsku i Královédvorskú česko-německé potyčky, obzvláště ty protičeské v Trutnově byly často i násilného charakteru. To jen utužilo nenávisť mezi národy, včetně očividné nesnášenlivosti redakce k Němcům: „*Výkřik bolesti, který ozval se v uzavřeném území od našich bratří, poučil nás dostatečně o tom, že znovu propukly panovačné choutky kmene germánského, které objevily se v pronásledování, v surovostech nejhorších, kde nešetřeno osobní bezpečnosti našich bratří, kde tito přepadání byli ve spánku a kde trpěti měly i hlavičky nevinných dětí českých.*“⁴²⁸

List vznikl jako obrana českých zájmů v poněmčeném území proti německému, chtěl být záštitou pronásledovaných českých menšin a dát jim hlas. Vedle toho se snažil vzdělávat Čechy, podporovat jejich národohospodářské snahy a duševní a národní rozvoj. Zároveň ale byl listem nestranným: „*Chceme býti listem ryze českým.*“⁴²⁹

Jeho obsahové zaměření bylo silně protiněmecké, rozhodně se se svým vyjadřováním řadil k radikálnějším listům. Svým vyjadřováním a vedením listu rozhodně nepomáhal k uklidňování situace mezi národy, naopak ji spíše eskaloval: „*Propouštění z práce, vypovídání z bytu, insultování na veřejné ulici, volání na radnici s výhrůžkou zničení existence, vytloukání oken českých příbytků a spolků – to vše ukázalo nám příliš jasně, že s národem podobných*

⁴²⁷ Stráž na Úpě, 23. 10. 1897, s. 1

⁴²⁸ Tamtéž.

⁴²⁹ Tamtéž.

vlastností po tu dobu žádného smíření nebude a abychom se (...) jako český spjatý národ bránili“⁴³⁰

Jinak obsahově se list soustředil na publikování zpráv o politickém dění na celostátní úrovni, věnoval se školství, otiskoval poučné články věnované např. nemocem, tradicím, sděloval novinky národohospodářské, přinášel články úvahové i zábavnou rubriku Feuilleton (někdy též nazývanou Besídka). Informoval také o místních událostech, spolkových akcích, krátké zprávy pak shromažďoval v rubrice Drobné zprávy, literární přehled zase v Literatuře.

5.2.4 INZERCE

Kolik zaplatil inzerent za inzerování, jsme se bohužel z listu nedozvěděli, ale dle redakce bylo inzerování v listu velmi levné a platilo se předem.

V listu se inzerovaly nabídky k sňatku, nabídky učňovských i pracovních míst, inzeráty českých řemeslníků, pražských nakladatelství, českých obchodníků a továrníků z Prahy nebo českých obchodníků z širokého okolí. V listu inzeroval i sám jeho tiskař, který v něm nabízel veškeré tiskopisy za nejlevnější ceny⁴³¹. V jednom čísle se objevovalo i několik jeho inzerátů⁴³². V listu také pravidelně inzeruje Antonín Melichárek, obchodník, který inzeroval také v jiných periodikách⁴³³.

5.2.5 ZÁNİK LISTU

Stráž na Úpě zanikla pravděpodobně na začátku srpna 1898. Ačkoliv se její poslední číslo nedochovalo, napovídají nám to dvě věci. Ve spisu Národní knihovny v Praze se u předposledního čísla listu z března 1898 vyskytuje ručně psaný lístek (stejný jako u Trutnovských novin) s informací, že „*Stráž na Úpě přestala koncem srpna 1898 na dobro vycházeti*“⁴³⁴. Druhým vodítkem je zpráva redakce, která vyšla v Trutnovských novinách o tom, že „*po zajetí Stráže na Úpě následují i Trutnovské noviny...*“⁴³⁵

⁴³⁰ Stráž na Úpě, 23. 10. 1897, s. 1.

⁴³¹ Stráž na Úpě, 26. 3. 1898, s. 3

⁴³² Stráž na Úpě, 12. 3. 1898, s. 4

⁴³³ Stráž na Úpě, 29. 1. 1898, s. 7

⁴³⁴ Ručně psaný lísteček přiložený k Stráži na Úpě z 19. 3. 1898, pravděpodobně z 28. 3. 1899, podepsaný iniciály (asi) J. J.

⁴³⁵ Trutnovské noviny, 20. 8. 1898, s. 4

Proč list zanikl, není zřejmé. V listu se na rozdíl od Trutnovských novin nevyskytovaly výzvy k doplacení předplatného, ani stížnosti na nedostatku odběratelů, dokonce ani nepropadal konfiskacím.

5.3 TRUTNOVSKÝ VĚSTNÍK

Trutnovský věstník byl prvním velkým periodikem, které na Trutnovsku začalo vycházet. Po zániku Trutnovských novin a Stráže na Labi nastala čtyřletá pauza, kdy byl Trutnov zcela bez česky psaných novin. Až na konci roku 1902 vyšla první 3 čísla nového českého menšinového listu Trutnovského věstníku. Tato čísla se bohužel v archivech nedochovala. První dochované číslo pochází až z 8. ledna 1903. List pak vycházel v Trutnově dlouhých 10 let, v roce 1912 přesídlil do Jilemnice, kde chvíli vycházel jako *Věstník dříve trutnovský*, a poté na něj navázal Věstník krkonošský. Úplný konec vydávání pak nastal v roce 1915, druhém roce 1. světové války.

O Trutnovském věstníku jsme byli schopni dohledat až nezvykle velké množství informací na to, že se jednalo o český menšinový tisk. Bylo to z toho důvodu, že jeho autor využíval intenzivně list jako komunikační kanál se svými odběrateli a zároveň často publikoval výroční články, retrospektivní přehledy a sebeobhajující reakce na jiné články.

5.3.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE

Trutnovský věstník byl nejdéle vycházejícím českým menšinovým tiskem, svou dobou vycházení se přiblížil královédvorskému rekordmanovi Záboji. Čistý výnos z listu šel původně čistě na podporu Národního domu v Trutnově, po převzetí pouze vycházel v jeho prospěch. Po celou dobu vycházel list s podtitulem *Orgán českých menšin českého severovýchodu*. Redakce s největší pravděpodobností sídlila po celou dobu vycházení v prvním patře českého Národního domu v Trutnově.

Jeho majitelem, vydavatelem a zodpovědným redaktorem byl trutnovský holič Jindřich Calaba. Calaba noviny zpočátku nevlastnil, pro správu nově vzniklého listu ho oslovilo družstvo Národního domu v Trutnově jako ozkoušeného redaktora. Již dříve mu v Náchodských listech vycházela pravidelná rubrika pro českou trutnovskou menšinu. Jako zodpovědný redaktor listu dostával Calaba pravidelnou malou odměnu za každé vydané číslo. Přibližně kolem srpna 1904 pak přešel list zcela do rukou jeho redaktora, který výměnou za to odváděl

ročně na Národní dům 40 K příspěvek. Calaba list přejímal do svých rukou s dluhem 800 K, který za 2 roky vycházení listu vznikl. List byl zadlužený kvůli neočekávaným výdajům navíc, jako byly konfiskace nebo řízení redakčního inventáře, ale také kvůli laxnosti jeho odběratelů v placení předplatného, na kterém často dlužili desítky K. Calaba při převzetí vyplatil podílníky, zaplatil poplatek Národnímu domu na 2 roky dopředu a umožnil velký dluh v tiskárně, aby mohl list dál vycházet s čistým štítem⁴³⁶.

Calaba nebyl redaktorem, který by preferoval umírněný styl vyjadřování. Naopak svými články si proti sobě postupně poštvál velkou část aktivních členů české menšiny. Ti se potom začali sdružovat okolo listu Podkrkonošský kraj, který v Trutnově začal vycházet v roce 1911 a se kterým proti sobě vedli ostrou tiskovou válku. V roce 1911 navíc Calabovi zemřel syn⁴³⁷ a ostatní děti nechal pokřtít německým farářem, což ještě zhoršilo jeho postavení v trutnovské české menšině⁴³⁸. To vše vyvrcholilo přestěhováním Calaby i jeho listu do Jilemnice, kde nadále pokračoval jako Věstník dříve Trutnovský a Věstník krkonošský.

Kromě Calaby přispívali do Trutnovského věstníku (obzvláště v době, kdy byl jedinými českými novinami v Trutnově) mnozí přispěvatelé. Ti své autorství deklarovali většinou pseudonymy nebo zkratkami. Mezi ty nejznámější patřil jednoznačně **Jindřich Vlček** z Malých Svatoňovic, aktivní člen i zakladatel tamějších českých spolků a za první republiky i vydavatel několika menšinových periodik a starosta obce. Ten vydával v Trutnovském věstníku nepravidelnou přílohu Úpický věstník⁴³⁹, ze které se vyvinul samostatný měsíčník *Věstník osvětové, menšinové a veřejné práce severovýchodních Čech*⁴⁴⁰. Jeho specializací pak bylo české menšinové školství. Celostátně známým přispěvatelem byl také **Max Lederer**, spisovatel a divadelní režisér, který byl c. k. úřady za trest přeřazen na službu do železniční stanice Poříčí u Trutnova. Ten přispíval do listu články s kulturní a jazykovou tematikou, psal o problémech na železnici a dalších aktuálních problémech. V listu jsme jeho články našli podepsané iniciály L. M.⁴⁴¹ nebo pseudonymem Caro⁴⁴². Do listu intenzivně přispíval i po svém nuceném odchodu do Čáslavi, ve svých článcích se ale začal více věnovat politickým a menšinovým problémům. Z méně viditelných přispěvatelů musíme zmínit ještě vrchlabského menšinového učitele **Roberta Turku**, který do listu přispíval příspěvky o Ústřední matici české a menšinovém

⁴³⁶ Trutnovský věstník, 13. 10. 1904, s. 5

⁴³⁷ Trutnovský věstník, 6. 6. 1911, s. 1–2

⁴³⁸ Trutnovský věstník, prosinec 1911, s. 8

⁴³⁹ Úpický věstník, příloha Trutnovského věstníku, 16. 1. 1908

⁴⁴⁰ Podkrkonošský kraj, 30. 12. 1911, s. 2

⁴⁴¹ Trutnovský věstník, 22. 10. 1909, s. 1

⁴⁴² Vašata, 2004, s. 31–41

školství v Podkrkonoší, **Josefa Jandu**, který přispíval články o historii regionu a články se sociálními tématy, a podomoklského učitele **Jana Vladimíra Charváta**, který publikoval v listu různé statistiky, články o českém menšinovém školství, přehledy, články věnující se Slovanům apod.

Trutnovský věstník byl dlouhou dobu tisknut v české tiskárně A. Neuberta v Jilemnici, přičemž ale v roce 1910 došlo k přesunu tisku do Jičína do knihtiskárny K. Hylského. Pravidelná příloha Národ, která při listu vycházela pravděpodobně v roce 1910, byla zase tisknuta v Rokycanech u Josefa Zápotočného.

List již od počátku svého vydávání vycházel jako čtrnáctideník, vždy ve čtvrtek s datem následujícího pátku. Tato periodicitu se až do přestěhování listu do Jilemnice nezměnila. List bylo možné si předplatit za 4 K ročně nebo na půl roku za 2 K. Jednotlivá čísla byla k dostání za 16 h (8 kr)⁴⁴³. V roce 1904 bylo v listu oznámeno, že budou vydávána také speciální „dělnická čísla“. Ta byla přesně takto označena v záhlaví a byla k dostání za 12 h (6 kr) pro nemajetné dělníky, kteří se předem nahlásili v redakci nebo u předsedy dělnického spolku Havlíček⁴⁴⁴.

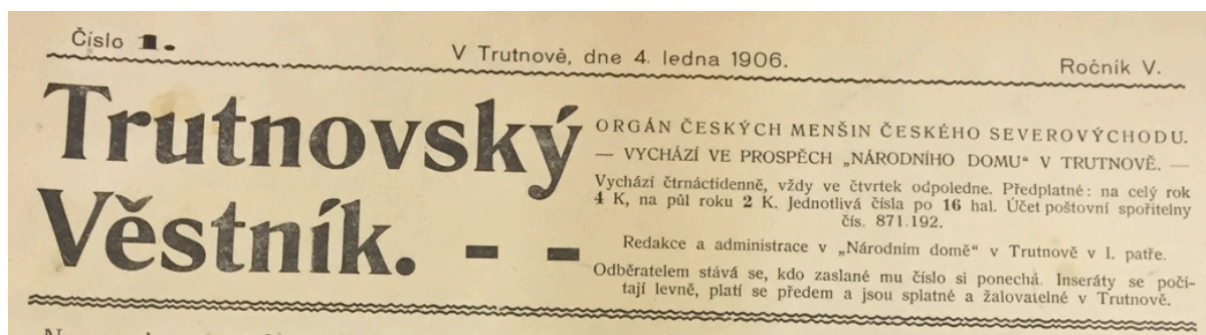

Obrázek 29 - Hlavička periodika Trutnovský věstník 1

Tím, že Trutnovský věstník vycházel dlouhých 10 let, prodělal několik změn ve vzhledu své hlavičky. Ze začátku vycházel s jednoduchou hlavičkou, která se dost podobala hlavičkám ostatních periodik. Dominoval jí verzálkami psaný název listu, pod ním menším písmem jeho podtitul. Důležité informace byly umístěny ve třech boxech pod ním. Nad názvem pak byly umístěny údaje o čísle, ročníku a místě a datu vydání.

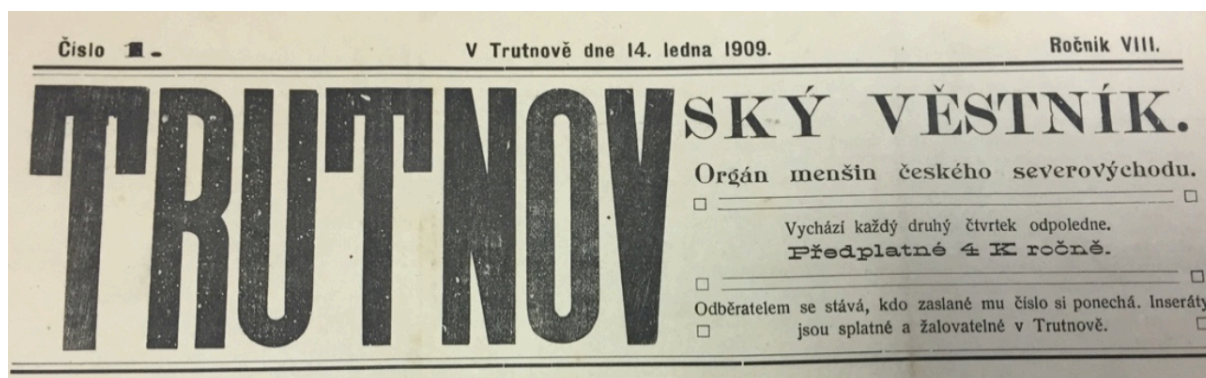
⁴⁴³ Trutnovský věstník, 28. 3. 1903, s. 1

⁴⁴⁴ Trutnovský věstník, 18. 8. 1904, s. 2

Obrázek 30 - Hlavička periodika Trutnovský věstník 2

Od V. ročníku došlo ke změně stylu hlavičky, list začal experimentovat s neobvyklými úpravami. Název listu umístil vlevo a vedle něho do jednoho odstavce všechny informace od podtitulu, informace, že vychází ve prospěch Národního domu, periodicitu, předplatné, až po sídlo redakce.

Obrázek 31 - Hlavička periodika Trutnovský věstník 3

K další změně došlo hned o 3 roky později. Na levé straně zůstala část názvu listu, která dávala název města „Trutnov“, na pravé pak pokračoval zbytek názvu a další informace. Na rozdíl od předchozí hlavičky ale zde byly informace od sebe odděleny dvojitými čarami.

Obrázek 32 - Hlavička periodika Trutnovský věstník 4

Ihned o rok později došlo k další změně ve stylu hlavičky. Rozvržení názvu zůstalo stejné, ale informace o předplatném, odběratelích a inzerátech se nacházely pod ním, podtitul a periodicitu vedle názvu.

Obrázek 33 - Hlavička periodika Trutnovský věstník 5

K poslední výrazné změně ve vzhledu listu došlo v roce 1911 a listu zůstal ještě při jeho vydávání v Jilemnici jako Věstníku dříve trutnovského a Věstníku krkonošského.

5.3.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ

Trutnovský věstník vycházel většinou na standardním papíře rozměry podobnému dnešnímu formátu A3. Občas ale vycházel také na velmi tenkém papíře, který téměř prosvítal skrz na skrz. Ten je již v dnešní době velmi křehký, takže jeho zkoumání bylo dost obtížné. Jednotlivá čísla vycházela o různých počtech stran. Zpočátku to bylo hlavně o 8, později se zvýšil na 10 až 12. Inzerce byla pravidelně věnovaná alespoň čtvrtina čísla. Text byl dělen do 3 sloupců, používalo se i horizontální dělení. Psán byl standardním patkovým písmem. Názvy rubrik a článků ale byly psány různými typy písem, od obyčejnějších až po hodně zdobné. Rubriky byly také různě oddělovány, čarami, zdobnými linkami, ale třeba i drobnými obrázky, jako byly květiny nebo různé symboly. Redakce velmi často zvýrazňovala určité pasáže textů nebo krátké zprávy. Využívala k tomu ztučnění, podtržení, kurzívu, zvětšení písma i prokládání znaků mezerami.

List byl zpočátku graficky poměrně nezáživný, ale postupně se v něm začaly objevovat různé prvky, které ho ozvlášťovaly. Titulní strany byly často ohraničovány zdobnými

rámečky, u textů se často objevovaly doprovodné obrázky, fotografie, mapy a tabulky. První obrázek na titulní straně se objevil již ve II. ročníku, kdy byl na titulní straně otištěn obrázek mistra Jana Husa spolu s několika květinami⁴⁴⁵. V dubnu 1904 se pak v článku o úmrtí Antonína Justa objevila jeho fotografie⁴⁴⁶. V listu se také objevovaly básně⁴⁴⁷ a různě strukturovaný text⁴⁴⁸. V srpnu 1907 publikoval list na své titulní straně zesměšňující obrázek s vtípnou pointou. Ježibaba se na něm snažila na lopatě s nápisem „úplatky rodičům a dětem“ dostat 2 děti do pece s nápisem „germanisace“. Byla to jedna z výzev, aby rodiče posílali české děti do českých škol⁴⁴⁹. Další karikatura, tentokrát celostránková, o sčítání lidu byla publikovaná v říjnu 1910 dokonce i společně s útočnou básničkou⁴⁵⁰. V prosinci 1909 zase na titulní stránce otiskl notový zápis Smetanovy Libuše⁴⁵¹.

Na konci prosince 1911 vyšlo poprvé číslo s červeně natištěnými detaily. Šlo o jubilejní číslo 10 let od založení listu⁴⁵². V tom samém čísle vyšla také červeně natisklá inzerce na Občanskou záložnu ve Vršovicích⁴⁵³.

Zajímavostí je, že v roce 1911 vycházel list s místy, kam se lepily různé známky. Šlo o známky např. z výstavy okresu chlumeckého⁴⁵⁴, s reklamou na kávu⁴⁵⁵, na loterii Národní jednoty severočeské⁴⁵⁶ nebo s obrázkem světlice horského tkalce⁴⁵⁷.

5.3.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ

Trutnovský věstník vznikl jako česky psaný list pro severovýchodní české menšiny, především pak pro tu trutnovskou. Vznikl jako list politicky nestranný, ale přitom silně angažovaný do národního sebeuvědomování. Již od svého začátku patřil k výrazně radikálním českým menšinovým listům. Byl silně protiněmecky zaměřený, občas se v něm objevovaly i antisemitské myšlenky. V pozdějších letech se začal taky pouštět do slovních bojů s dalšími

⁴⁴⁵ Trutnovský věstník, 25. 6. 1903, s. 1

⁴⁴⁶ Trutnovský věstník, 14. 4. 1904, s. 2

⁴⁴⁷ Trutnovský věstník, 18. 4. 1904, s. 1

⁴⁴⁸ Trutnovský věstník, 21. 6. 1905, s. 1

⁴⁴⁹ Trutnovský věstník, 29. 9. 1907, s. 1

⁴⁵⁰ Trutnovský věstník, 7. 10. 1910, s. 1

⁴⁵¹ Trutnovský věstník, 17. 12. 1912, s. 1

⁴⁵² Trutnovský věstník, koncem prosince. 1911, s. 1

⁴⁵³ Trutnovský věstník, koncem prosince. 1911, s. 16

⁴⁵⁴ Trutnovský věstník, 21. 7. 1911, s. 1

⁴⁵⁵ Trutnovský věstník, 4. 8. 1911, s. 1

⁴⁵⁶ Trutnovský věstník, 22. 9. 1911, s. 1

⁴⁵⁷ Trutnovský věstník, 3. 5. 1912, s. 1

českými menšinovými tisky, jako byl například Podkrkonošský kraj, a částí trutnovské české menšiny.

Trutnovský věstník založilo několik podílníků, kteří cítili potřebu mít pro český lid v Trutnově noviny, které by plnily funkci ochranné zdi proti německým výpadům. Trutnovský věstník vznikl jako list menšinový, který měl sloužit potřebám a zájmům trutnovské menšiny, měl ji sdružovat a propojovat s ostatními skupinami národa, měl získávat podporu a porozumění od Čechů pro podkrkonošskou českou menšinu, ale také pro všechny severovýchodní české menšiny. Také si kladl za cíl informovat o těchto menšinách, jejich problémech a úskalích, ale i o jejich úspěších a životě. Chtěl se zabývat hospodářskými, sociálními i kulturními potřebami všech vrstev obyvatel, ze kterých se česká trutnovská menšina skládala. Jako hlavní cíl pak redakce viděla národní radikalismus: „*Národní radikalismus, ne planý a vnější, ale důsledný, uvědomělý, vnitřní, pokrokovost ve všech otázkách kulturních, sociální spravedlnost a snaha o hospodářské sesílení, to byly zásady, jež jsme si vytkli.*“⁴⁵⁸ Největší úsilí ale vkládala do sjednocení menšiny. List chtěl sjednotit českou trutnovskou menšinu nejen politicky, ale i v rámci všech vrstev obyvatel, které ji tvořily, aby spolupracovaly dohromady na společných cílech⁴⁵⁹.

Vedle toho redakce otevřeně přiznávala, že kvůli svému zaměření na podporu a povznesení úrovně českých menšin se dostávala do rozporu se svou novinářskou povinností, „*neboť mlčíme o mnohých zjevech, jichž dotknouti se obáváme, aby z toho nezešla pohroma společné věci.*“⁴⁶⁰ Protože ale viděla své poslání v „*kulturním povznesení našich menšin, neboť pouze uvědomělá menšina je si vědoma i svých povinností politických a občanských a vždy jim dostojí,*“⁴⁶¹ příliš jí to nevadilo. Naopak odpůrci tohoto listu právě neinformování, nebo nepřesné a zkreslené informování o věcech redakci velmi vyčítali.

Obsahově se list zaměřoval na tradiční menšinová témata. Přinášel informace z různých okolních obcí, publikoval pozvánky i shrnutí z různých událostí nebo menšinových spolků, přinášel zpravodajství národohospodářské, o sociálních otázkách, o menšinovém školství a jeho problémech, podněcoval své čtenáře k přihlašování se o svá práva a o podílení se na vybudování českého sebevědomí, sledoval politické a společenské dění místní i celostátní, reagoval na nové protičeské zákony, vyhlášky, debaty či vyjádření politiků. Vedle zpravodajské části měl

⁴⁵⁸ Trutnovský věstník, koncem prosince. 1911, s. 1

⁴⁵⁹ Tamtéž.

⁴⁶⁰ Tamtéž.

⁴⁶¹ Tamtéž.

i rubriky věnované oddechovým textům. Jednalo se o rubriky Besídka a Feuilleton, kde vycházely články poučné, zábavné, cestopisné, s historickou tematikou, pojednávající o slavných osobnostech českých dějin, ale i různé převzaté texty z knih a jiných listů nebo překlady. Občas se v nich objevovaly i básně.

Rubriky se za 10 let vydávání Trutnovského věstníku často proměňovaly. Pravidelně vycházely rubriky s krátkými texty z okolních oblastí, jako bylo Jilemnicko, Hostinné, Vrchlabsko, Dvůr Králové, Liberecko, Červený Kostelec, Nový Svět, Nová Paka, Podomokly či Broumov. Celostátní zprávy s nějakým specifickým zaměřením pak byly sdružovány např. do Politického přehledu, Rozhledů osvětových, Zdravotnictví, Národního hospodáře nebo Českého peněžnictví. Vedle toho v listu vycházely také rubriky s krátkými zprávami z různých českých menšinových spolků, nebo rubriky, ve kterých byly zařazovány texty s protiněmeckou a promenšinovou tematikou, jako byly Menšinová hlídka, Školská hlídka, Z českých menšin nebo Dělnická hlídka. Většinou se v nich objevovaly zprávy o příkořích páchaných na Češích, komplikovaném fungování českého menšinového školství apod. Posledním typem rubrik, které se v listu objevovaly, byly rubriky kulturní a společenské, které publikovaly články o divadle, společenských akcích, umění, kultuře, české literatuře, krajinných výstavách a dalších. Samozřejmě ani v Trutnovském věstníku nechyběla rubrika Různé zprávy, kam se umisťovaly všechny texty, které se jinam nehodily.

Redakce také velmi intenzivně využívala list jako komunikační prostředek, skrze který informovala své odběratele a čtenáře o praktických věcech, změnách nebo jim předkládala různé rekapitulační články. Zároveň také redakce velmi často uveřejňovala reakce na články nebo zaslané a řečené „pomluvy“, které o Trutnovském věstníku nebo jeho majiteli někdo pronesl. Zmínit můžeme např. celou přílohu, kterou věnovala p. Stránskému, který vydal v *Politice* článek, v němž obvinil redaktora Calabu z různých věcí. Ten potom věnoval celou přílohu, kde obvinění vyvrací a vysvětluje⁴⁶².

Konfiskace se nevyhnuly ani tomuto menšinovému listu, ačkoliv nepatřil k nejvíce postiženým. První zabavení výtisku proběhlo hned na začátku II. ročníku, následně v průběhu let proběhlo ještě několikrát. Je s podivem, že místní dozorce nechával Trutnovský věstník při styly jeho vyjadřování poměrně nezabavován, ačkoliv rétorika jeho vydavatele byla více než ostrá. Možná ale z důvodu jeho politické nestrannosti a dlouhodobé záštity Národního

⁴⁶² Trutnovský věstník, 13. 10. 1904, s. 21

domu mu byla ponechána větší svoboda, než na jakou jsme byli zvyklí u jiných menšinových tisků.

5.3.4 INZERCE

Inzerce byla v listu věnována průměrně čtvrtina obsahu podle toho, kolik stran mělo konkrétní vydání. Zajímavostí Trutnovského věstníku bylo, že inzerce se nenacházela jen na konci listu, jak se to tradičně u tohoto typu tisku dělalo, ale objevovala se i v rámci textových částí, dokonce i ve velkých formátech na titulních stranách⁴⁶³.

Trutnovský věstník byl specifický i tím, že přímo ve svých oznamech přesně uváděl cenu inzerce. Za celostránkovou inzerce zaplatil inzerent 16 K a od toho se odvíjela cena menší inzerce – půlstránková za 8 K, třetina stránky za 6 K, čtvrtina za 4 K 50 h, osmina za 2 K 40 h, šestnáctina strany za 1 K 30 h a dvaatřicetina strany za 80 h. Při opakovaném inzerování poskytovala redakce značné slevy⁴⁶⁴.

Inzerce byla velmi zajímavá, i co se grafického zpracování týče. Dominovali jí zdobené rámečky, různé netradiční fonty písma, obrázky a grafické prvky. V listu inzerovali hlavně čeští obchodníci a řemeslníci. Nicméně ty místní trutnovské převyšovaly inzeráty od vzdálenějších obchodníků a řemeslníků třeba z Rokytnice, Prahy, Opočna, Poniklé, Hlinska nebo Dvora Králové. Z něho se tam objevovaly inzeráty např. od majitelů mechanické továrny Zlatníka a Tlapáka⁴⁶⁵. V listu se také objevovaly inzeráty na podnájem, přijetí mladých lidí do učení, na odkup věcí, oznamy o svatbách, pohřbech nebo plesech a besídkách.

V listu také inzeroval sám jeho majitel a redaktor. Nejprve inzeroval svůj kadeřnický závod na náměstí č. 14 v Trutnově, kde kromě kadeřnických služeb nabízel také prodej různých toaletních potřeb⁴⁶⁶, později také pojišťovací banku Slavii, jejíž služby v Trutnově nabízel jako její oficiální zástupce⁴⁶⁷.

⁴⁶³ Trutnovský věstník, 23. 2. 1912, s. 1

⁴⁶⁴ Trutnovský věstník, 8. 1. 1903, s. 6

⁴⁶⁵ Trutnovský věstník, 8. 1. 1903, s. 7

⁴⁶⁶ Trutnovský věstník, 13. 4. 1905, s. 7

⁴⁶⁷ Trutnovský věstník, 29. 8. 1907, s. 7

5.3.5 PŘÍLOHY

Pokud už české menšinové listy vycházely s nějakými přílohami, problémem jejich zkoumání je, že se tyto přílohy povětšinou nedochovaly. Často o nich tedy víme jen z kusých vět v hlavičkách jednotlivých čísel, že toto číslo vyšlo s přílohou. Trutnovský věstník je specifický tím, že u něj se nám jeho přílohy dochovaly alespoň v pár exemplářích.

První typem příloh byly přílohy volně vložené. Z července 1910 se nám dochovala příloha *Národ: Zábavná a poučná příloha Trutnovského věstníku*. Měla malý rozměr a celkově vyšla o 8 stranách. Přinášela odlehčená a zábavná témata, překlady, básně, převzaté texty i různé drobné zprávy⁴⁶⁸. Druhým typem byly přílohy začleněné přímo do standardního rozsahu listu. Jednalo se o přílohu *Úpický věstník*, kterou spravoval již zmiňovaný český aktivista Jindřich Vlček z Malých Svatoňovic, která vycházela v roce 1908. Tato příloha měla podobné zaměření, cíl a obsah jako samotné noviny, akorát se zaměřením na Úpicko⁴⁶⁹. Vedle Úpického věstníku pak také nepravidelně vycházely v rámci listu různé speciální přílohy. Jednou z nich byla již zmiňovaná reakční příloha p. Stránskému⁴⁷⁰, a dále pak Volební příloha vydaná k tehdejšími volbám s agitačními články⁴⁷¹.

5.3.6 POKRAČOVATELÉ TRUTNOVSKÉHO VĚSTNÍKU

V červenci 1912 vyvrcholily spory mezi Trutnovským věstníkem a jeho redaktorem Calabou s částí české trutnovské menšiny, která stála za jeho konkurenčním listem Podkrkonošským krajem, a Calaba se i s rodinou a svým listem přesunul do české Jilemnice. Svůj list tímto okamžikem přejmenoval na *Věstník dříve trutnovský*. Jednalo se o jakýsi mezistupeň, se kterým dokončil XI. ročník původního listu a na který poté navázal novým *Věstníkem krkonošským*. Tato periodika neuvádíme jako samostatná, protože jednak nevycházela v námi zkoumaném regionu, a zároveň nebylo Trutnovsko jejím hlavním zaměřením. Protože ale se Trutnovsku stále věnovala, velmi stručně si je přiblížíme.

⁴⁶⁸ *Národ*, 1910. Pravděpodobně u Trutnovského věstníku z 15. 7. 1910.

⁴⁶⁹ Trutnovský věstník, *Úpický věstník*, 12. 9. 1908.

⁴⁷⁰ Trutnovský věstník, 13. 10. 1904, s. 21

⁴⁷¹ Trutnovský věstník, *Volební příloha menšinového časopisu Trutnovský Věstník k čís. 10*, 9. 5. 1907

5.3.6.1 VĚSTNÍK DŘÍVE TRUTNOVSKÝ

Obrázek 34 - Hlavička periodika *Věstník dříve Trutnovský*

První číslo *Věstníku dříve trutnovského* vyšlo 12. července 1912 a poslední 20. prosince 1912. Jednalo se o mezistupeň, který měl zajistit hladký přechod mezi *Trutnovským věstníkem* a *Věstníkem krkonošským* po přestěhování Calaby do Jilemnice. Na obsahu ani vzhledu listu se nic nezměnilo, přibyla pouze jedna rubrika, a to *Samosprávná hlídka*, která informovala o chodu města. List vycházel s podtitulem *Orgán krajů a menšin českého severovýchodu*.

5.3.6.2 VĚSTNÍK KRKONOŠSKÝ

Obrázek 35 - Hlavička periodika *Věstník krkonošský*

Pravým následovníkem Trutnovského věstníku se stal Věstník krkonošský. Vycházel dokonce jako XII. ročník, tudíž se hlásil k jeho odkazu. List vycházel od roku 1913 pravděpodobně do května 1915, z něhož existuje poslední dochované číslo.

Věstník fungoval na stejném principu jako jeho předchůdce, zaměřoval se však především na oblast Jilemnicka a Vrchlabska, ale neopomíjel ani svoje rodné Trutnovsko. Ze zajímavostí můžeme zmínit, že jedno celé číslo bylo věnováno tragédii umrznutí Hanče a Vrbaty během běžkařských závodů v Krkonoších⁴⁷². V Aviatickém čísle zase jako první periodikum z námi zkoumaných použilo k tisku modrou barvu⁴⁷³.

5.3.7 ZÁNİK LISTU

Trutnovský věstník jako takový zanikl svým přesunem do Jilemnice v červenci 1912. Redakce sama tento krok objasnila v jeho posledním čísle: „*List náš z malých počátků zabíral poněmáhlu četné kraje severovýchodních Čech a nyní z strategických i taktických důvodů a k návodu svých přátel obracíme zřetel a působnost na celé Podkrkonoší. Jest prokázáno, že z českého místa na národním rozhraní bude nám možno menšinám více prospěti proto směr, tendence a vedení listu zůstane nezměněno.*“⁴⁷⁴ Na Trutnov list ale nezanevřel, ačkoliv jedním z důvodů, proč se Calaba přesunul s listem do Jilemnice, byl jeho spor s částí české trutnovské menšiny sdružené kolem Podkrkonošského kraje: „*Máme dnes to blahé vědomí, že řada proti nám poštvaných lidí nyní nahlédá, že boj proti nám vyvolaný byl vedený úplně z osobní iniciativy.*“⁴⁷⁵ I tak ale list chtěl zůstat i nadále ochráncem trutnovské menšiny a dále ji podporovat.

Jeho legitimní následovník Věstník krkonošský pak zanikl ve druhém roce 1. světové války, která se negativně podepsala na podmínkách pro fungování nejen malých lokálních novin, ale i těch celostátních. Obzvláště těžké to pak bylo období pro český menšinový tisk. Krkonošský věstník měl navíc stejně jako dříve Trutnovský věstník problém s neplatiči předplatného, k tomu se přidal nedostatek papíru a tiskařských potřeb a list nejprve snížil periodicitu na měsíčník, aby pak přestal v květnu 1915 vycházet úplně. Tím definitivně zanikl nejdéle vycházející český menšinový list na Trutnovsku.

⁴⁷² Věstník krkonošský, 12. 4. 1913, s. 1

⁴⁷³ Věstník krkonošský, 6. 9. 1912, s. 1

⁴⁷⁴ Trutnovský věstník, 28. 6. 1912, s. 6

⁴⁷⁵ Tamtéž.

5.4 PODKRKONOŠSKÝ KRAJ

Podkrkonošský kraj začal vycházet v dubnu 1911, z prvního čísla se ale pravděpodobně dochovaly jen 5. až 10. strana. Celé dochované číslo jsme objevili ve Státním okresním archivu v Trutnově a jednalo se o 2. číslo I. ročníku z 15. dubna 1911. Poslední dochované číslo pak vyšlo 21. prosince 1912.

Na první straně svázaných vydání z roku 1911 je ručně poznamenáno jméno Vilém Schreiber a město Úpice. Schreiber byl v letech 1908 až 1958 kustodem a správcem Městského archivu a muzea v Úpici, je tedy možné, že se dochovaná vydání Podkrkonošského kraje dostala do Státního okresního archivu v Trutnově právě z Úpice. Trutnovský archiv také vlastní fond *Pozůstalost Viléma Schreibera 1905–1935*⁴⁷⁶.

5.4.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE A REDAKCE

Podkrkonošský kraj začal vycházet 15. dubna 1911. List vycházel ve prospěch českého Národního domu v Trutnově. Periodikum mělo také svůj podtitul, do února 1912 to byl *List menšinové, osvětové a veřejné práce pro severovýchodní Čechy*, poté se změnil na *List menšinové, osvětové a veřejné práce pro severovýchodní Čechy. Orgán české menšiny Trutnovské, odborů Národní jednoty Severočeské a vzděl. spolků v Podkrkonoší*.

Majitelem tohoto listu byl Odbor Národní jednoty severočeské v Trutnově, přičemž reálným vydáváním a redigováním listu byl pověřen JUC. Josef Šrámek. V říjnovém čísle z roku 1912 oznámila redakce svým čtenářům, že k vydávání tohoto listu byl založen menšinový, osvětový a vydavatelský spolek pro Podkrkonoší v Trutnově Národní obrana. Jeho cílem bylo dále vydávat, zdokonalovat a rozšiřovat list a získávat nové členy, odběratele a inzerenty⁴⁷⁷. Vedle toho bylo jeho účelem přispívat k národnímu, kulturnímu, hospodářskému a sociálnímu povznášení podkrkonošských obcí a samot⁴⁷⁸.

Podkrkonošský kraj se pak po celou dobu své existence tiskl u bratrů Peřinových v Hradci Králové. Jeho redakce sídlila nejprve v Národním domě v Trutnově a redakční hodiny byly od 10 do 11 hodin dopoledne, od roku 1912 pak byla udávána na adrese č. 18

⁴⁷⁶ Voňková, 2009, s. 6–8

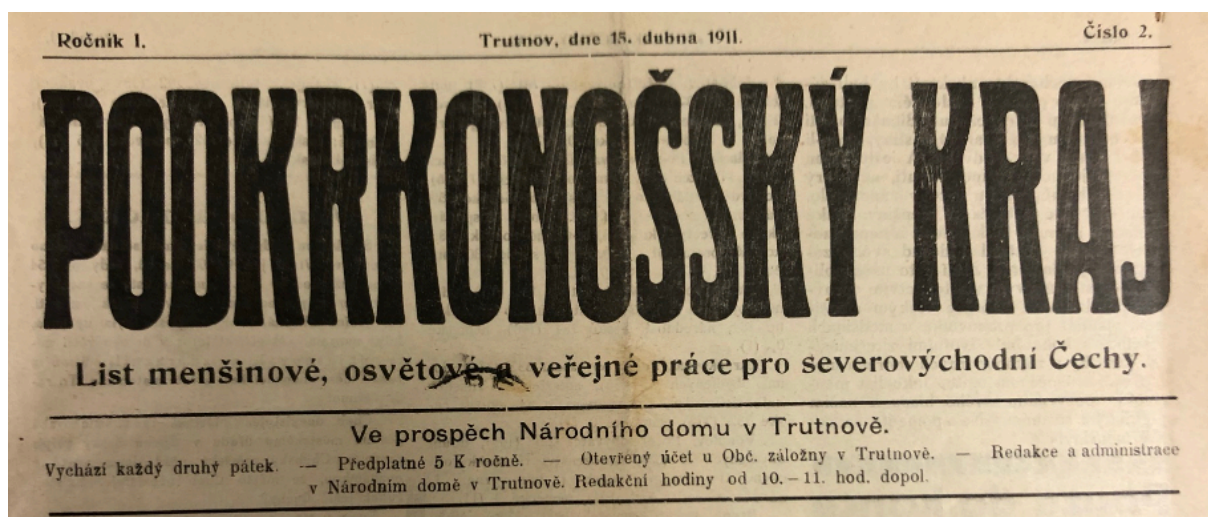
⁴⁷⁷ Podkrkonošský kraj, 12. 10. 1912, s. 1

⁴⁷⁸ Podkrkonošský kraj, 21. 12. 1912, s. 1

na Bethowenově ulici, což byla pravděpodobně adresa právě Národního domu⁴⁷⁹. Měly také svůj otevřený účet u Občanské záložny v Trutnově a také u poštovní spořitelny.

Periodikum vycházelo jako čtrnáctideník každý druhý pátek. List si bylo možno zakoupit předplatným za 5 K ročně. Do určitých chudých oblastí se díky finanční podpoře českých korporací zasílal list i zdarma: „*V místech se slabými menšinami, kam list zasílá se ponejvíce zdarma, je Podkrkonošský kraj jediným hlasatelem národního uvědomění a záchráncem českých duší před germanisací.*“⁴⁸⁰

Do Podkrkonošského kraje také přispívaly výrazné osobnosti českého menšinového boje. Články o menšinovém školství v Podkrkonoší přispíval nám známý Jindřich Vlček (J. Vl.)⁴⁸¹. Menšinová témata také ve svých člancích často zpracovával J. Stan. Loučka⁴⁸². Vedle toho do listu přispívali i autoři, kteří raději zůstali anonymní a články podepisovali zkratkami, jako byly třeba –ský⁴⁸³.

Obrázek 36 - Hlavička periodika Podkrkonošský kraj 1

Veškeré důležité informace byly uváděny v hlavičce listu. Té dominoval tučnými verzálkami psaný název listu, u kterého byly jednotlivé znaky psány tak blízko u sebe, že byl jen velmi těžko čitelný. Pod ním se nacházel podtitul a nad ním údaje o ročníku, datu a místě vydání a čísle. Úplně dole se pak mezi dvěma čarami nacházely informace, že list vychází

⁴⁷⁹ Dnes se tato ulice jmenuje Národní.

⁴⁸⁰ Podkrkonošský kraj, 30. 12. 1911, s. 1

⁴⁸¹ Podkrkonošský kraj, 29. 4. 1911, s. 1

⁴⁸² Podkrkonošský kraj, 18. 5. 1911, s. 1

⁴⁸³ Podkrkonošský kraj, 18. 5. 1911, s. 9

ve prospěch Národního domu v Trutnově, o periodicitě, předplatném, sídle redakci, účtu listu a redakčních hodinách.

Obrázek 37 - Hlavička periodika Podkrkonošský kraj 2

Ke změně vzhledu hlavičky došlo v únoru 1912, kdy se všechny údaje začaly psát tučným písmem. Také se prodloužil podtitul, jehož části byly odděleny grafickým symbolem. Informace o čísle se přesunula dolů doprostřed, po svých stranách měla ostatní údaje. Celá tato část pak byla ohraničena třemi obdélníky.

5.4.2 VZHLED LISTU, TECHNICKÉ A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ

Vzhled Podkrkonošského kraje nevyčínal z řady. Rozměrově se podobal dnešnímu formátu A3 a vycházel na běžném papíře. Celkový rozsah stran byl náhodný od 8 do 12 stran, přičemž kolem 2 stran bylo věnováno inzerci.

Samotný text byl dělen do 3 sloupců a byl psán standardním patkovým písmem. Rubriky a nadpisy článků byly psány tučným bezpatkovým písmem. List vypadal vizuálně přehledně, rubriky byly oddělovány dlouhými čarami, později ohraničeny obdélníky. List často ke zvýraznění používal ztučnění, podtrhování, kurzivu i prokládání znaků mezerami. Vedle toho se u článků občas vyskytovaly obrázky nebo tabulky, které doprovázely jednotlivé texty⁴⁸⁴.

⁴⁸⁴ Podkrkonošský kraj, 23. 2. 1912, s. 3

5.4.3 OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ

Podkrkonošský kraj začal vycházet jako česky psaný menšinový časopis pro silné české menšiny na Trutnovsku, Královédvorskou, Žacléřsku, Marešovsku, Vrchlabsku, Broumovsku, Lanškrounsku, Tanvaldsku, Jablonecku a Liberecku. List byl silně protiněmecký, jeho radikální vyjadřování bylo ovšem k jeho prospěchu. V době jeho vzniku se za něj postavily všechny velké české trutnovské spolky včetně Národního domu, který dříve podporoval Trutnovský věstník. Ten ovšem kolem roku 1912 upadl v nemilost trutnovské veřejnosti a jeho majitel ho přesunul do Jilemnice. V 2. čísle I. ročníku dokonce vydala redakce článek *Prohlášení*, ve kterém se spolu s 18 českými trutnovskými spolky vyjádřili, že „vzhledem k zhoubné a menšinu poškozující činnosti Trutnovského Věstníku (majetek p. Jindř. Calaby), nepovažují tento list za orgán menšiny.“⁴⁸⁵

V tomto úkolu reprezentovat české menšiny ho nahradil právě Podkrkonošský kraj. Dle redakce měl „menšinový tisk veliký význam pro zápas českých menšin, je prostředkem nejúčinnějším a proniká i tam, kde nemají dosud ohlasu myšlenky uvědomovací a sdružovací.“⁴⁸⁶ Podle redakce byl právě tisk tou nejdůležitější obranou a nejúspěšnějším prostředkem v boji národním, politickém a sociálním. Vedle toho měl také naplňovat roli vůdce v národních otázkách. Podle redakce a Vlčka do této chvíle Podkrkonoší postrádalo kvalitní český menšinový tisk, který by bránil místní menšiny proti křivdám místních Němců, německých radnic a úředníků. Chyběl tu seriózní, nestraničný a apolitický list, který by se věnoval osvětové práci, informoval o životě utiskovaných českých menšin a snažil se probouzet v lidech zájem o jejich podporu a ochranu.

Podkrkonošský kraj si bral za cíl čelit nepřátelským útokům, chránit a hájit českou menšinu. Chtěl přinášet ucelený obraz jejího kulturního a hospodářského života, informoval o spolkových akcích a sociálních otázkách. Kromě informování skrze tisk také pořádali lidé okolo listu přednášky, exkurze a výstavy, podařilo se jim sdružit všechny trutnovské české spolky do Národní rady a zřídili Menšinový sekretariát pro Podkrkonoší.

Obsah listu byl zpracováván jak do samostatných článků na různá témata, jako bylo školství, volby, sčítání lidu, osvětové články poučné, o Slovanech a další, tak do kratších článků v různých rubrikách. Objevovaly se zde rubriky Menšinová hlídka, Politický přehled, Tělesná

⁴⁸⁵ Podkrkonošský kraj, 15. 4. 1911, s. 7

⁴⁸⁶ Podkrkonošský kraj, 30. 12. 1911, s. 1

výchova, Sokolství, Školská kronika, Literatura a umění, Kulturní rozhled, Národní hospodář, Turistika, Hasičská hlídka, Sociální obzor, Zdravotnictví, Různé zprávy, Z našich menšin i rubriky zaměřené na místní obce, jako byly Trutnov, Lanškrounsko, Malé Svatoňovice, Český Kostelec, Jaroměřsko, Semilsko, Česká Skalice či Úpicko.

Redakce často v listu uveřejňovala vlastní vyjádření pro své čtenáře. Jednalo se o rekapitulační články na začátku ročníku, prohlášení o ztracení Trutnovského věstníku, výzvy k předplacení, doplacení dlužných částek a podobně.

List také čas od času podléhal konfiskacím. Nebylo to ale nijak často, objevili jsme jen 2 taková čísla za 2 ročníky. Konfiskovaná čísla byla označena nápisem a bílá místa popsána slovy „Zabaveno“.

5.4.4 INZERCE

Cena inzerce nebyla nikde v listu zmiňována, ale bylo inzerováno, že je velmi účinná⁴⁸⁷. Jinak byla inzerce v listu velmi pestrá a graficky zajímavě zpracovaná. Mezi inzerenty patřili čeští obchodníci a řemeslníci, inzerovala v něm také místní občanská záložna, také obchodníci z okolních obcí, jako byl Hradec Králové, Rtně, Pardubice, Praha nebo Hronov. Objevovaly se také inzeráty na jiné časopisy a listy, oznamy o prodeji, pronájmu a koupi nebo oznámení o pohřbech a svatbách. Oznámení o svatbě zde publikoval i sám redaktor listu, když vstoupil do manželství se svou ženou Zdenkou⁴⁸⁸.

5.4.5 PŘÍLOHY

V rámci listu vycházela také přidružená příloha Úpický věstník. Její obsah měl pravděpodobně na starosti menšinový aktivista Jindřich Vlček. V prvním čísle II. ročníku zmiňuje, že „není tomu dlouho, co jsme vydávali jen nepravidelnou přílohu Úpický Věstník, z které se později vyvinul samostatný měsíčník Věstník osvětové, menšinové a veřejné práce severovýchodních Čech“⁴⁸⁹. První Úpický věstník v novinách jsme ale objevili až v čísle 39.⁴⁹⁰ Celá tato příloha se zabývala děním na Úpicku, informovala o akcích českých spolků, školách, volbách i událostech v malých obcích Úpicka.

⁴⁸⁷ Podkrkonošský kraj, 10. 2. 1912, s. 10

⁴⁸⁸ Podkrkonošský kraj, 8. 3. 1912, s. 11

⁴⁸⁹ Podkrkonošský kraj, 30. 12. 1911, s. 2

⁴⁹⁰ Podkrkonošský kraj, 28. 9. 1911, s. 6

5.4.6 ZÁNÍK LISTU

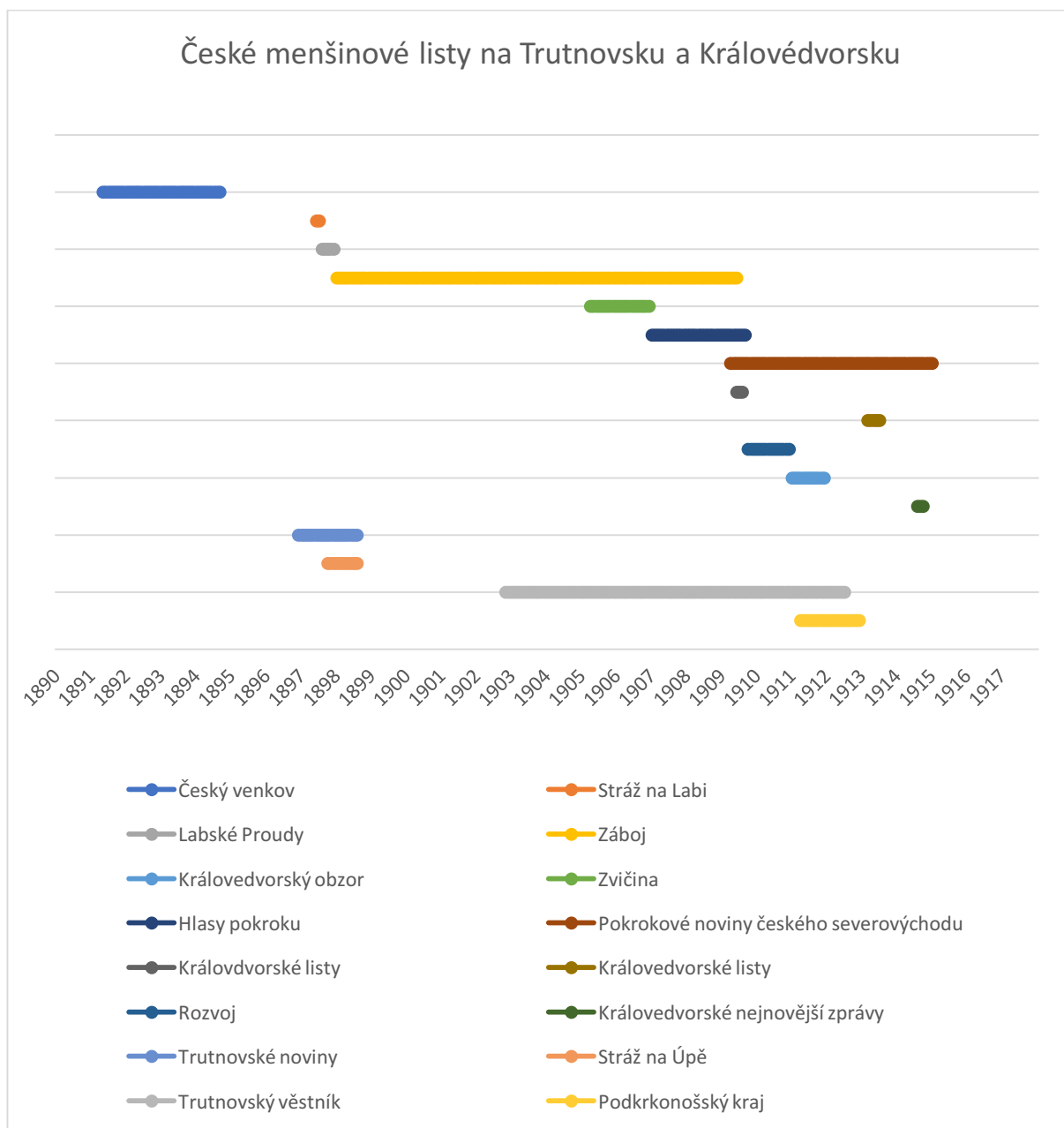
Poslední dochované číslo Podkrkonošského kraje vyšlo 21. prosince 1912. Jestli se jednalo o poslední vydané číslo vůbec, nebo list poté i nadále vycházel, bohužel nemůžeme říci. Dokonce i v tomto listě na titulní stránce redakce vyzývá své čtenáře, aby odebírali a doporučovali Podkrkonošský kraj dál, takže to úplně na zánik listu nevypadá.

Dle informací publikovaných redakcí víme, že list byl podporován místními spolky i korporacemi, což jim dokonce umožňovalo zasílat list do chudých krajů zdarma. Výzvy k doplácení předplatného se v listu také neobjevovaly. Zároveň list ani nepropadal nějak moc konfiskacím. I tak ale s největší pravděpodobností zanikl z důvodu financí, což víme díky jednomu z jeho přispěvatelů Vlčkovi: „(...) *narážel tím na mé někdejší vydávání menšinového deníku Podkrkonošský kraj v Trutnově, které skončilo úplným finančním debaklem.*“⁴⁹¹ I přes velkou podporu se ani Podkrkonošskému kraji jako mnoha jiným českým menšinovým listům nepovedlo zajistit dostatečné financování ke svému provozu.

⁴⁹¹ Naše menšiny, 1930, s. 4

6 KOMPARACE ČESKÉHO MENŠINOVÉHO TISKU NA KRÁLOVÉDVORSKU A TRUTNOVSKU

V první fázi našeho výzkumu bylo naším cílem zjistit, jaké české menšinové listy vycházely na Trutnovsku a Královédvorskou v letech 1863 a 1914, analyzovat je a popsat, abychom je následně ve druhé fázi mohli porovnat mezi sebou a mohli také porovnat královédvorskou českou menšinovou scénu s tou trutnovskou. Původním předpokladem bylo, že jednotlivá periodika si budou v dané oblasti podobná, protože vycházela za stejných podmínek. Od toho jsme již v průběhu analýzy jednotlivých listů museli upustit, protože se ukázalo, že tomu tak není. Proto jsme provedli komparaci jednotlivých periodik jak na Královédvorskou, tak na Trutnovsku mezi sebou v námi stanovených kategoriích, a poté jsme se z těchto ucelených výsledků za oba regiony pokusili určit, v čem se podobaly a v čem byly pro český menšinový tisk jedinečné.

Graf 1 - České menšinové listy na Trutnovsku a Královédvorskú

Na Trutnovsku a Královédvorskú vycházelo celkem **17** českých menšinových listů, z nichž se do současné doby dochovalo **16** z nich. Z grafu můžeme vidět, že nejvíce listů vycházelo v letech 1897 až 1898, a poté po roce 1905. Více listů mělo spíše krátkou dobu trvání, než že by jejich majitelé byli schopni zajistit jejich provoz po delší dobu. Téměř pokaždé se stalo, že si menšinový list konkuroval s nějakým dalším českým menšinovým listem, ať už v rámci regionu nebo mezi nimi.

6.1 KOMPARACE ČESKÝCH MENŠINOVÝCH LISTŮ NA KRÁLOVÉDVORSKU

Na Královédvorskú v námi zkoumaném období vycházelo pravděpodobně **13** českých menšinových listů, které se nám podařilo nalézt, přičemž do dnešních dob se jich dochovalo **12**. Nedochovalo se žádné vydání nejstarších Královédvorských listů, které měly vycházet minimálně v roce 1897. Protože ale o nich kromě této informace nic nevíme, do našeho srovnání jsme je nezahrnovali. Vedle toho zde vycházel ještě zájmový časopis *Těsnopisné zábavy*, ale protože se nejednalo o list zaměřený na menšiny ani na Královédvorko a z definice bychom ho ani nenazvali českým menšinovým tiskem, do našeho přehledu jsme se ho také rozhodli nezapočítávat.

6.1.1 DÉLKA VYDÁVÁNÍ

Graf 2 - Délka vydávání českých menšinových listů na Královédvorku

Délka vydávání jednotlivých listů na Královédvorku se velmi odlišovala. Protože se ale ne vždy dochovala všechna čísla, nebo nebyl oficiálně oznámen zánik listu, jsou tato čísla orientační. Ze srovnání vidíme, že nemůžeme říci, že by třeba nejstarší periodika vycházela nejkratší dobu, protože měla nejtěžší podmínky a naopak. Nejstarší královédvorské periodikum Český venkov vycházelo třetí nejdelší čas, 55 měsíců, když nepočítáme to, že pak v jiném

okrese vycházelo až do roku 1911, protože jinak by byl naším rekordmanem. Naopak z porovnání vyplývá, že mnohem kratší dobu působnosti měla na královédvorské české menšinové scéně periodika, která začala vycházet později, většinou po roce 1900. Mohla to způsobit například konkurence již zažitých listů, na které byli místní Češi zvyklí, a pokud si chtěli nějaký list předplácet, pravděpodobně již měli objednané tyto. A jelikož předplatné se platilo nejčastěji na rok nebo půl roku dopředu, bylo by nevýhodně pro ně objednávat nový list a platit dvoje předplatné. Na to pravděpodobně ani mnoho z nich nemělo finance.

Nejdéle vycházejícím českým menšinovým listem byl Záboj, který začal vycházet jako okamžitý pokračovatel Labských proudů, proto bychom jeho délku vydávání mohli počítat ještě o 3 měsíce delší. Stejně tak na Hlasy pokroku okamžitě navázal jejich následovník Pokrokové noviny českého severovýchodu, ale protože u nich došlo ke změně redakce i stylu vyjadřování a dalších věcí, počítáme je jako oddělené listy.

Pokud nepočítáme Stráž na Labi, z níž se nám dochovala jen dvě čísla, a Labské proudy, u kterých došlo k přejmenování na Záboj, nejkratší dobu vycházel na Královédvorskú jeho první český deník Královédvorské nejnovější zprávy. Ty započaly vycházet jako informační list za 1. světové války, která byla jak důvodem jejich vzniku, tak i rychlého konce. Toto období se nevyznačovalo příznivými podmínkami ani pro celostátní listy, natož pro experimentální česky psaný deník v tak malém městě jako byl Dvůr Králové.

Průměrně královédvorské české menšinové listy vycházely 30 měsíců, ale rozdíl mezi nejdéle vycházejícím a nejkratší dobu vycházejícím listem byl veliký. Obecně můžeme říci, že lépe se dařilo listům, za kterými stáli buď podnikatelé, jako byl Záboj, který vlastnil tiskař Karel Trohoř, nebo významné místní osobnosti, jako byl Český venkov, který společně vydávali aktivní královédvorští vlastenci Josef Moravec (pozdější starosta města) a známý redaktor J. J. Langner. Poměrně dlouho vycházely také listy Zvičina a Hlasy pokroku, za kterými také stály místním lidem známé osobnosti J. Pavlík a J. Rydlo.

6.1.2 REDAKCE A PŘISPĚVATELÉ

Majiteli a zodpovědnými redaktory byly většinou tytéž osoby. Víme, že Český venkov měl často tyto dvě osoby rozlišné, zpočátku na tom byly stejně také Labské proudy, Záboj a Pokrokové noviny českého severovýchodu. Často zodpovědní redaktoři list nejprve pro majitele spravovali, později je pak mohli převzít do vlastní rukou.

Nebylo ani výjimkou, že některé listy měly za dobu svého vydávání více majitelů nebo odpovědných redaktorů. V Rozvoji se vystřídal Hamáček s Tschöpem, v Pokrokových novinách Šmejc s Jonem, Knoblochem a Rautenkranzem, v Záboji a Labských proudech Wagner s Trohořem a v Českém venkově Langner s Trohořem a Nečáskem jen za dobu jeho působení na Královédvorskú.

Majiteli novin byli často významní královédvorští občané, jako byli doktor Moravec s Langnerem, kteří se aktivně podíleli na společenském, kulturním i politickém dění ve Dvoře Králové, nebo známý redaktor, spisovatel a politický činník Pavlík v Hlasech pokroku. Druhým typem majitelů byli podnikatelé, kteří list tiskli, protože buď k vydávání jiných listů přispívali již dříve, nebo chtěli rozšířit své podnikatelské portfolio. Na Královédvorskú se z místních podnikatelů pustili do vydávání menšinového listu dva majitelé tiskáren – Karel Trohoř, který se podílel na vydávání Českého venkova a později vlastnil Labské proudy, Záboj a Královédvorský obzor, a František Simon, který tiskl Pokrokové noviny, aby pak sám vydával první český menšinový deník v místní oblasti Královédvorské nejnovější zprávy.

Všechny listy se také se svým obsahem částečně spoléhaly na dopisovatele a přispěvatele. Co měly společného, bylo to, že většina přispěvatelů nepublikovala své texty pod vlastními jmény, nýbrž používala zkratky nebo pseudonymy.

6.1.3 TISKÁRNY

Jednoznačně nejpopulárnější tiskárnou pro tisk českých menšinových listů na Královédvorskú byla tiskárna Karla Trohoře. Tisklo se v ní celkem 7 z námi analyzovaných listů. Nejenže v ní tiskl všechny své noviny majitel tiskárny, ale dále se tam také tiskl Český venkov, oba Královédvorské listy a Rozvoj. Zvičina a Hlasy pokroku, které měly spory se Zábojem a vedly proti sobě slovní válku, se tiskly v Jaroměři u V. Nejedlého. Královédvorský tiskař František Simon byl zodpovědný za tisk Pokrokových novin českého severovýchodu, později si tisknul i své Královédvorské nejnovější zprávy. Posledním tiskařem, který se podílel na tisku královédvorského českého menšinového tisku, byl F. Popelka z Jaroměře, který tiskl Stráž na Labi.

6.1.4 FINANCOVÁNÍ LISTŮ

Hlavním zdrojem financování všech listů bylo předplatné. Nejstarší periodika svou cenu počítala ještě ve staré měnové soustavě. V roce 1891 vyšlo předplatné Českého venkova na 6 zl,

což dělalo v nové měně 3 K. Stejná cena za roční předplatné se držela ještě i v novém století, s donáškou do domu vycházelo nejčastěji na 2 K, zasílané poštou na 3 K.

Na listy vycházející před rokem 1900 se vztahovala povinnost platit novinový kolek, takže čím častěji vycházely, tím dražší bylo jejich předplatné. Zatímco týdeník Český venkov stál ročně 6 zl, Stráž na Labi jako čtrnáctideník vyšla na 2,5 zl.

Noviny, které začaly vycházet kolem roku 1905 až 1909 viditelně zdražily. Zvičina stála ročně 5 nebo 6 K, Pokrokové noviny 4 nebo 5 K a Hlasy pokroku dokonce 8 K ročně. Listy vzniklé po roce 1909 zase předplatné snižovaly, Rozvoj vyšel na 2 nebo 3 K, Královédvorské listy oba na 3,20 K, Královédvorský obzor na 2 nebo 3 K.

Za nejdražší noviny můžeme považovat Královédvorské nejnovější zprávy, a to kvůli jejich denní periodicitě. Měsíční předplatné vyšlo na 1,10 K, tudíž ročně by za ně předplatitelé dali přes 13 K, což byla pro místní české menšiny velká suma. Pro porovnání v roce 1910 zaplatili pražští předplatitelé za denní donášku celostátního listu České slovo do domu na rok 15,50 K⁴⁹².

Kromě toho také velká část listů deklarovala možnost zakoupit si i jednotlivá čísla. Ta se prodávala v administraci nebo v různých specializovaných obchodech. Nejčastěji bylo zmiňováno papírnictví Veselých, knihkupectví J. Matěny, E. Fastra, J. Dobiáše a E. Veselé nebo trafika a hlavní sklad tabáku M. Staré.

Určitou část financí k provozu listům přinášela také inzerce. Inzerenti museli platit dopředu a cena se odvíjela dle velikosti inzerátu a četnosti jeho publikace. Při častějším inzerování se dávaly slevy.

6.1.5 VZHLED, GRAFIKA A TECHNICKÉ NOVINKY

Co se vzhledu týče, držely se královédvorské české menšinové listy spíše při zemi. Pokud se snažily zviditelnit, nejčastěji to dělaly změnou hlavičky nebo typu písma v názvu rubrik a článků a ve způsobech oddělování rubrik od zbytku textu. Dalo by se říci, že k čím konzervativnější rétorice listy tíhly nebo čím byly starší, tím více strohý byl jejich vzhled.

⁴⁹² České slovo, 22. 1. 1910, s. 1

Velmi málo využívaly také různé technické výtahy, které by jednotlivá vydání zpestřily. Červenou barvu pro tisk použil z dochovaných exemplářů jen jednou Záboj, jednou Královédvorské listy z roku 1913 a dvakrát Královédvorské nejnovější zprávy. Ani obrázky nebo fotografie jako doprovodný materiál k článkům se příliš často nevyužívaly. Objevili jsme je jen v Záboji a Zvičině.

6.1.6 ZAMĚŘENÍ A OBSAH

Ze všech námi zkoumaných listů můžeme jednoznačně všechny označit za český menšinový list. Všechny vycházely v národnostně vyhraněném prostředí, byly protiněmecky orientovány, byly psány v češtině a zabíraly se česko-německými vztahy, problémy a aktuální situací.

Většina listů byla spíše radikálněji zaměřena, otevírala česko-německé otázky, nebála se opřít do německých politiků, publikovala aktuální kauzy a nespravedlnosti a vystupovala v článcích tvrdě proti Němcům jak v zemi, tak ale i těm místním. Mezi nejradikálnější i nejagresivnější, co se vyjadřování týče, bychom zařadily určitě Hlasy pokroku v jejich pozdější fázi, Český venkov, Stráž na Labi a Záboj, dokud ho vedl Wagner. Ostatní periodika také vystupovala silně protiněmecky, ale více než útoky preferovala snahu se skrze svůj obsah postavit za české menšiny, dát jim prostor a povznášet je.

Některé listy měly i více či méně výrazné antisemitistické sklony. Ve Dvoře Králové tvořili Židé asi 2 % obyvatelstva, mluvili hlavně německy a vlastnili několik významných továrních objektů, proto byli pro český menšinový tisk stejným cílem jako Němci. Většina listů měla tyto tendence skryté, spíše slučovala tyto dvě skupiny prostě v „Němce“. Nicméně např. Stráž na Labi a Hlasy pokroku proti nim ve svých textech otevřeně vystupovaly.

Vedle těch nejradikálnějších zmíníme dle našeho názoru i ten nejmírnější český menšinový list. Tím dle nás byl Záboj po převzetí jeho obsahu do rukou jeho majitele Karla Trohoře. Od té chvíle se vyjadřování Záboje stalo méně agresivním, méně poukazoval na česko-německá příkoří, jeho obsah se stal konzervativnějším. Sám Trohoř pak deklaroval příklon listu ke katolicismu. Jeho konkurenti mu vyčítali, že jeho plochý obsah je zapříčiněn chamtivostí Trohoře, který se nechtěl dostat do konfliktu s německými zákazníky své tiskárny.

Speciální zaměření pak měly Královédvorské nejnovější zprávy. Jednalo se o typ novin obsahem i stylem vyjadřování podobný dnešním bulvárním novinám, akorát místo senzačních

zpráv přinášel informace z bojů a území dotčených 1. světovou válkou, které byly uváděny velikými dlouhými bulvarizujícími titulky.

Kromě Královédvorských nejnovějších zpráv také všechny listy vycházely průměrně o 6 až 10 stranách a jejich obsah byl dělen na tematické články a kratší texty v rubrikách. I ty se vyskytovaly v listech podobné, ať už šlo o politickou, kulturní či sociální rubriku, rubriky různých spolků, místní zprávy nebo různé zprávy.

6.1.7 LISTY A DOPADY LEGISLATIVY

Na všechny námi zkoumané české menšinové listy se vztahovala legislativa, kterou jsme zkoumali dříve v práci. Jednalo se především o tiskový zákon z roku 1863 a s ním nařízení o placení inzertní daně, kauce a novinového kolku.

Tiskový zákon dával majitelům listu i jednu povinnost, které s největší pravděpodobností vděčíme za to, že mohla být tato práce vůbec napsána. Každý majitel listu byl povinen zasílat jeden výtisk čísla na různá místa, a to včetně do zemské nebo univerzitní knihovny, pod kterou místně spadal. Právě díky tomu se dochoval alespoň zlomek těchto menšinových listů do dnešních dob v Národní knihovně v Praze, protože místní státní okresní archivy se k nim dostávaly hlavně z pozůstalostí nebo fondů a často jen např. k několika číslům.

V době vycházení námi zkoumaných listů již nebylo jejich založení doprovázeno nějakým komplikovaným schvalovacím procesem, stačilo ho ohlásit a uvést k tomu veškeré potřebné důležité informace. Placení inzertní daně bylo zrušeno dříve, než jakýkoliv náš list začal vycházet. Ovšem Českého venkova se dotýkala ještě povinnost složit před začátkem vydávání kauci, tedy jakousi peněžní jistotu pro stát. Protože se jednalo o týdeník vycházející ve městě menším než 30 000 obyvatel, jeho kauce měla být 1 000 zl. Všech listů, které vznikly před rokem 1900, se také týkala povinnost platit novinový kolek. Jeho zrušení přišlo v roce 1899 a mělo dopad i na naše noviny – v Záboji došlo v důsledku toho ke změně periodicity z desetideníku na týdeník, a to bez navýšení předplatného.

Tiskovým zákonem z roku 1863 byla sice zrušena předběžná cenzura, ale stále mohl být obsah listu shledán závadným a mohl být zabaven. Takto zkonfiskovaná vydání musela být vytištěna znovu, často s tzv. bílými místy po zabaveném textu. Redakce pak na ně umisťovala ještě různé nápisy jako „Zabaveno“. Tato čísla byla také označena nápisem nad hlavičkou, že se jedná po konfiskaci o druhé opravené vydání.

Konfiskacím se čas od času nevyhnula ani místní periodika, ovšem bylo mezi nimi jedno, u kterého bychom míru konfiskací a dalších opatření mohli označit až za šikanu. Redaktor Hlasů pokroku nebyl u kontrolorů oblíbený a hlavně ke konci vydávání se ho všemi možnými způsoby snažili donutit přestat list vydávat. Kromě nutnosti vydávat nová opravená vydání někdy čísla vůbec nevyšla, byl list shledán závadným a na základě vážných podezření okamžitě zastaven. To znamenalo, že nesměl nadále vydávat nová čísla. Proti tomu se ale Rydlo okamžitě právně bránil, takže zákaz byl nakonec zrušen. Když se ani toto nepodařilo, rozhodli se obvinít redaktora listu z podpory antimilitarismu a vést proti němu soudní řízení. Na těchto listech tedy na příkladu vidíme použití prakticky všech nástrojů, které měla rakouská úřední moc v rukou, aby se mohla i bez předběžné cenzury vypořádat s nepohodlnými periodiky.

6.1.8 INZERCE

Inzerce ve většině královédvorských českých menšinových listů byla pestrá – od inzerátů obchodníků, řemeslníků a továrníků, přes oznámení o svatbách, pohřbech a o přijetí do učení, až po nabídky k prodeji či pronájmu. V listech inzerovali výhradně Češi, což bylo i logické. Jednak místní bohatší vrstva podporovala pročeské noviny, jednak němečtí obchodníci nechtěli inzerovat v listech, které na ně v obsahu útočí. Je i dost pravděpodobné, že by ani redakce inzerát od německého obchodníka nebo továrníka nepřijala.

6.1.9 ZÁNİK LISTŮ

Důvod zániku královédvorských českých menšinových listů můžeme rozdělit do 4 kategorií. Prvním důvodem, který jsme i očekávali, byly finanční potíže. České menšinové listy se obecně potýkaly s financováním svého provozu. Často se v nich objevovaly výzvy k předplacení, doplacení dlužného předplatného nebo dlužných poplatků za inzerci. Potencionálních odběratelů nebylo zase tolik a spíše bychom je zařadili do chudších vrstev. Když se ještě v dané době objevila konkurence v podobě jiného listu, většina cílových odběratelů, na které listy cílily, si mohla dovolit platit jen jedno předplatné, proto to bylo pro tyto listy velmi limitující. Z těchto důvodů ukončil svou činnost Zábój i Královédvorský obzor. Neplacení předplatného a výdaje navíc z důvodu konfiskací donutily redakci ukončit vydávání i Pokrokových novin českého severovýchodu. Druhým důvodem byl odchod majitele a odpovědného redaktora do jiného města. Takto zanikla na Královédvorskú Zvičina i Český venkov, jejichž tehdejší redaktori a majitelé odešli za prací do Prahy. Odchod majitele do Prahy po neustálé šikaně úřadů za pomoci konfiskací a různých obvinění zapříčinil i zánik Hlasů

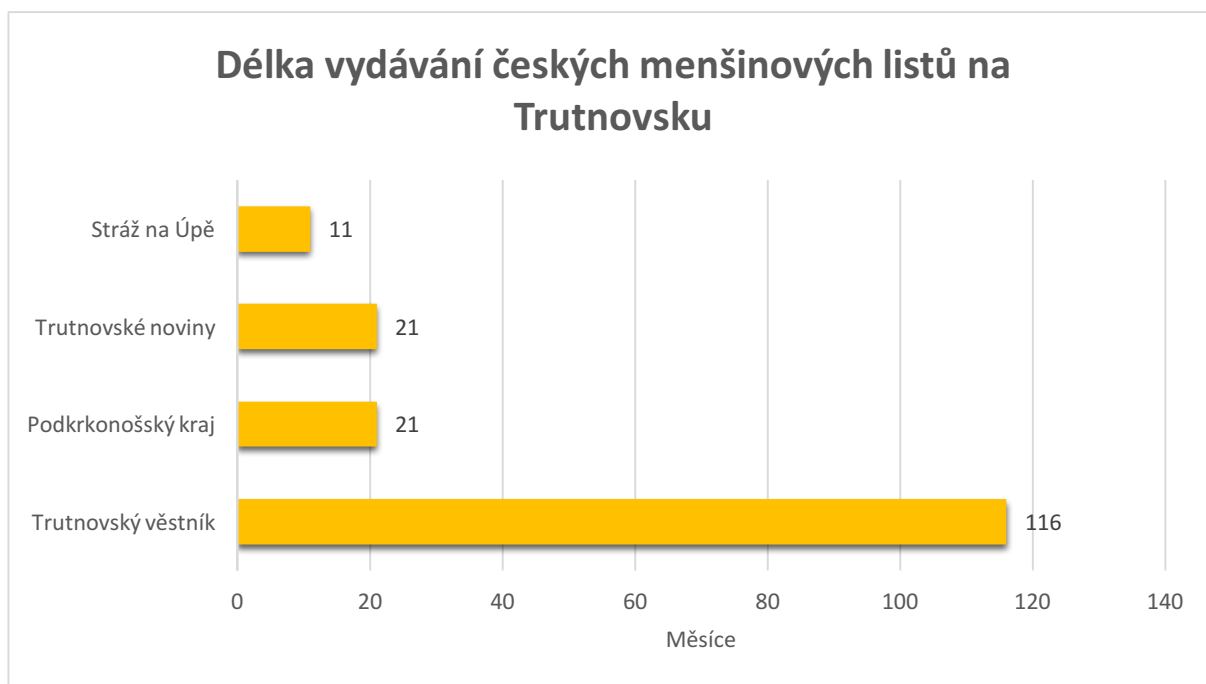
pokroku. Třetím důvodem byla 1. světová válka, která s sebou přinesla ztížené podmínky pro vydávání, nedostatek papíru a financí. V průběhu 1. světové války zanikly Královédvorské nejnovější zprávy. Posledním speciálním důvodem bylo přejmenování listu. Labské proudy nezanikly, pouze došlo k jejich přejmenování na Záboj. U spousty periodik se nám bohužel důvod zániku nepodařilo odhalit, buď z důvodu malého počtu dochovaných výtisků, nebo protože jsme si nebyli jisti, jestli poslední dochované číslo bylo skutečně posledním vydaným.

6.2 KOMPARACE ČESKÝCH MENŠINOVÝCH LISTŮ NA TRUTNOVSKU

Na Trutnovsku v námi zkoumaném období vycházela celkem 4 periodika, která bychom mohli označit za český menšinový tisk. Všechna byla česky psaná, jejich cílovými odběrateli a čtenáři byli příslušníci místní i okolních českých menšin, byla protiněmecky zaměřena a reflektovala dobová témata, problémy a potyčky mezi Čechy a Němci jak na lokální, tak i na celostátní úrovni. Vedle toho také přinášela zprávy z činnosti českých menšinových spolků a snažila se pozvednout úroveň českých menšin.

Do naší komparace jsme se rozhodli nezapočítávat následovníky Trutnovského věstníku, které jsme částečně také v praktické části rozebírali. Věstník dříve trutnovský a Věstník krkonošský sice určitým způsobem stále reflektovaly dění na Trutnovsku, ale již nebylo jejich hlavní oblastí, navíc vycházely v Jilemnici.

6.2.1 DÉLKA VYDÁVÁNÍ

Graf 3 - Délka vydávání českých menšinových listů na Trutnovsku

Na Trutnovsku byly podmínky pro vydávání českých menšinových periodik obtížnější než na Královédvorskú. Tomu také odpovídá jednak menší počet vydávaných periodik, jednak také délka jejich vydávání. Trutnovská česká menšinová periodika vycházela v průměru 43 měsíců. Tady vidíme, že toto číslo nám zkresluje rekordman trutnovského okresu Trutnovský věstník, který vycházel téměř 10 let. Jinak ale zbylá periodika vycházela mnohem kratší dobu, Stráž na Úpě necelý rok a Trutnovské noviny a Podkrkonošský kraj necelé 2 roky.

Ani na Trutnovsku se nám nepotvrdil předpoklad, že nejstarší periodika vycházela nejkratší dobu, ale to mohlo být dáno i tím, že Stráž na Úpě začala vycházet ještě v době vydávání Trutnovských novin, měla stejného redaktora, a nakonec i zanikla ve stejnou dobu. Navíc stejnou dobu jako nejstarší trutnovský český list vycházel i Podkrkonošský kraj, který ale začal vycházet až 13 let po něm.

Rekordmanem v délce vydávání na Trutnovsku byl jednoznačně Trutnovský věstník, který v Trutnově vycházel 10 let, a pokud bychom do jeho délky vycházení započítali i přímé následovníky, vycházel by téměř 13 let. Tato délka vycházení je téměř zázračná, protože právě Trutnovský věstník se potýkal s velkým počtem neplatičů předplatného, a ačkoliv zpočátku vycházel ve prospěch Národního domu v Trutnově, Calaba ho v roce 1904 přejímal do svých

rukou s velkým dluhem. Je možné, že vydávání listu umožnilo Calabovi to, že nebyl novinářem na plný úvazek, ale vedle toho provozoval kadeřnický závod a zastupoval banku Slavii.

6.2.2 REDAKCE A PŘÍSPĚVATELÉ

Redakce trutnovských menšinových listů byly poměrně stabilní, ani jeden neměnil v průběhu svého vydávání svého redaktora, který byl odpovědný za obsah a směřování listu. Proto také obsah a zaměření listů bylo velmi konzistentní.

Zajímavostí české menšinové scény v Trutnově bylo to, že majitel nebo vydavatel listu byl většinou odlišný od zodpovědného redaktora. Jediné noviny, kde obě pozice zastávala stejná osoba, byly nejstarší Trutnovské noviny. V případě Stráže na Úpě byl vydavatel listu Votruba a redaktorem Halíř. Novinkou bylo vlastnění listů místními spolky. Za Trutnovským věstníkem v první fázi jeho vydávání stálo Družstvo Národního domu v Trutnově, za Podkrkonošským krajem zase stál ze začátku Odbor Národní jednoty severočeské v Trutnově, později potom menšinový, osvětový a vydavatelský spolek pro Podkrkonoší Národní obrana.

Majitele listu bychom mohli tedy rozdělit do 2 kategorií. Jednak se jednalo o spolky, o kterých jsme se zmiňovali výše, jednak se jednalo o podnikatele. Do té druhé kategorie bychom mohli zařadit Calabu, který redigoval a později vlastnil Trutnovský věstník, ale vedle toho si udržoval i další příjem ze svého podnikání. U redaktorů Halíře a Šrámka se nám jejich profesi nepovedlo zjistit.

Na všech listech se obsahově podíleli i různí dopisovatelé a přispěvatelé. Ti své texty publikovali jak pod svými jmény, tak pod zkratkami či pseudonymy. Velmi otevřený k autorství textů byl Trutnovský věstník, kdežto v ostatních bylo autorství spíše anonymizováno.

6.2.3 TISKÁRNY

Trutnovské menšinové listy využívaly k tisku každý jinou tiskárnu a ani jeden se netiskl přímo v Trutnově. Trutnovské noviny se nejprve tiskly u Popelky v Jaroměřích, poté přešly spolu se Stráží na Labi k Tiskárně Lad. Sehnala a tiskaři Outratovi do Jičína. Podkrkonošský kraj se tiskl dokonce až v Hradci Králové v tiskárně Bratří Peřinových. Trutnovský věstník se pak tiskl nejprve u Neuberta v Jilemnici, poté u K. Hylského v Jičíně. Svou přílohu Národ ale

nechával tisknout ještě v Rokycanech u Zápotočného. Tisknutí periodik mimo město, ve kterém byla nejčastěji distribuována, znamenalo prodražení nákladů listů o dopravu navíc.

6.2.4 FINANCOVÁNÍ LISTŮ

Financování provozu trutnovských českých menšinových listů bylo většinou závislé na předplatném od odběratelů. Předplatné bylo možné si většinou pořídit na rok nebo půl roku dopředu. Listy vycházející ještě v 19. století, kterých se obou dotýkal i novinový kolek, měly roční předplatné 2,5 zl, když vycházely jako čtrnáctideníky, o polovinu vyšší, když vycházely jako týdeníky. Trutnovský věstník měl roční předplatné nastaveno na 4 K a Podkrkonošský kraj chvíli před 1. světovou válkou pak na 5 K.

Listy si bylo možné většinou kupovat i po jednotlivých číslech, většinou v redakci a administraci, o jiných distribučních místech se listy nezmiňovaly, je ale pravděpodobné, že někde k dispozici byly.

České menšinové listy doplňovaly svůj rozpočet také poplatky, které vybíraly za inzerci. Inzerce byla výhodná, při opakování se poskytovala sleva. Trutnovský věstník jako jediný ze začátku svého vycházení uveřejnil i ceník pro potencionální inzerenty. Odvíjel se od velikosti inzerátu: za celostránkový zaplatil inzerent 16 K, za nejmenší o rozměru dvaatřicetině strany 80 h.

6.2.5 VZHLED, GRAFIKA A TECHNICKÉ NOVINKY

Vzhled a grafické zpracování listů Stráž na Úpě, Trutnovské noviny a Podkrkonošský kraj bylo vcelku obyčejné, byly psány standardním písmem, první dva jmenované nevyužívaly žádné doprovodné prvky, kterými by ozvláštňovaly jednotlivé články. Podkrkonošský kraj občas využil k doprovodu obrázky nebo tabulky.

Naopak Trutnovský věstník byl co do grafiky a používání technických vychytávek nejaktivnější a rozhodně i nejzajímavější. Na titulních stranách využíval zdobné rámečky, organizoval text do různého počtu sloupců, pro oddělování rubrik používal zajímavé grafické obrázky a symboly, kromě doprovodných obrázků a fotografií používal také celostránkové obrázkové vtipy a karikatury, publikoval notový zápis Smetanovy Libuše a text čas od času tiskl i červenou barvou (a to jak v rámci obsahu, tak v inzerci).

6.2.6 ZAMĚŘENÍ A OBSAH

Všechna námi zkoumaná periodika můžeme jednoznačně zařadit mezi český menšinový tisk. Všechna vycházela na poněmčeném území, byla psaná česky, zaměřovala se na česko-německá témata, otázky, problémy a konflikty, a to jak na lokální, tak i celostátní úrovni, publikovala články s menšinovou tematikou a dávala prostor českým menšinovým spolkům. Také se snažila povznést české menšiny v Podkrkonoší.

Trutnovská menšinová periodika vycházela v prostředí, kde bylo pouhých 10 % obyvatelstva hlásících se k české národnosti přímo v Trutnově a kolem 3 % (neoficiálně dle soukromého sčítání kolem 10 %) v celém okrese. Potýkala se tedy s velkými problémy, útlakem a nesnášenlivostí, proto byla všechna velmi radikálně zaměřená, co se obsahu i stylu vyjadřování týče. Periodika ostře odsuzovala německé politiky a úřady, polemizovala s německy psanými novinami na Trutnovsku, informovala o zákonech, politických i národnostních příkořích, kterých se Němci dopouštěli, podporovala menšiny na celém území v bojích za jejich uznání, za fungování českých menšinových škol apod.

Kromě Stráže na Úpě, které se dochoval ale jen malý vzorek čísel, všechny trutnovské listy zároveň sdílely ve svém obsahu antisemitistické myšlenky. Židé byli v Trutnově německé národnosti, proto se i na ně vztahovala averze místních českých menšinových listů.

Všechna tato témata se shodně zpracovávala v samostatných člancích, kratší zprávy byly pak dle témat sdružovány do rubrik. Shodně se objevovaly rubriky s místními zprávami, politickými, kulturními, literárními či spolkovými zprávami. Pro drobné zprávy, které se nehodily nikam jinam, se používala zvláštní rubrika. Poučné, zábavné a oddechové texty se sdružovaly do rubriky Feuilleton, někdy se též nazývala Besídkou.

6.1.7 LISTY A DOPADY LEGISLATIVY

Na všechna námi zkoumaná trutnovská česká menšinová periodika se vztahovala mediální legislativa, kterou jsme zkoumali ve třetí kapitole naší práce. Jednalo se především o tiskový zákon z roku 1863 a o povinnost platit novinový kolek. Ani jeden z trutnovských listů již nemusel platit inzertní daň, která byla zrušena v roce 1874, ani kauci na počátku vydávání, protože tato povinnost byla zrušena v roce 1894. Stráži na Labi a Trutnovských novin se každopádně týkala ještě povinnost platit novinový kolek.

Tiskovým zákonem z roku 1863 byla sice zrušena předběžná cenzura, ale rakouským úřadům i nadále zůstaly v rukou zákonné nástroje, kterými mohly zakročovat proti nepohodlnému obsahu. Jednalo se o tzv. následnou cenzuru. V případě shledání závadného obsahu čísla mohl být celý náklad zabaven a zakázán dále distribuovat. Protože se kontrolní výtisk odesílal den předem na kontrolní úřad, většinou pak bylo vytištěno druhé po konfiskaci opravené vydání, které mělo závadné části článků nebo celé zprávy zabíleny, popřípadě na nich byl nápis jako „Zabaveno“ apod. Konfiskacím podlehly několikrát všechny listy, které v Trutnově vycházely, kromě Stráže na Úpě. Z té se ale dochovala jen 2 čísla, takže je možné, že jí podlehla také.

6.1.8 INZERCE

Inzerce v trutnovských českých menšinových periodikách byla velmi různorodá. Inzerenti publikovali reklamy na různé výrobky, na své závody, inzeráty o prodeji, nájmu, děkovali za účast na pohřbech, oznamovali vstup do manželství, hledali nové učedníky pro své řemeslo nebo sháněli zaměstnance k sobě do zaměstnání. Vyskytovaly se v nich i seznamovací inzeráty. Všechny typy příspěvků byly inzerovány Čechy z různých koutů Podkrkonoší, ale i ze vzdálenějších měst, jako byla Praha nebo Liberec.

6.1.9 ZÁNİK LISTU

Důvody zániku trutnovských českých menšinových listů byly jen 2, přičemž jeden z nich zřetelně dominoval. Stráži na Úpě, Trutnovským novinám a Podkrkonošskému kraji se bohužel dlouhodobě nedařilo získávat dostatečné finance na svůj provoz, proto byly jako mnoho dalších českých menšinových listů donuceny svoje vydávání ukončit. Trutnovský věstník také ve svých oznamech a výzvách deklaroval na neplacení předplatného, se kterým se potýkal, stejně tak na dluhy, které zpočátku měl. Nicméně se mu i tak podařilo fungovat dál, možná to bylo i z důvodu, že jeho majitel a redaktor vedle toho provozoval i svůj vlastní byznys, takže list nakonec zanikl přestěhováním Calaby do Jilemnice, kde se začal obsahově zaměřovat na jinou oblast než Trutnovsko.

6.3 KOMPARACE KRÁLOVÉDVORSKÉ A TRUTNOVSKÉ ČESKÉ MENŠINOVÉ SCÉNY

V poslední části naší praktické části jsme se rozhodli věnovat srovnání trutnovské české menšinové scény s tou královédvorskou. Podíváme se na to, co nám předchozí fáze srovnávání přinesla za podobnosti a odlišnosti, a pokusíme se pro tyto věci nalézt příčiny s ohledem na obecnou situaci, která tehdy panovala, na legislativní a další kontext.

Graf 4 - Délka vydávání českých menšinových listů na Trutnovsku a Královédvorskou

Co se týče doby, po kterou byla jednotlivá česká menšinová periodika schopna fungovat, obě oblasti na tom byly dost podobně. Periodika v obou oblastech vycházela nejčastěji mezi 1 až 2 roky. V obou oblastech se také vyskytovaly listy, které vycházely mnohem déle. Na Královédvorskou vycházel skoro 12 let Záboj, na Trutnovsku zase skoro 10 let Trutnovský věstník. U tohoto srovnání musíme ještě upozornit, že obzvlášť u těch krátce vycházejících se jedná o počty měsíců, u kterých si jsme jisti, že skutečně vycházely. Ale z důvodů málo dochovaných exemplářů nejsme schopni definitivně určit ukončení listu.

I tak ale můžeme říci, že na Královédvorskú se kromě nadprůměrně dlouho vydávaných listů objevily i velmi krátce vydávané listy, a těmi byly Královédvorské nejnovější zprávy, které s největší pravděpodobností vycházely jen 3 měsíce.

Trutnovská periodika byla výrazná i tím, že jejich majitelé ve 3 ze 4 případů nebyli zároveň těmi osobami, které měly na starosti redigování obsahu. Zároveň ve 2 ze 4 případů byly majiteli místní spolky, a ne konkrétní osoby. Tuto praxi jsme na Královédvorskú vůbec nepozorovali, majitelé listů byli v drtivé většině i jejich zodpovědní redaktoři, ale na druhou stranu se pak často ve vedení listu střídali, což se u trutnovských listů nedělo. Pokud jsme byli schopni zjistit, kdo redaktoři a majitelé daných listů byli, na Královédvorskú se jednalo buď o podnikatele, nebo aktivně činné osoby, kteří se angažovali v českém menšinovém dění. Na Trutnovsku se to shodovalo v první kategorii, tedy že majitel listu byl zároveň i podnikatel, druhým typem majitele byly pak již zmiňované spolky a družstva.

Redaktoři listů na Královédvorskú si pro tisknutí svých listů velmi často vybírali knihtiskárnu Karla Trohoře, kde se kromě tiskařových vlastních novin tiskly i 4 další, což znamenalo, že z celkem 11 dochovaných českých menšinových listů se 7 z nich tisklo přímo ve Dvoře Králové u Trohoře. To znamená, že jen 4 se tiskly mimo město. To naopak trutnovské listy se ani jedny netiskly v Trutnově a k tisku 4 periodik se využívalo hned 6 tiskáren. Oblíbeným tiskařem byl Outrata v Jičíně, kde se postupně tiskly 3 listy. Naopak u Popelky v Jaroměři se tiskly ze začátku Trutnovské noviny i královédvorská Stráž na Labi, které oba vycházely v roce 1897, takže je možné, že to v tu dobu byla oblíbená tiskárna. Nejdále byl tisknut trutnovský Podkrkonošský kraj, za který byli zodpovědní bratři Peřinové z Hradce Králové, z královédvorských se nejdál tisklo v Jaroměři, což bylo pár kilometrů od Dvora. Z toho tedy vyplývá, že trutnovské listy měly rozhodně dražší dopravu listů než královédvorské, protože se musely od tiskaře převézt zase zpět do Trutnova. Je pravděpodobné, že české menšinové listy v Trutnově nechtěly využívat k tisku místní německé tiskárny, a proto byly nuceny se obracet na vzdálenější české tiskárny.

Na Trutnovsku vycházely především čtrnáctideníky (Trutnovské noviny chvíli jako týdeník, ale brzy prodloužily svou periodicitu vydávání). Naopak na Královédvorskú jsme objevili listy s různou periodicitou, od deníku až po čtrnáctideník. Nejčastěji tam listy vycházely jako týdeníky. I přesto se jejich cena pohybovala na podobné hladině jako těch trutnovských. Je tedy zřejmé, že královédvorské české menšinové listy si mohly dovolit vycházet častěji za stejnou cenu než méně často vycházející trutnovské menšinové listy.

To mohlo být dáno hned několika faktory: již zmiňovanou nízkou cenou za dopravu z tiskárny, finančně zajištěnějšími cílovými odběrateli a také větším počtem těchto cílových odběratelů. Přece jenom vycházely v oblasti, kde žilo půl na půl Čechů a Němců, přičemž potenciálních českých odběratelů bylo v celém okrese na 14 000, kdežto na Trutnovsku jich bylo pouze kolem 1 600 (neoficiálně 5 000). Úplně prvotními odběrateli pak byli Češi přímo ve Dvoře a Trutnově, protože většinou si listy účtovaly dražší předplatné, pokud chtěl čtenář list zasílat poštou. I v tomto ohledu si český Dvůr stál mnohem lépe, protože ve Dvoře cílil na přibližně 9 000 potenciálních odběratelů, v Trutnově listy měly potenciálních odběratelů jen okolo 1 500. To jim jednak prodražovalo náklady spojené s potenciálním šířením listu poštou, jednak jim to snižovalo už do začátku potenciální zisky z předplatného i z inzerce, se kterými mohly počítat. Nižší zisky z inzerce měly z toho důvodu, že listy z obou oblastí se soustředily na inzerci pouze českých obchodníků, řemeslníků a továrníků a těch bylo ve Dvoře daleko více než v Trutnově (viz podkapitoly o hospodářské situaci v obou regionech).

Oba dva regiony se vyznačovaly tím, že se jednalo o národnostně smíšené oblasti, ale oba trochu jiným způsobem, což dle naší interpretace zaměření a způsobu vyjadřování ovlivnilo odlišně i jednotlivá periodika. Trutnov byl většinou německým městem s malou (i když aktivní) českou menšinou v převážně německém soudním okrese, kde Češi tvořili jen malé roztroušené menšiny. Pro česká menšinová periodika bylo proto potřeba, aby byla hlasitá, aby reagovala na aktuální příkoří, se kterými se Češi v této oblasti museli potýkat. I proto jejich vyjadřování bylo agresivnější, radikálnější, nebraly ohledy. Naproti tomu Dvůr Králové byl rozdělen na dvě části, vycházela tu periodika jak radikálnější, tak i konzervativnější. Mezi radikálnější bychom zařadili především dříve vycházející periodika, která ještě reagovala na bouřlivá 80. léta 19. století, která byla plná násilných potyček a demonstrací a která vyvrcholila královédvorskou Bartolomějskou nocí, a také periodika, která inklinovala nebo byla orgánem radikálněji zaměřené české strany pokrokové. Speciálním případem byly Královédvorské nejnovější zprávy, které byly jednak deníkem, jednak ve svém stylu využívaly bulvarizačních prvků jako senzační nadpisy nebo bulvární styl vyjadřování. Toto periodikum bylo jedinečné v obou oblastech.

Co se obsahové i vzhledové stránky týče, i královédvorská i trutnovská menšinová periodika byla stavěna na stejném principu. Vzhledově kladla důraz na hlavičku, která upoutávala, vzhledu a ozvláštňení textu příliš váhy nepřikládala. Výjimkou byl Trutnovský věstník, který byl průkopníkem ve využívání grafických prvků, ozdob, rámečků, barev, fotografií i obrázků v největší míře. Rozsah listů byl různý, nejčastěji se pohyboval kolem

8 stran, u některých méně, u některých více. Náplň listů byla stavěna s ohledem na cíle českého menšinového tisku – povznášet úroveň českých menšin, zastávat se jich, dávat jim prostor, bránit je před německými výpady a informovat je o spolkovém a menšinovém dění. Ani v rubrikách není vidět nějaký výrazný rozdíl. Výjimkou opět byly Královédvorské nejnovější zprávy, jejichž celý obsah byl věnovaný událostem 1. světové války a informacím z bojišť, což bylo logické, protože přesně z toho důvodu je Simon zakládal.

Protože české menšinové listy se nikdy nemohly plně zavděčit rakouským úřadům, v obou regionech propadaly čas od času konfiskacím. Z analýzy nevyplývá, že by nějaká oblast byla postiženější než jiná, záviselo to spíše na aktuální době, úředníkovi a stupně radikalizace daného listu. Jednoznačně největší problémy s tiskovým zákonem měly Hlasy pokroku, jejichž frekvenci konfiskací můžeme s klidným svědomím označit za šikanu. Kromě toho je postihlo i soudní zastavení listu, odsouzení tiskaře k pokutě a obžaloba redaktora z trestného činu podpory antimilitarismu. To bylo ale výjimečné, jiným novinám se až takové pozornosti nedostávalo.

Inzerce se v periodících z obou regionů velmi podobala, ať už co se vzhledu týče, tak i z hlediska typů inzerátů, které v nich byly uveřejňovány. Všechna zkoumaná periodika publikovala inzeráty pouze od Čechů, což je logické. Němci pravděpodobně neměli zájem inzerovat v listu, který byl proti nim obsahově zaměřeno. Navíc by pravděpodobně redakce ani inzeráty od nich nepřijaly. Zatímco v Trutnově o to pravděpodobně Němci ani neměli zájem, protože tam vycházelo dost dlouhodobě stabilních německých periodik, ve Dvoře Králové jsme žádný německý list nedohledali. Naproti tomu Trutnov byl specifický tím, že, protože v něm žilo mnohem méně Čechů než ve Dvoře Králové, obsahovala mnohem více inzerátů od obchodníků a továrníků ze vzdálenějších oblastí a měst než Dvůr, kde inzerovali hlavně královédvorští inzerenti.

Všechna česká menšinová periodika musela získávat vlastní finance na svůj provoz. K tomu využívala jednak peníze z předplatného a prodeje, jednak také finance plynoucí z inzerce. Ani jeden z těchto zdrojů však nebyl v tak národnostně komplikovaném prostředí zcela spolehlivý. Dvůr i Trutnov byla průmyslová města a většina českých obyvatel spadala do dělnické nebo nádenické vrstvy obyvatelstva. Dělníci si na tom finančně nestáli v této době příliš dobře, platy byly nízké, zato např. nájmy vysoké. Často měla jedna rodina k dispozici jen jednu místnost. Výše předplatného mohla pro ně proto být často příliš vysoká a peníze se

musely použít na nutnější věci. České menšinové tisky se v obou regionech potýkaly s neplacením objednaného předplatného.

Když se na to podíváme z tohoto úhlu pohledu, je velmi pravděpodobné, že Záboj a Trutnovský věstník fungovaly tak dlouho, protože je vlastnili podnikatelé, kteří je mohli financovat i z jiných zdrojů. Navzdory tomu postihl i Záboj osud tak blízký většině menšinových listů – když se ve Dvoře objevila nová konkurence, finanční zdroje se rozmělnily a jeho vydávání muselo být zastaveno. Tento osud potkal pravděpodobně většinu listů na Královédvorskú i na Trutnovsku, i když jistě to víme jen u 6 z nich. Také 2 královédvorské a 1 trutnovský list zanikly z důvodu odstěhování se redaktora pryč, Královédvorské nejnovější zprávy zanikly pravděpodobně z komplikované situace spojené s 1. světovou válkou, kvůli které zanikl i pokračovatel Trutnovského věstníku Věstník krkonošský. Z tohoto pohledu byly největším nepřítelem českého menšinového tisku všeobecně jednoznačně finance. Na těch stálo, jestli list přežije a bude plnit svou funkci, nebo zanikne.

6.4 VZÁJEMNÁ PROVÁZANOST ČESKÝCH MENŠINOVÝCH LISTŮ

Jednotlivé české menšinové listy na sebe čas od času vzájemně reagovaly, ale nebylo to zase tak časté, jak jsme zpočátku předpokládaly. Zároveň jsme předpokládali určitou vzájemnou podporu mezi listy, ale ani tento předpoklad se nám nepotvrdil. České menšinové listy spíše reagovaly na texty německých listů nebo celostátních listů, ostatní české krajinské listy spíše ignorovaly. Podporující texty vůči jinému periodiku se v nich prakticky nevyskytovaly, častěji na sebe spíše reagovaly v negativní sféře.

Ke konfliktům docházelo hlavně mezi českými listy ve stejné oblasti. Proti sobě např. vystupovaly Královédvorské listy z roku 1909 s Rozvojem. Rozvoj Královédvorským listům vyčítal, že na události hledí skrze stranickou zaujatost, protože otevřeně inklinovali k mladočeské straně: „*Na naši lokálku o usnesení místní školní rady odpovídají „Královédvorské Listy“, že pozadí psaní našeho bylo prospěchářské. (...) Vytýkati někomu zisťnost ve Dvoře Králové je směšno, když je známo všem, že ve Dvoře Králové v každém odvětví na „rabat“ si potrpí. A jest to ještě směšnější, když vychází ta řeč z mladočeských úst.*“⁴⁹³

Redakce Zvičiny zase velmi ráda publikovala články pražských akademiků, kteří se ostře vyslovili proti působení Záboje ve Dvoře Králové: „*Záboj jako samozvaný veřejný činitel*

⁴⁹³ Rozvoj, 6. 11. 1909, s. 3

*měl neblahý vliv na širé vrstvy lidu a my jej dnes prohlašujeme za nejtěžšího škůdce vývoje všeho života v městě i okolí. Záboji přičítáme za vinu kulturní, národnostní i národohospodářský úpadek na Královédvorskú.*⁴⁹⁴ Vyčítají mu, že dostatečně nepodporoval místní menšiny, upřednostňoval zprávy s laciným obsahem než důležité události, že pod rouškou náboženství nechával upadat české menšinové školství i politický aktivismus a spoustu dalšího.

Největší spor mezi sebou ale vedly dva trutnovské listy – Trutnovský věstník a Podkrkonošský kraj. Hned v 1. a 2. čísle Podkrkonošského kraje publikovala redakce prohlášení českých menšinových spolků v Trutnově, které se společně usnesli, že *„vzhledem k zhoubné a menšinu poškozující činnosti Trutnovského Věstníku (majetek p. Jindř. Calaby), nepovažují tento list za orgán menšiny a (...) aby byl vydáván nový menšinový časopis Podkrkonošský kraj, který by zdatně čelil nepřátelským útokům, chránil a hájil jak menšinu naši, tak i všechny české menšiny v Podkrkonoší.*⁴⁹⁵ Spor pokračoval až do zániku Trutnovského věstníku v Trutnově a jeho přesunu do Jilemnice.

⁴⁹⁴ Zvičina, 10. 6. 1905, s. 3

⁴⁹⁵ Podkrkonošský kraj, 15. 4. 1911, s. 7

ZÁVĚR

Tématem naší diplomové práce byl český menšinový tisk. Ten jsme si definovali jako česky psaná periodika, která vycházela v národnostně smíšených oblastech, popřípadě v oblastech většinově německých, vznikla s úmyslem podporovat české menšiny, dávat jim prostor a bránit je proti německým výpadům a zpracovávala menšinová témata včetně informací ze života českých menšin z okolí.

Hlavním cílem naší práce bylo vytvořit bibliografii českého menšinového tisku na Královédvorskú a Trutnovsku. Tyto dvě oblasti jsme si vybrali proto, že ležely blízko sebe a v obou případech se jednalo o národnostně smíšené oblasti. Soudní okres královédvorský byl na půl český a na půl německý, většina českého obyvatelstva se soustředila přímo ve Dvoře Králové a zbytek okresu byl ze tří čtvrtin německý. Trutnovsko bylo oproti tomu většinově německé. V Trutnově sídlila velmi aktivní a silná česká menšina, zbytek českého obyvatelstva bylo po malých počtech roztroušené v jednotlivých obcích. V rámci tvorby bibliografie jsme nejprve sesbírali veškeré dostupné dochované prameny, v našem případě dochovaná čísla jednotlivých periodik, analyzovali je a popsali na základě stanovených kategorií.

Druhým cílem naší práce bylo porovnat královédvorský český menšinový tisk s tím trutnovským na základě kategorií, které jsme před tím použili k jejich deskripci. Zaměřili jsme se na jejich podobnosti i odlišnosti a snažili se najít jejich příčiny v sociohospodářském, národnostním a společenském zázemí.

Na Královédvorskú během let 1863 až 1914 vycházelo s největší pravděpodobností 14 česky psaných periodik, přičemž Královédvorské listy z roku 1897 se nedochovaly a Těsnopisné zábavy nenaplnily naši definici českého menšinového listu. Celkem jsme tedy popsali 12 českých menšinových listů. Jednalo se o Stráž na Labi, Labské proudy, Královédvorské nejnovější zprávy, Královédvorské listy z let 1909 a 1913, Královédvorský obzor, Rozvoj, Zvičinu, Hlasy pokroku, Český venkov, Pokrokové noviny českého severovýchodu a Záboj.

V soudním okrese trutnovském jsme objevili 4 česká menšinová periodika, která tam v námi zkoumaném období vycházela. Jednalo se o Stráž na Úpě, Trutnovské noviny, Podkrkonošský kraj a Trutnovský věstník. Dále jsme se krátce zabývali i přímými pokračovateli Trutnovského věstníku Věstníkem dříve trutnovským a Věstníkem královédvorským.

Všechny tyto listy jsme pečlivě prostudovali, popsali a zjistili o nich mnoho zajímavostí. Například že nejdéle vycházejícím listem byl královédvorský Záboj, který vycházel téměř 13 let. Nejradikálnějšími novinami zase byly Hlasy pokroku, které bojovaly s neustálou konfiskací nákladu, úředním zastavením vydávání listu i obžalobou redaktora Rydla z podpory antimilitarismu. Z hlediska grafického zpracování a využívání technických novinek a vychytávek pak byl jednoznačně nejzajímavější Trutnovský věstník, který využíval tisk červenou barvou, celostránkové obrázky a karikatury, básně, fotografie k článkům, zdobné rámečky, a třeba i notový zápis písní. Nejvyužívanější tiskárnou pro tisk českých menšinových listů byla královédvorská knihtiskárna Karla Trohoře, ve které se tisklo hned 7 listů včetně těch Trohořových. Často se také tisklo v Jaroměři nebo v Jičíně. Dále také Královédvorské nejnovější zprávy byly jediným krajinským listem, který vycházel denně. Zároveň se vyznačovaly senzačními titulky a bulvarizačními prvky. Většina listů měla stabilní redakci, ale docházelo i ke změnám majitelů nebo redaktorů. Extrémní byl v tomto Podkrkonošský kraj, u kterého jsme odhalili hned 4 redaktory. Zjistili jsme také, že nejstarší dochované české menšinové periodikum vůbec byl Český venkov, který založili čeští aktivisté Moravec (budoucí starosta města Dvůr Králové a poslanec) a Langner (budoucí známý pražský a vídeňský redaktor) již v roce 1891, takže jako jediný zažil i povinnost platit kauci před začátkem vydávání listu, a mnoho dalších zajímavostí.

V další fázi jsme potom porovnali listy v jednotlivých oblastech, abychom dané oblasti mohli následně srovnat mezi sebou a zjistit rozdílnosti a podobnosti mezi českým menšinovým tiskem na Královédvorsku a Trutnovsku. Předpoklad, že si české menšinové listy budou v jednotlivých oblastech podobné, se nenaplnil. Jejich úspěšnost, délka vydávání i důvody zániku se často odvíjely od jejich majitelů, inklinace k myšlenkám nějaké politické strany nebo aktuální konkurence v daném městě. Listy inklinující k pokrokovým stranám měly komplikovanější fungování z důvodu častých konfiskací apod. Naopak listy vlastněné podnikateli (Trutnovský věstník a Záboj) vycházely až nadprůměrně dlouho. Nejkratší dobu, pouhé 3 měsíce, vycházel jediný místní český menšinový deník Královédvorské nejnovější zprávy.

Zatímco všechny trutnovské české menšinové listy byly ve stylu své komunikace radikální a nebraly příliš ohledy na německé obyvatelstvo, královédvorské se dělily na radikálnější i konzervativnější. To bylo dané pravděpodobně společenskými poměry, které v obou oblastech panovaly – zatímco ve Dvoře byli Češi ve většině, v Trutnově se museli bránit německé většině, která měla v rukou jak politickou, tak i hospodářskou moc.

Listy z obou oblastí provazovaly také svou činnost s českými inzerenty, kteří jim přinášeli prostředky k financování dalšího vydávání. Zatímco v královédvorských inzerovali především místní obchodníci, řemeslníci a továrníci, trutnovské listy se musely spoléhat hlavně na obchodníky a korporace se sídlem v jiných (často českých) městech, jako byly Jilemnice, Praha, Semily, Jaroměř, Rokytnice, ale i třeba Liberec nebo Jablonec.

Nejčastějším důvodem zániku českých menšinových listů se jevil nedostatek financí pro provoz. Problém s placením předplatného měly listy v obou oblastech, ačkoliv ty trutnovské se potýkaly i s mnohem menším počtem počátečních cílových odběratelů. I z toho důvodu vycházely hlavně jako čtrnáctideníky, kdežto královédvorské inklinovaly spíše k týdenní periodicitě. Druhým nejčastějším důvodem zániku listů pak bylo odstěhování se jejich majitelů či redaktorů pryč z oblasti.

Zajímavostí bylo také to, že jsme během svého výzkumu našli důkazy, že české menšinové listy z obou oblastí mezi sebou navzájem interagovaly. Bohužel se nám nepotvrdilo, že by se podporovaly, ale naopak většinou na sebe reagovaly na negativní úrovni. Ve sporu proti sobě byly královédvorská Zvičina a Záboj, trutnovští Trutnovský věstník a Podkrkonošský kraj nebo královédvorští Rozvoj a Královédvorské listy.

Aktuální sociohospodářské, společenské a národnostní podmínky v době vydávání našich českých menšinových periodik měly, jak jsme zjistili, význačný vliv na podobu, styl vyjadřování, délku vydávání i provozní situaci jednotlivých listů. Zároveň se také zrcadlily v jejich obsahu, protože jedním z hlavních cílů všech českých menšinových listů bylo informovat o životě českých menšin, jejich nesnázích, problémech a konfliktech s Němci, stejně jako o česko-německých vztazích a konfliktech na úrovni celostátní politiky.

Při analýze jsme se potýkali hned s několika překážkami. V první řadě jsme vděční za nařízení rakouské vlády, které dávalo zodpovědným redaktorům a majitelům novin v námi zkoumaném období povinnost odvádět po jednom výtisku každého čísla univerzitní nebo zemské knihovně, pod jejíž správou spadali. Jen díky tomu se nám dochovalo tak velké množství čísel. Některé listy jsme naopak našli pouze v Státním okresním archivu v Trutnově, který pravděpodobně (možná s výjimkou vídeňské knihovny) vlastní jediné exempláře Rozvoje a Podkrkonošského kraje vůbec. Dalším velkým úskalím pro náš výzkum byla doba a restrikce, které přinesla pandemie covidu-19. Z důvodu vládních opatření byly na dlouhou dobu zavřeny veškeré archivy včetně toho Národní knihovny v Praze, takže pro nás nebylo možné dostat se

k žádným pramenům, protože krajinská žurnalistika nemá pro archivy prakticky žádnou důležitost. S tím souvisí i třetí obtíž a tou byl fyzický stav, ve kterém se vzácné svazky často jediných dochovaných čísel nachází. V neposlední řadě pro nás bylo také obtížné získat nějakou soudobou literaturu, která by se zabývala námi zkoumanou dobou v této lokalitě.

Na druhou stranu i přes všechny překážky si myslíme, že se nám povedlo naplnit naše cíle a posunout naše dosavadní vědění o historii české žurnalistické scény zase o trochu dál. Podařilo se nám doplnit kousek mediální historie, kterému se doposud nikdo nevěnoval, ucelit ho a rozvinout. Doufáme, že se v budoucnu najde nějaký další výzkumník, který na tuto práci a téma naváže. Další prostor vidíme například v analýze českých menšinových listů v dalších opomíjených krajích nebo opomíjené době přelomu 19. a 20. století, kterému se příliš odborníků nevěnuje. Navázat lze dalším výzkumem i konkrétně v Podkrkonoší, zajímavou prací by mohlo být porovnání českého menšinového tisku s německým apod. Doufáme, že toto téma nezůstane na další desítky let opuštěné, protože si jednoznačně zaslouží pozornost.

SEZNAM LITERATURY

- BÍLEK, J. V. a kolektiv. *Krkonošská výstava Trutnov 1949*. Trutnov: Výstavní výbor Krkonošské výstavy v Trutnově, 1949.
- ČERMÁK, Karel. *Nový živnostenský řád dle zákona ze dne 15. 3. 1883, jimž změněn a doplněn byl zákon ze dne 20. prosince 1859 č. 227 ř. z.* Písek: Knihkupectví V. Šimka, 1883.
- FLOUSEK, Jiří, HARTMANOVÁ, Olga, POTOCKI, Jacek a ŠTURSA, Jan (ed.). *Krkonoše. Příroda, historie, život*. Praha: Nakladatelství Miloš Uhlíř-Baset, 2007. ISBN 978-80-7340-104-7.
- HROCH, Miroslav. *Úvod do studia dějepisu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. ISBN 14-383-85
- HULÍKOVÁ, Šárka a STANÍKOVÁ, Marta. *Městská knihovna Slavoj ve Dvoře Králové nad Labem*. Dvůr Králové nad Labem: Městská knihovna Slavoj ve Dvoře Králové nad Labem, 2011. ISBN 978-80-254-9154-6
- JANOUŠEK, Pavel. Vlastenec MUDr. Josef Moravec. *Dvůr Králové nad Labem: vlastivědné čtení o našem městě i jeho okolí*. Dvůr Králové nad Labem: Město Dvůr Králové nad Labem, 2005, 3(8), s. 6–7. ISSN 2464-6997
- JAKOUBEK, Jaroslav. Šedesát let – kus také historie. In: *Slavoj 1881–1941*. Dvůr Králové nad Labem: Veřejná obecná knihovna Slavoj, 1941.
- JIŘIČKOVÁ, Alexandra a TOMKOVÁ, Eva. *Dvůr Králové nad Labem a okolí: historie a současnost ve fotografii*. Dvůr Králové nad Labem: Městské muzeum, 2005. ISBN 80-239-5776-7
- JUST, Antonín. *Národní dům v Trutnově: 1900-2000*. Trutnov: Město Trutnov, 2002.
- JUST, Antonín, PROCHÁZKA, Jaroslav a ŠABACKÝ, Josef. *700 let Trutnova*. Trutnov: Okresní vlastivědné museum, 1959.
- KONČELÍK, Jakub, ORSÁG, Petr a VEČEŘA, Pavel. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8
- KUBIZŇÁKOVÁ, Sabina, 2017. *Židovská náboženská obec ve Dvoře Králové nad Labem a její správa 1862–1946*. Brno. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav pomocných věd historických a archivnictví.
- KUBÍČEK, Jaromír a kolektiv. *Česká retrospektivní bibliografie. Řada 1, Noviny. Díl 1, Noviny České republiky od počátku do roku 1918*. Brno: Sdružení knihoven České republiky, 2008. ISBN: 80-86249-26-3

- KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VII. díl*. Praha: Libri, 2008. ISBN 978-80-7277-041-0
- KUHNOVÁ, Kristýna. Historie textilního průmyslu na Královédvorskú. *Dvůr Králové nad Labem: Vlastivědné čtení o našem městě i jeho okolí*. Dvůr Králové nad Labem: Město Dvůr Králové nad Labem, 2015, **5**(5), s. 2–5. ISSN 2464-6997
- KUTNAR, František. Krize podkrkonošských přádelen lnu koncem šedesátých let 19. století. In: VAŠÍČEK, Zdeněk a WOLF, Vladimír (ed.). *Krkonoše – Podkrkonoší*. Vlastivědný sborník muzeum Trutnov, svazek 2. Hradec Králové: Východočeské nakladatelství pro muzeum v Trutnově, 1966.
- KRSKOVÁ, Dagmar. 100 let české školy v Žirči 1895–1995. *Dvůr Králové nad Labem: Vlastivědné čtení o našem městě i jeho okolí*. Dvůr Králové nad Labem: Město Dvůr Králové nad Labem, 1995, **1**(4), s. 1–7. ISSN 2464-6997
- MAJER, Edvard. *Česká menšina v Trutnově*. Trutnov: vlastním nákladem, 1918.
- MALÝ, Karel a kolektiv. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vyd. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-39-4
- MÜHLSTEIN, Ludvík. *Východočeský kraj: Trutnovsko*. Hradec Králové: Kruh, 1988.
- Obecný zákon trestní se zákonem o lichvě a řádem tiskovým. In: *Sbírka zákonů rakouských*. 27. 5. 1862.
- Obecný zákonník říšský a Věstník vládní pro císařství rakouské. Částka I.XII. 2. 6. 1852.
- POKORNÁ, Magdalena. V zájmu svobody a řádu. Literární cenzura v revoluci a neoabsolutismu. Část třetí. 1848–1863. In: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014. Sv. I*. Praha: Nakladatelství Academia a Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2015.
- Právo spolčovací a shromažďovací podle zákonů ze dne 26. listopady 1852 a 15. listopadu 1867. S připojením příslušných nařízení, výnosů, ustanovení zákonných a zásadních rozsudků nejvyšších stolic. Praha: Höfer a Klouček, 1892.
- REJCHRT, Ivo. Královédvorská bartolomějská noc 1885. *Český časopis historický*. Praha: Academia, 2002, **100**(3), s. 555–577. ISSN 0862-6111
- ROZEHNAL, Aleš. *Mediální právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. ISBN 80-86473-79-1
- SMUTNÝ, Bohumír. První parní stroje v Krkonoších. Příspěvek k počátkům průmyslové revoluce na Trutnovsku. In: *Lnářský průmysl. Příspěvky k dějinám, svazek 3*. Trutnov: Generální ředitelství Lnářského průmyslu v Trutnově, 1980.
- SOKOL, Tomáš. *Tisk a právo*. Praha: Orac, 2001. ISBN 80-86199-17-7

ŠUBRT, Jeroným. *České menšiny v severovýchodních a východních Čechách. S dodatkem: Roztroušené něm. menšiny*. Praha: Nár. Jednota Severočeská, 1910.

ŠIMÁNĚ, Michal a ZOUNEK, Jiří. *Úvod do studia dějin pedagogiky: kapitoly z metodologie historicko-pedagogického výzkumu*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-6944-2

TRAMPOTA, Tomáš. *Zpravodajství*. Praha: Portál, 2006.

VAŠATA, Ondřej. *České menšinové hasičské sbory na Královédvorskú. Dvůr Králové nad Labem: Vlastivědné čtení o našem městě i jeho okolí*. Dvůr Králové nad Labem: Město Dvůr Králové nad Labem, 2015, 5(4), s. 15–18. ISSN 2464-6997

VAŠATA, Ondřej. Max Lederer a kulturní život české menšiny v Trutnově. In: *Sborníček 3 (Příspěvky Muzea Podkrkonoší v Trutnově)*. Trutnov: Muzeum Podkrkonoší v Trutnově, 2004.

VOŇKOVÁ, Michaela, 2009. *Vilém Schreiber*. Brno. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Historický ústav.

Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích pro císařství Rakouské se zákonem o tisku, s jinými zákony, nařízenými a rozhodnutími nejv. soudu v příčině práva trestního vydanými, jakož i s abecedním rejstříkem. Praha: tiskem a nákladem dra. Edvarda Grégra, 1873.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Dvůr Králové nad Labem. *Dvůr Králové jako okresní hejtmanství*. [online] 16. 8. 2011 [cit. 15. 10. 2021] Dostupné na: <https://www.mudk.cz/cs/mesto/historie-mesta/historie-starostu-mesta/dvur-kralove-jako-okresni-hejtmanstvi.html>

Karte der Bezirkshauptmannschaft Trautenau/Mapa okresního hejtmanství Trutnovského. Zdíby: Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický. [online]. [cit. 15. 10. 2021]. Digitalizovaný dokument. Identifikační kód projektu: DF11P01OVV021. Dostupné na: <http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/18349>

Knihovna Václava Čtvrťka v Jičíně. *Šmejce, Gustav, 1887–1973*. [online]. [cit. 15. 10. 2021]. Dostupné na: <https://katalog.knihovna.jicin.cz/records/f8d4fe76-a5f1-44d7-8c7b-ea909b5e3885>

Mapa okresního hejtmanství Královédvorského. [online]. [cit. 15. 10. 2021]. Zdíby: Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický. Dostupné na: <http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/18347>

Národnostní mapka království Českého dle politických a soudních okresů 1910. Praha: Národní rada česká, 1910. [online]. [cit. 15. 10. 2021] Digitalizovaný dokument. Identifikační číslo:

912.43:32. Dostupné na:
<http://digitool.is.cuni.cz/R/VERXMI1S5V3M96QGRJ65EP64UA83P2L6VL7N51P6YX5M16IR1S-00558?func=results-full>

Redakce. Osobnost regionu: Antonín Nečásek, spisovatel a novinář. In: *Jičiňský.deník.cz* [online] 4. 8. 2014 [cit. 21. 10. 2021]. Dostupné na:
https://jicinsky.denik.cz/kultura_region/osobnost-regionu-antonin-necasek-spisovatel-a-novinar-20140804.html

Slovník českých nakladatelství 1849–1949. *Karel Trohoř*. [online]. 2. 5. 2017 [cit. 16. 10. 2021]. Dostupné na: <https://www.slovník-nakladatelství.cz/nakladatelství/karel-trohor.html>

Slovník českých nakladatelství 1849–1949. *Lad. Sehnal*. [online]. 21. 4. 2017 [cit. 16. 10. 2021]. Dostupné na: <https://www.slovník-nakladatelství.cz/nakladatelství/karel-trohor.html>

Ústava rakouské říše. 4. 3. 1849. [online]. [cit. 16. 10. 2021]. Dostupné na:
<http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/stadion.htm>

VAŠATA, Ondřej. Trutnovské noviny vyšly před 150 lety. *Trutnovinky*. 2011, 2(11), s. 46. [cit. 15. 10. 2021] Dostupné na: https://issuu.com/flibpookdocs/docs/tn_1111

WAGNER, J. E. *Generalkarte der Bezirkshauptmannschaft Trautenau*. Praha: Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, 1893. [online]. [cit. 15. 10. 2021]. Digitalizovaný dokument Identifikační kód projektu: DF11P01OVV021. Dostupné na: <http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/37709>

Zákon č. 19/1855 ř. z., vojenský trestní zákon o zločinech a přečinech. In: *Říšský zákoník*. [online] 1. 7. 1855. [cit. 16. 10. 2021]. Dostupné na: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/19-1855.htm>

PRAMENY

Český venkov – roč. I. (30. 5. 1891) až roč. V. (14. 9. 1895)
Český venkov – roč. V. (27. 9. 1895) až roč. V. (18. 10. 1895)
Český venkov – roč. VI. (4. 4. 1896)
Stráž na Labi – roč. I. (26. 6. 1897) až roč. I. (10. 7. 1897)
Labské proudy – roč. I. (30. 10. 1897) až roč. I. (30. 12. 1897)
Záboj – roč. II. (10. 1. 1898) až roč. XIII. (6. 6. 1909)
Královédvorský obzor – roč. XIII. (7. 1. 1911) až roč. XIII. (23. 12. 1911)
Zvičina – roč. I. (20. 4. 1905) až roč. II. (1. 12. 1906)
Hlasy pokroku – roč. VIII. (5. 1. 1907) až roč. X. (24. 4. 1909)
Pokrokové noviny českého severovýchodu – roč. III. (7. 1. 1911) až roč. VI. (23. 1. 1915)

Královédvorské listy – roč. I. (12. 6. 1909) až roč. I. (21. 8. 1909)
Královédvorské listy – roč. I. (11. 7. 1913)
Rozvoj – roč. I. (30. 10. 1909) až roč. II. (17. 12. 1910)
Královédvorské nejnovější zprávy – roč. I. (7. 8. 1914) až roč. I. (5. 10. 1914)
Těšnopisné zábavy – roč. I. (únor 1894) až roč. XXIII. (listopad 1915)
Trutnovské noviny – roč. I. (prosinec 1897), roč. I. (21. 8. 1897) až roč. II. (20. 8. 1898)
Stráž na Úpě – roč. I. (23. 10. 1898) až roč. II. (20. 3. 1898)
Trutnovský věstník – roč. II. (8. 1. 1903) až roč. XI. (28. 6. 1912)
Věstník dříve trutnovský – roč. XI. (12. 7. 1912) až roč. XI. (20. 12. 1912)
Věstník krkonošský – roč. XII. (4. 1. 1913) až roč. XIV (8. 5. 1915)
Podkrkonošský kraj – roč. I. (15. 4. 1911) až roč. II. (21. 12. 1912)
Naše menšiny – roč. X. (leden 1930)

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 – Počet obyvatelstva na Trutnovsku 1890, 1900 a 1910	11
Tabulka 2 - Srovnání počtu obyvatel v soudních okresech trutnovského hejtmanství v letech 1880, 1890 a 1900.....	11
Tabulka 3 - Vývoj obyvatelstva dle národnosti na Trutnovsku v letech 1890 a 1900.....	12
Tabulka 4 - Vývoj českého obyvatelstva v Trutnově v letech 1880, 1890, 1900 a 1910	12
Tabulka 5 - Vývoj počtu obyvatel v Trutnově a přilehlé aglomeraci mezi lety 1869 a 1910 .	13
Tabulka 6 - Vývoj počtu obyvatelstva na Královédvorskú v letech 1890 a 1900	27
Tabulka 7 - Počet obyvatel ve Dvoře Králové v letech 1843, 1880, 1890 a 1900	27
Tabulka 8 - Počet Čechů a Němců na Královédvorskú v letech 1890 a 1900.....	28
Tabulka 9 - Počet Němců a Čechů v české části Královédvorská v letech 1880, 1890, 1900	28
Tabulka 10 - Počet Čechů a Němců v německé části okresu v letech 1880, 1890 a 1900	29
Tabulka 11 - Počet Čechů a Němců ve Dvoře Králové v letech 1880, 1890 a 1900.....	30

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 - České menšinové listy na Trutnovsku a Královédvorskú	145
Graf 2 - Délka vydávání českých menšinových listů na Královédvorskú	146
Graf 3 - Délka vydávání českých menšinových listů na Trutnovsku	154
Graf 4 - Délka vydávání českých menšinových listů na Trutnovsku a Královédvorskú.....	159

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 - Hlavička periodika Český venkov	52
Obrázek 2 - Hlavička periodika Stráž na Labi.....	57
Obrázek 3 - Hlavička periodika Labské proudy	61
Obrázek 4 - Hlavička periodika Záboj 1.....	67
Obrázek 5 - Hlavička periodika Záboj 2.....	67
Obrázek 6 - Hlavička periodika Záboj 3.....	68
Obrázek 7 - Hlavička periodika Záboj 4.....	68
Obrázek 8 - Hlavička periodika Záboj 5.....	69
Obrázek 9 - Hlavička periodika Královédvorský obzor	74
Obrázek 10 - Hlavička periodika Zvičina 1	79
Obrázek 11 - Hlavička periodika Zvičina 2	80
Obrázek 12 - Hlavička periodika Zvičina 3	80
Obrázek 13 - Hlavička periodika Zvičina 4.....	81
Obrázek 14 - Hlavička periodika Hlasy pokroku 1	87
Obrázek 15 - Hlavička periodika Hlasy pokroku 2	88
Obrázek 16 - Falešný inzerát informující o osmé konfiskaci Hlasů pokroku v řadě.....	92
Obrázek 17 - Hlavička periodika Pokrokové noviny českého severovýchodu 1.....	96
Obrázek 18 - Hlavička periodika Pokrokové noviny českého severovýchodu 2.....	97
Obrázek 19 - Hlavička periodika Pokrokové noviny českého severovýchodu 3.....	97
Obrázek 20 - Hlavička periodika Královédvorské listy 1909.....	102
Obrázek 21 - Grafické prvky v Královédvorských listech	103
Obrázek 22 - Hlavička periodika Královédvorské listy 1913.....	106
Obrázek 23 - Hlavička periodika Rozvoj.....	109
Obrázek 24 - Hlavička periodika Trutnovské noviny 1	118
Obrázek 25 - Hlavička periodika Trutnovské noviny 2.....	118
Obrázek 26 - Hlavička periodika Trutnovské noviny 3	119
Obrázek 27 - Hlavička periodika Trutnovské noviny 4.....	119
Obrázek 28 - Hlavička periodika Stráž na Úpě	123
Obrázek 29 - Hlavička periodika Trutnovský věstník 1	128
Obrázek 30 - Hlavička periodika Trutnovský věstník 2	129
Obrázek 31 - Hlavička periodika Trutnovský věstník 3	129
Obrázek 32 - Hlavička periodika Trutnovský věstník 4	129

Obrázek 33 - Hlavička periodika Trutnovský věstník 5	130
Obrázek 34 - Hlavička periodika Věstník dříve Trutnovský	136
Obrázek 35 - Hlavička periodika Věstník krkonošský	136
Obrázek 36 - Hlavička periodika Podkrkonošský kraj 1	139
Obrázek 37 - Hlavička periodika Podkrkonošský kraj 2	140